
ЮРИДИЧНА НАУКА
JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
№ 4(70)/2017

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Матвеев С.В. Глобалізаційні виклики Україні 4

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Мороз А.О. Суб'єкти або учасники суспільних відносин і соціальний взаємозв'язок у цих відносинах щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи. 16

Ольховенко О.І. Поняття злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків за статтею 385 Кримінального Кодексу України. 23

Паризький І.В. Діяння, передбачені статтею 248 Кримінального кодексу України: проблеми запобігання злочину 29

Харь І.О. Суб'єкт злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення 41

КРИМІНОЛОГІЯ

Леоненко Т.Є., Леоненко М.І. Історіографія теоретико-правових проблем злочинності на релігійному ґрунті 61

Тогочинський О.М. Соціалізація і розвиток особистості як частина заходів щодо запобігання злочинам серед молоді 77

Шеремет О.С. Залучення місцевих громад та їх взаємодія з правоохоронними органами щодо запобігання злочинам 83

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Кубрак П.М. Досудове слідство у перші століття української державності 90

ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА
JURIDICAL SCIENCE

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
№ 4(70)/2017

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

Матвеев С.В. Глобализационные вызовы Украине..... 4

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

Мороз А.А. Субъекты или участники общественных отношений и социальная взаимосвязь в этих отношениях касаясь вмешательства в деятельность защитника или представителя лица..... 16

Ольховенко О.И. Понятие преступления отказ свидетеля от дачи показаний или отказ эксперта или переводчика от исполнения возложенных на них обязанностей по статье 385 Уголовного Кодекса Украины 23

Парижский И.В. Деяния, предусмотренные статьей 248 Уголовного кодекса Украины: проблемы предотвращения преступления..... 29

Харь И.А. Субъект преступления в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров и других преступлений против здоровья населения 41

КРИМИНОЛОГИЯ

Леоненко Т.Е., Леоненко М.И. Историография теоретико-правовых проблем преступности на религиозной почве..... 61

Тогочинский А.М. Социализация и развитие личности как часть мер по предупреждению преступлений молодежи..... 77

Шеремет О.С. Привлечение местных общин и их взаимодействие с правоохранительными органами по предупреждению преступлений..... 83

УГОЛОВНОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО

Кубрак П.Н. Досудебное следствие в первые века украинской государственности 90

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JURIDICAL JOURNAL

№ 4(70)/2017

CONTENTS

THEORY OF STATE AND LAW

Matvieiev S. Globalization Challenges of Ukraine 4

CRIMINAL LAW

Moroz A. Subjects or Participants of Social Relations and Social Interaction in these Relations with Regard to the Interference into the Activity of a Defense Attorney or a Legal Agent 16

Olhovenko O. The Concept of a Crime of Refusal of a Witness to testify or Refusal of an Expert or an Interpreter to perform their duties under Article 385 of the Criminal Code of Ukraine 23

Paryzkyi I. Acts under Article 284 of the Criminal Code of Ukraine: Problems of Crime Prevention 29

Khar I. Subject of a Crime in the Sphere of Distribution of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances, their Analogues, or Precursors, and other Crimes against Public Health 41

CRIMINOLOGY

Leonenko T., Leonenko M. Historiography of the Theoretical and Legal Issues of Crimes Motivated by Religion 61

Togochynskiy O. Socialization and Personal Development as Part of Measures for Youth Crime Prevention 77

Sheremet O. Involvement of Local Communities and Their Cooperation with Law Enforcement Agencies in Crime Prevention 83

CRIMINAL PROCEDURE LAW

Kubrak P. Pretrial Investigation during Fledging Centuries of the Ukrainian Statehood 90

УДК 342.1

S. Matvieiev

GLOBALIZATION CHALLENGES OF UKRAINE

С.В. Матвеев

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ*

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Реалії сьогодення визначають напрями подальшого розвитку економіки, політики та всього суспільства в цілому. Одією з найбільш актуальних проблем як для вчених, так і обізнаної громадськості є проблема глобалізації і поява так званого постіндустріального суспільства. Дійсно, глобалізація — цілком об'єктивне явище, в існуванні якого можна не сумніватись. Адже кожен громадянин майже будь-якої країни світу відчуває на собі її вплив.

Сучасний процес глобалізації — це складне багатопланове явище, що стосується різних аспектів буття державно-оформленого суспільства: економіки, політики, культури, ідеології тощо. Це пояснює, чому глобалізація стала об'єктом вивчення і дослідження багатьох наук.

Особливий інтерес глобалізація як предмет дослідження становить для правознавців і політологів. Саме вони мусять з'ясувати, чи загрожує глобалізація суверенітету окремих держав, чи, навпаки, надає їм безпрецедентні можливості розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищений інтерес до проблеми глобалізації обумовив появу значної кількості публікацій з цього приводу (праці М. Кастельса [11], Р. Робертсона [14], Яна Шолте [15], Г. Фейгіна, А. Уткіна, П. Бергера, С. Хантінгтона, К. Омає, Е. Гідденса, У. Бека [2], М. Стегера [16] та ін.).

Проте не можна казати, що всі аспекти вирішені й досліджені. Питань залишається дуже багато й з тих, які будуть впливати на розвиток окремих держав й державності в цілому найближчим часом. Крім того, відсутні й ґрунтовні пропозиції щодо програм поведження України в напрямку вливання до світового співтовариства.

Мета статті полягає у з'ясуванні головних глобалізаційних викликів для України.

Основні результати дослідження. Головними факторами, що впливають на розвиток глобальних процесів є: науково-технічний фактор (широке та швидке поширення останніх досягнень науки і техніки); економічний фактор (лібералізація економіки, поширення транснаціональних форм господарювання, величезна концентрація та централізація капіталу, швидкий розвиток фінансового та фондового ринку й поява нових фінансово-кредитних інструментів); політичний фактор (ослаблення національних кордонів, свобода пересування); соціальний фактор (неймовірні можливості завдяки мережі Інтернет щодо отримання інформації, скасування кордонів міжнародного спілкування, поява соціальних інтернет-мереж для спілкування).

Крім того, «збіг у часі становлення інформаційного суспільства і, відповідно, вступу суспільства в інформаційну епоху, з одного боку, і практично тотальної глобалізації найбільш важливих для людства процесів розвитку є далеко не випадковим феноменом» [1, с. 267].

Зазвичай, поняттям «глобалізація» визначають процес загострення усього комплексу глобальних проблем та зростання планетарної взаємозалежності різних країн і регіонів світу. На сучасному етапі розвитку людства спостерігаємо саме такі тенденції. Мабуть не підлягає сумніву теза про те, що глобалізація поширює свій вплив не тільки на всі країни світу, вона все глибше поглинає саму людину, її внутрішній світ. На підтвердження цієї думки можемо навести той факт, що глобалізацію за об'єктивних причин іноді називають американізацією. Неможливо не погодитися з тим, що саме американська культура значною мірою вплинула на розвиток сучасної української молоді, формування її світогляду. У контексті визначення мети нашого дослідження доречним буде привести висловлювання відомого російського дослідника проблем глобалізації В. Адрова: «Очевидний колосальний вплив цих процесів на всі сторони життя сучасної людини — його духовне життя, дозволя, етико-естетичні вподобання, освіту і так далі. Не є винятком щодо цього і сфера влади» [1, с. 267].

Аналіз та узагальнення наукових досліджень, публіцистики та ресурсів Інтернет-мережі дають змогу зробити висновок, що припустимо виділяти три основні напрями щодо ставлення до процесу глобалізації, її впливу на державну владу й владний суверенітет. Перший убачає глобалізацію як шлях до нового світового порядку, тому що національні держави (у вигляді насамперед урядів) вже не спроможні контролювати те, що відбувається у середині власних кордонів. Прихильники другої точки зору спираються на виключно економічне уявлення про глобалізацію та не погоджуються з тим, що державний суверенітет може постраждати через глобалізацію. Треті не заперечують той факт, що держави залишаться суверенними, але вказують на те, що глобалізація певною мірою перебудовує як повноваження та функції національних урядів, так і власне державну владу, а держава вже не має виключного права розпоряджатись тим, що відбувається у межах власних кордонів та певною мірою залежить від міжнародних владних інституцій і міжнародного права.

Дійсно, глобалізаційні процеси більш помітні в економічній сфері, але мають потужний прояв і в політиці (так звана «політична глобалізація»). Це

можна пояснити низкою чинників. По-перше, слід зазначити, що у другій половині ХХ ст. значно прискорився процес демократизації суспільних відносин як в окремих країнах, так і у світі взагалі. На підтвердження цього факту вказують падіння останніх колоніальних систем, крах низки тоталітарних і диктаторських режимів тощо. Досить згадати, що жертвою демократизації став Радянський Союз. З моменту розпаду Радянського Союзу нові незалежні держави почали обирати шляхи демократичних перетворень свого політичного простору, формуючи власні державно-правові основи подальшого розвитку на засадах західної моделі демократії. Таким чином, глобалізація спровокувала зростання процесу уніфікації, що призвело до формування певних стандартів розвитку держав. По-друге, бурхливий технічний прогрес, насамперед інформатизація, створили небачені раніше можливості для суспільного міжнародного спілкування, що певною мірою послабляє владу держави над громадянами. Виходячи з вищезазначеного, припустимо, що прихильники точки зору, які вказують на суто економічний аспект глобалізації, помиляються. Насправді, у світовій економіці затвердилося панування транснаціональних корпорацій (ТНК), тобто у світовій практиці з'явилися сили, що є невіддільними національним державам. Але при цьому маємо зауважити, що абсолютний державний суверенітет тієї чи іншої держави у вирішенні всіх (у тому числі й економічних) питань рано чи пізно починає суперечити інтересам тих самих транснаціональних корпорацій, а іноді й усього світового співтовариства (це трапляється насамперед при порушенні певною державою міжнародних екологічних стандартів, порушенні прав національних меншин, виробництві зброї масового знищення тощо). Крім того, далеко не всі з тих корпорацій чи банків, що відносяться до транснаціональних, насправді є такими, тому що частіше за все відомі національні адреси їх мешкання та країни, бюджети яких вони збільшують податками, уряди, які вони вважають за свої.

У межах цієї статті навряд чи можна надати повну характеристику всім аспектам впливу глобалізації на сфери життєдіяльності суспільства: культуру, економіку, політику тощо. Але спробуємо визначити основні чинники впливу на державну владу та її механізм і окреслити небезпечні для держави прояви глобалізації. Слід зазначити, що до процесу глобалізації різні дослідники ставляться по-різному. Деякі негативно, а деякі знаходять у глобалізації більше переваг, ніж недоліків. Наприклад, дослідник процесів глобалізації М. Кастельс висловлює думку, що «інформатизація неминуче повинна приводити до суттєвого окультурення кадрового потенціалу учасників виробництва. А це, у свою чергу, повинно підвищувати культурний рівень влади, особливо державної. Така тенденція, здається, укладається в загальну картину розвитку ринкової економіки, яка безумовно передбачає інтелектуалізацію учасників економічного процесу. З цим пов'язаний і процес автоматизації, технічних рішень низки управлінських процесів у суспільному житті, що в принципі скорочує простір зловживань владою, дрібної або великої корупції» [1, с. 268].

Як уже зазначалося, термін «глобалізація» найчастіше вживають стосовно тенденцій в економічній сфері. Однак у сучасному світі важливого значення набуває здатність тієї або іншої держави налаштуватися на глобальну

програму взаємодії у всіх сферах життєдіяльності людства, визначивши своє місце у світовому русі. Тому принципи створення і функціонування механізму державної влади теж повинні бути приведені до загальносвітових вимог. Частіше за все зазначають, що глобалізація була спровокована вступом світу до так званої «інформаційної епохи».

Можна погодитися з висловлюванням, що «інформаційна епоха створює для сучасної влади, принаймні державної, значні можливості підвищення її суспільної корисності та ефективності. Особливо це очевидно у своєчасному інформуванні населення щодо небезпек природного чи техногенного характеру, що насуваються чи вже виникли. Сучасне суспільство потребує значного підвищення рівня власної безпеки й стабільності суспільного розвитку. Ця можливість і створюється інформатизацією суспільства, помноженою на його глобалізацію» [1, с. 268].

Крім того, глобалізація — це «інтенсифікація всесвітніх соціальних відносин, які пов'язують відокремлені одна від одної місцевості таким чином, що те, що відбувається на місцях, формується тими подіями, що відбуваються за багато миль звідси і навпаки» [2, с. 286].

Стосовно позитивного впливу глобалізації на формування, організацію та функціонування державної влади, на нашу думку, можна погодитися з тим, що «одним із важливіших напрямів сучасного суспільного розвитку є демократизація державної влади. Цьому в чималому, якщо не в вирішальному, ступені сприяє енергійне розширення інформаційного простору, в якому живе сучасна людина. Однак процес цей суперечливий. Протиріччя тут полягає в тому, що масив інформації, що огортає людину, дозволяє доволі успішно навіювати їй той чи інакший тип поведінки, що одразу обмежує можливості населення бути джерелом влади, як це передбачає демократизація. Але та ж глобалізація, що переступає національні кордони, значною мірою надає людині можливість вирватися з лещат подібної маніпуляції її поведінки» [1, с. 268].

Що ж до інших позитивних явищ, які визначила глобалізація, то це: зростання кількості і якості споживчої продукції на світовому ринку; інформаційний прогрес, що визначає можливість більш широкого й вільного доступу до інформації та збільшення можливостей і способів комунікації в сучасному світі; відносне підвищення життєвого рівня і, відповідно, відносне поліпшення основних соціальних показників у більшості сфер життєдіяльності людини. Але, на нашу думку, настільки очевидні переваги глобалізації не повинні вводити в оману. Економічно розвинуті держави справді можуть частково наблизити ближче до свого рівня держави, економічно від них залежні. Але при цьому у світовій новітній історії спостерігається й протилежне. Наприклад, фінансова криза в кредитній сфері Сполучених Штатів Америки фактично спровокувала світову економічну кризу. У цьому об'єктивно винна глобалізація. Неможливо не погодитися з думкою про те, що «якщо світ взаємозалежний, отже, він і взаємно вразливий» [9, с. 34].

Слід зазначити, що в глобалізації є багато й супротивників. «Однією з найпоширеніших причин, яка породжує антиглобалістський рух, є нехтування регіональними або внутрішньодержавними інтересами великими транснаці-

ональними корпораціями, що легко «переступають» національні кордони, коли міркування економічної вигоди підштовхують їх до розміщення своїх виробництв у слаборозвинених країнах. Проблема, звичайно, не в самому розміщенні виробництв, а в обмеженні екологічних або економічних інтересів населення, що призводить, у свою чергу, до відносного його зубожіння й закріплення контрасту між «золотим мільярдом» населення Землі та іншою його частиною. У цих умовах дещо зненацька зростає затребуваність місцевих держав і регіональних об'єднань країн як захисників інтересів місцевого населення. Це не може не позначитися на посиленні залежності їх від електорату, тобто відбувається зміцнення демократичних засад політичних режимів цих країн. А, з огляду на відносну бідність цих держав матеріальними, енергетичними ресурсами, об'єктивно посилюється використання ними ресурсів інформаційних» [1, с. 268].

Саме через такі побоювання складно об'єктивно оцінити ситуацію, коли в колишніх республіках СРСР потужні промислові корпорації, провідні світові автовиробники створюють гігантські промислові комплекси. З одного боку, створюються нові робочі місця для місцевого населення, частково залучаються до виробництва вітчизняні підприємства, а з іншого — цей шлях веде й до економічного поневолення держави. І якщо ці негативні тенденції мають латентний характер, то наступні досить очевидні. Їх можна охарактеризувати так: «Сучасний світ, що глобалізується, — це світ глобальної конкуренції. Цьому аж ніяк не суперечать факти формування політичних, економічних і військових міждержавних союзів. Адже йдеться про відстоювання насамперед регіональних інтересів, інтересів груп країн, а нерідко й конкретних ТНК (транснаціональних корпорацій)» [5, с. 275].

«Конкурентна диференціація, пов'язана з посиленням ролі держав та їхніх союзів, виявляється неминучою. Об'єктивний характер цього процесу нітрохи не применшується заявами про «вільну торгівлю» й «необмежену конкуренцію» — за оцінкою закордонних економістів, такі погляди зберігаються лише з причин політико-економічного характеру, оскільки їхня пропаганда вигідна вже сформованим у світі центрам інтеграції» [3, с. 331]. «Насправді ж «воля» сучасної глобальної конкуренції досить вибіркова. Вона обмежена згаданими протекціоністськими зусиллями держав і їхніх союзів, що стає в інформаційну епоху ключовим інструментом конкурентоздатності національної економіки» [11, с. 15]. Вона обмежена й діями транснаціональних корпорацій, які виступають як «такі, що мають форму «вільної» конкуренції, регульовані в локальних масштабах стосунків, тотально підлеглі правилам, які встановлюються в процесі боротьби ... мережевих корпоративних структур» [4, с. 139]. Зрозуміло, що рішення в таких умовах приймаються, виходячи з власної вигоди, а не з абстрактних ідеологічних міркувань про користь вільної конкуренції.

«У той час як давні центри процвітання закликають до невтручання з боку держави, ... країни, що переживають економічне зростання тільки зараз, чинять якраз навпаки» [12, с. 194]. Зі свого боку, розвинені країни та їхні союзи все частіше саботують невідповідні для них рішення Всесвітньої торговельної орга-

нізації. Адже діяльність ВТО спрямована на забезпечення необмеженої свободи торгівлі, усунення дискримінації торговельних партнерів, а справжня глобальна конкуренція об'єктивно сприяє зростанню ролі регіональної інтеграції, національного й регіонального протекціонізму. При цьому країни, що розвиваються, вступаючи до ВТО, відмовляючись від державного протекціонізму й не входячи до системи протекціонізму регіонального, демонструють економічне зростання. Справа в тому, що нічим не стримувана конкуренція за наявності вже сформованих могутніх центрів інтеграції (НАФТА — Північноамериканська зона вільної торгівлі, що поєднує США, Канаду й Мексику, Євросоюз і Південно-Східна Азія) аж ніяк не є засобом оздоровлення слабких національних економік. Вона набагато частіше призводить до гальмування цих економік на шляху «виняткового розвитку». Адже гра економічно слабкої країни з відносно несприятливим інвестиційним кліматом за правилами «вільної» глобальної конкуренції неминує відкриває внутрішній ринок для товарів, а не для інвестицій.

Вочевидь «винятковий розвиток» (за термінологією М. Кастельса [11]), що веде до деградації безлічі господарських галузей, країн і цілих регіонів світу з їхнім населенням — це найбільш масштабний і потенційно найбільш небезпечний вияв соціального відбору в сучасну епоху.

Отже, одним із першорядних завдань України в процесі загальної глобалізації є необхідність вирватися з кайданів «виняткового розвитку», тобто від сповзання країни до розряду «сировинних придатків», і стати на шлях прогресивної еволюції як індустріального суспільства, що в недалекому майбутньому зможе сформувати основи постіндустріальної економіки.

«Державне регулювання економіки США ... будується ... на чітких принципах програмування, планування й урахування державних і загальнонаціональних потреб» [10, с. 47], «...не підмінюючи підприємців у конкретній господарській діяльності ... бюджетна й податкова політика виступають на передній план як ініціатор і підтримка позитивних процесів у господарському житті» [10, с. 429—430]. При цьому американці не дуже стурбовані зауваженнями з приводу порушень горезвісної «волі конкуренції», які допускаються без коливань, якщо перспективним галузям національної економіки справді починають загрожувати якісь конкуренти [10, с. 290—295, 308—309, 322].

Для визначення загального напрямку розвитку України в умовах глобалізації, на нашу думку, варто навести слова Томаса Гоббса — мислителя, який більше трьохсот років тому сформулював теорію про шляхи оздоровлення держави: «І були держави, які мали територію не більшу, ніж необхідно було для їхніх поселень ... збільшили свою владу почасти завдяки торгівлі, а почасти завдяки продажу промислових товарів, сировина для яких ввозилася з інших місць» [8, с. 192].

Цікавим явищем є те, що «якщо до кінця ХХ століття основними учасниками глобальних процесів були держави (в особі своїх інститутів), то в цей час відбувається формування позадержавних і наддержавних структур, які починають системно конфліктувати зі «старими» — державними. Інакше кажучи, процеси глобалізації призводять до виникнення нових типів організованості суспільних практик, які витісняють і підкорюють собі державу» [13, с. 308].

Незалежно від ставлення до глобалізації, саме вона буде визначати історичний розвиток людства. Як уже зазначалось, у цього процесу, що повинен об'єднати національні співтовариства в єдину світову систему, є як прихильники, так і супротивники. При цьому слід зазначити, що глобалізація — явище об'єктивне, оскільки на даний момент жодна держава не може існувати й при цьому активно розвиватися без взаємодії з міжнародним співтовариством. Усе частіше суспільні відносини, які донедавна вважалися внутрішніми, виходять за межі суто внутрішньодержавних кордонів, їхнє регулювання можливо тільки шляхом взаємодії декількох держав. На наш погляд, це твердження справедливо практично для всіх сфер життєдіяльності сучасної держави. Ми можемо спостерігати тісне міжнародне співробітництво в політичних, економічних, соціальних, правоохоронних, енергетичних, екологічних, наукових і багатьох інших питаннях. У цьому аспекті можуть бути досягнуті небували раніше результати. Але при цьому варто пам'ятати, що такий процес приводить і до обмеження їхньої волі вибору в галузі як зовнішньої, так і внутрішньої політики. Нездатність держави самостійно вирішувати свої проблеми, що зростають, стала живильним середовищем для теорій, які пророкують корінну зміну самого поняття державності або навіть зникнення держави.

Важливо вказати на те, що держава з урахуванням нових обставин світового розвитку повинна пристосовуватися до них. Інакше це може призвести до вагомих внутрішніх змін у понятті державності, тому що держава повинна бути готовою до того, що влада, в досяжному майбутньому, може розглядатися як співробітництво уряду держави з владою міжнародних організацій.

Крім втрати позицій на міжнародній політичній арені, держава припиняє бути повновладним господарем і на своїй території, тобто суверенітет «звужується, набуваючи ритуальних рис» [6, с. 41]. При цьому можна лише сподіватися, що коли зникне потреба у національних державах, принципами демократії будуть керуватися нові суб'єкти владарювання.

Тобто можна стверджувати, що держава виявилася неготовою до прийняття на себе ролі центру глобалізаційного процесу. Однак, незважаючи на ситуацію, що склалася, говорити про повний занепад держави як явища не зовсім вірно: йдеться найімовірніше про серйозну трансформацію функцій і ролі держави в майбутньому глобальному світі, у якому цілком доречно постає питання про глобальне управління.

Можна виділити чотири підходи до можливої організації глобального управління:

1. Так званий «світовий уряд». Фактично, ця концепція є збільшеною моделлю національної держави, керівництво якої вирішує поточні питання вже не на національному, а на глобальному рівні.

2. Трансформація існуючої системи ООН. У межах цієї концепції існує два напрями. Перший — поступове підвищення рівня легітимності Ради Безпеки ООН і рівня її ефективності. Другий — двоступінчастий. По-перше, перетворення існуючої Ради Безпеки ООН у свого роду квазіуряд, по-друге, перетворення Генеральної Асамблеї ООН у квазіпарламент.

3. Політичне управління глобальним розвитком. Відповідно до цієї концепції провідні політичні актори у світі будуть «підштовхувати» глобалізацію в потрібне русло й вирішувати виниклі глобальні проблеми вузьким колом «гравців».

4. Корпоративне глобальне управління. Згідно з цією концепцією, до колективних зусиль держав з вирішення глобальних проблем і планування глобального розвитку приєднуються найбільш значимі актори [7, с. 33].

Мабуть, слід погодитися, що, врешті-решт, Україні доведеться обирати, яким чином вливатися до світового процесу глобалізації. В цьому сенсі певне занепокоєння викликають коливання у виборі міжнародних пріоритетів України. Кожна нова влада змінює або корегує спрямованість до світової інтеграції.

Одним із головних завдань державного механізму України в сучасних умовах є визначення пріоритетних напрямів перетворень економіки й промислової політики та реальне забезпечення їх дотримання. Одним із напрямів рівноправного вливання до світової економіки, яка глобалізується, може стати ставка на формування й розвиток національних фінансово-промислових груп.

На нашу думку, великі національні фінансово-промислові групи здатні позитивно впливати на вітчизняну економіку, тому що:

- 1) формують економіку з перевагою в ній наукомістких і високотехнологічних галузей, усуваючи таким чином спрямованість на сировинну орієнтацію експорту;
- 2) забезпечують найбільш раціональне й ефективне використання капіталу;
- 3) підвищують ефективність діяльності всіх підприємств суміжних галузей;
- 4) сприяють розвитку дрібного й середнього бізнесу в країні;
- 5) створюють реально діючу перешкоду для іноземних транснаціональних корпорацій;
- 6) усувають монополізм, пов'язаний з концентрацією випуску конкретної продукції на одному підприємстві тощо.

Унаслідок розвитку національних фінансово-промислових груп держава одержує не тільки економічний, але й соціальний ефект, пов'язаний з появою нових робочих місць, зняттям соціальної напруги, поповненням бюджету, розвитком інфраструктури тощо.

При цьому формування національних фінансово-промислових груп, на нашу думку, неможливо здійснити без адекватної та цілеспрямованої макроекономічної політики держави, що повинна мати такі напрями:

- стабілізація макроекономічної ситуації в країні (зменшення інфляції, безробіття, розвиток виробництва, боротьба з корупцією тощо);
- створення нормативно-правової бази для формування національних фінансово-промислових груп;
- розробка й створення комплексу заходів, спрямованих на стимулювання створення великих інтегрованих об'єднань, і підтримка вже існуючих груп;

- створення національних фінансово-промислових груп під реалізацію конкретних державних програм і розміщення державних замовлень на таких об'єднаннях;

- розвиток інтеграційних міжнародних економічних процесів;
- стимулювання розвитку фінансового й фондового ринків;
- розробка заходів із залучення прямих іноземних інвестицій.

Висновки. Історичний розвиток людства в найближчому майбутньому буде визначати відносно новий процес, що одержав назву „глобалізація”. У цього процесу, який повинен об'єднати національні співтовариства в єдину світову систему, є як прихильники, так і супротивники. Глобалізація — явище об'єктивне, тому що на цей момент жодна держава не може існувати й при цьому активно розвиватися, не взаємодіючи з міжнародним співтовариством. Усе частіше суспільні відносини, які донедавна вважалися внутрішніми, виходять за межі суто внутрішньодержавних кордонів та їхнє регулювання можливе тільки шляхом взаємодії декількох держав.

Сучасний процес глобалізації — це складне багатопланове явище, що торкається різних сторін громадського життя: економіки, політики, культури, ідеології і є об'єктом вивчення й дослідження багатьох наук. Не є винятком щодо цього феномену й сфера влади.

Однією з найпоширеніших причин, що породжують антиглобалістський рух, є нехтування регіональними або внутрішньодержавними інтересами великими транснаціональними корпораціями (ТНК), які легко «переступають» національні кордони, коли міркування економічної вигоди підштовхують їх до розміщення своїх виробництв у слаборозвинених країнах. Проблема тут, звичайно, не в самому розміщенні виробництв, а в обмеженні екологічних або економічних інтересів населення, що призводить, у свою чергу, до відносного його зuboжіння й закріплення контрасту між «золотим мільярдом» населення Землі та іншою його частиною. У цих умовах підсилюється затребуваність місцевих держав і регіональних об'єднань країн як захисників інтересів місцевого населення. Це не може не позначитися на посиленні залежності їх від електорату, тобто відбувається зміцнення демократичних початків політичних режимів даних країн. З огляду на відносну бідність цих держав матеріальними, енергетичними ресурсами, об'єктивно підсилюється використання ними ресурсів інформаційних.

Україні в процесі загальної глобалізації необхідно стати на шлях прогресивної еволюції як індустріального суспільства, що в майбутньому забезпечить формування основи постіндустріальної економіки. Для цього державний механізм України повинен діяти на захист суверенітету держави й при цьому органічно ввести Україну до світової спільноти розвинутих країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Адров В.М.* Властные тенденции в условиях глобализации и становления информационного общества / В.М. Адров // Государство и общество: философия, экономика, культура: Доклады и выступления / [под. общ. ред. А.В. Бузгалина, А.И. Колганова]. — М. : ЛЕНАНД, 2005. — С. 267–268.

2. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма — ответы на глобализацию / У. Бек. — М. : Прогресс-Традиция, 2001. — 304 с.
3. Блини М. Панорама экономической мысли конца XX столетия / М. Блини, Д. Гринэуэй, И. Стюарт. — СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2002. — 668 с.
4. Бузгалин А.В. Капитал XXI века. К теории корпоративного капитала постиндустриальной эпохи / А.В. Бузгалин, А.И. Колганов // Постиндустриальный мир и Россия. — М. : Эдиториал УРСС, 2001. — С. 137—146.
5. Внутских А.Ю. «Война всех против всех» или о роли государства в эпоху глобальной конкуренции / А.Ю. Внутских // Государство и общество: философия, экономика, культура: Доклады и выступления / [под. общ. ред. А.В. Бузгалина, А.И. Колганова]. — М. : ЛЕНАНД, 2005. — С. 275—276.
6. Глобализация. Модернизация. Россия (Круглый стол) // Полис — 2003. — № 2. — С. 34—52.
7. Глобализация: человеческое измерение. — М. : МГИМО; РОССПЭН, 2003. — 112 с.
8. Гоббс Т. Сочинения : в 2 томах / Т. Гоббс. — М. : Мысль, 1989—1991. — Т. 2. — 1991. — 736 с.
9. Горбачев М.С. Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития / М.С. Горбачев. — М. : Альпина Паблишер, 2003. — 592 с.
10. Государство и рынок: американская модель. — М. : Анкил, 1999. — 444 с.
11. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. — М. : ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
12. Мартин Г.П. Западная глобализация: атака на процветание и демократию / Г.П. Мартин, Х. Шуман. — М. : Альпина Паблишер, 2001. — 288 с.
13. Немцев М.Ю. Трансформация миросистемы и трансформация государств в процессах глобализации / М.Ю. Немцев // Государство и общество: философия, экономика, культура: Доклады и выступления / [под. общ. ред. А.В. Бузгалина, А.И. Колганова]. — М. : ЛЕНАНД, 2005. — С. 309—310.
14. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / Roland Robertson. — London : Sage Publications Ltd., 1992. — 188 p.
15. Scholte J.A. Globalization. A critical introduction / Jan Aart Scholte. — London : Palgrave, 2000. — 361 p.
16. Steger M.B. Globalization: a Very Short Introduction / Manfred B. Steger. — New York : Oxford University Press, 2003. — 147 p.

REFERENCES

1. Adrov V.M. Vlastnye tendencii v uslovijah globalizacii i stanovlenija informacionnogo obshhestva / V.M. Adrov // Gosudarstvo i obshhestvo: filosofija, jekonomika, kul'tura: Doklady i vystuplenija / [pod. obshh. red. A.V. Buzgalina, A.I. Kolganova]. — М. : LENAND, 2005. — С. 267—268.
2. Bek U. Chto takoe globalizacija? Oshibki globalizma — otvety na globalizaciju / U. Bek. — М. : Progress-Tradicija, 2001. — 304 s.
3. Blini M. Panorama jekonomicheskoj mysli konca XX stoletija / M. Blini, D. Grinjeujej, I. Stjuart. — SPb. : Izd-vo SPbGUJeF, 2002. — 668 s.
4. Buzgalin A.V. Kapital XXI veka. K teorii korporativnogo kapitala postindustrial'noj jepohi / A.V. Buzgalin, A.I. Kolganov // Postindustrial'nyj mir i Rossija. — М. : Jeditorial URSS, 2001. — С. 137—146.

5. *Vnutskih A.Ju.* «Vojna vseh protiv vseh» ili o roli gosudarstva v jepohu global'noj konkurencii / A.Ju. Vnutskih // Gosudarstvo i obshhestvo: filosofija, jekonomika, kul'tura: Doklady i vystuplenija / [pod. obshh. red. A.V. Buzgalina, A.I. Kolganova]. — M. : LENAND, 2005. — S. 275–276.

6. Globalizacija. Modernizacija. Rossija (Kruglyj stol) // Polis — 2003. — № 2. — S. 34–52.

7. Globalizacija: chelovecheskoe izmerenie. — M. : MGIMO; ROSSPJEN, 2003. — 112 s.

8. *Gobbs T.* Sochinenija : v 2 tomah / T. Gobbs. — M. : Mysl', 1989– 1991. — T. 2. — 1991. — 736 s.

9. *Gorbachev M.S.* Grani globalizacii: Trudnye voprosy sovremennogo razvitija / M.S. Gorbachev. — M. : Al'pina Pabliher, 2003. — 592 s.

10. Gosudarstvo i ryнок: amerikanskaja model'. — M. : Ankil, 1999. — 444 s.

11. *Kastel's M.* Informacionnaja jepoha: jekonomika, obshhestvo i kul'tura / M. Kastel's. — M. : GU VShJe, 2000. — 608 s.

12. *Martin G.P.* Zapadnja globalizacii: ataka na procvetanie i demokratiju / G.P. Martin, H. Shuman. — M. : Al'pina Pabliher, 2001. — 288 s.

13. *Nemcev M.Ju.* Transformacija mirosistemy i transformacija gosudarstv v procesah globalizacii / M.Ju. Nemcev // Gosudarstvo i obshhestvo: filosofija, jekonomika, kul'tura: Doklady i vystuplenija / [pod. obshh. red. A.V. Buzgalina, A.I. Kolganova]. — M. : LENAND, 2005. — S. 309–310.

14. *Robertson R.* Globalization: Social Theory and Global Culture / Roland Robertson. — London : Sage Publications Ltd., 1992. — 188 p.

15. *Scholte J.A.* Globalization. A critical introduction / Jan Aart Scholte. — London : Palgrave, 2000. — 361 p.

16. *Steger M.B.* Globalization: a Very Short Introduction / Manfred B. Steger. — New York : Oxford University Press, 2003. — 147 p.

Матвеев С.В. Глобалізаційні виклики України

Стаття присвячена загальній характеристиці глобалізації, деяких її позитивних і негативних аспектів, що впливають на розвиток окремих країн та людства в цілому. Висвітлюється бачення на головні ризики, пов'язані з впливом глобалізаційних процесів на обмеження суверенітету держав, причини антиглобалістських рухів, а також можливі напрями необхідного подальшого розвитку України щодо входження до світової спільноти розвинутих країн.

Ключові слова: глобалізація, суверенітет, транснаціональна корпорація, інформатизація.

Матвеев С.В. Глобализационные вызовы Украине

Статья посвящена общей характеристике глобализации, некоторых ее позитивных и негативных аспектов, которые влияют на развитие отдельных стран и человечества в целом. Раскрывается видение на главные риски, связанные с влиянием глобализационных процессов на ограничение суверенитета государств, причины антиглобалистских движений. Освещаются возможные направления необходимого дальнейшего развития Украины относительно вхождения в мировое сообщество развитых стран.

Ключевые слова: глобализация, суверенитет, транснациональная корпорация, информатизация.

Matvieiev S. Globalization Challenges of Ukraine

The article is dedicated to a general description of globalization, some of its positive and negative aspects that affect the development of individual countries and of mankind as a whole. The article covers the main risks associated with the influence of globalization processes on the limitation of the sovereignty of states and the causes of anti-globalization movements.

It also deals with the possible directions of the necessary further development of Ukraine in regard to entering the world community of developed countries.

Keywords: *Globalization; Sovereignty; Transnational Corporation; Informatization*

Стаття надійшла до редакції 06.03.2017.

УДК 343.

A. Moroz

**SUBJECTS OR PARTICIPANTS OF SOCIAL RELATIONS
AND SOCIAL INTERACTION IN THESE RELATIONS
WITH REGARD TO THE INTERFERENCE INTO THE
ACTIVITY OF A DEFENSE ATTORNEY OR A LEGAL
AGENT**

A. O. Moroz

*здобувач кафедри кримінального права,
кримінології,
цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академії управління»
м. Київ*

**СУБ'ЄКТИ АБО УЧАСНИКИ СУСПІЛЬНИХ
ВІДНОСИН І СОЦІАЛЬНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК У ЦИХ
ВІДНОСИНАХ ЩОДО ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ
ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ**

Постановка проблеми. При правильній кваліфікації такого злочинного посягання, як втручання в діяльність захисника чи представника особи, тобто вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, а також тих самих дій службовою особою з використанням свого службового становища, з'являється необхідність дослідження структурних елементів об'єкта цього злочину і, зокрема, суб'єктів (або учасників) та соціального взаємозв'язку в суспільних відносинах щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи. Це питання є важливим для встановлення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 397 КК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясування проблеми суб'єктів (або учасників) суспільних відносин і соціального взаємозв'язку як структурним елементом об'єкта злочину займалися такі вчені, як: В.Я. Тацій, В.К. Матвійчук, М.Й. Коржанський, І.О. Харь, М.І. Карпенко та ін. Проте до

цього часу питанню, що стосується суб'єктів (або учасників) суспільних відносин та соціального взаємозв'язку у цих відносинах щодо забезпечення від втручання в діяльність захисника чи представника особи, увага не приділялась.

Мета статті полягає у з'ясуванні того, хто є суб'єктами (або учасниками) відносин з кримінально-правової охорони діяльності захисника чи представника особи від втручання в їх діяльність при здійсненні ними правомірної діяльності з надання правової допомоги або від порушення встановлених гарантій їх діяльності та професійної таємниці.

Основні результати дослідження. З метою оптимального визначення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 397 КК України, необхідно звернутися до структурних елементів об'єкта цього складу злочину і, зокрема, суб'єктів або учасників та соціального взаємозв'язку в суспільних відносинах щодо кримінально-правової охорони діяльності захисника чи представника особи від втручання в їх діяльність при здійсненні ними правомірної діяльності з надання правової допомоги або від порушення встановлених гарантій їх діяльності та професійної таємниці.

У юридичній літературі відсутні дослідження стосовно того, хто може бути суб'єктами суспільних відносин щодо кримінально-правової охорони правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або забезпечення такої охорони встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці. Крім того, відсутні напрацювання і стосовно соціального взаємозв'язку у відносинах, що нами вивчаються.

Аналіз юридичної літератури, що стосується цієї проблеми та проведене опитування студентів юридичних вузів, працівників правоохоронних органів і суддів дає нам підставу визначитися з суб'єктами досліджуваних суспільних відносин, які поставлені під охорону ст. 397 КК України. Цей аналіз свідчить, що суб'єктами суспільних відносин щодо кримінально-правової охорони правомірної діяльності захисника чи представника особи або забезпечення кримінально-правової охорони встановлених гарантій їх діяльності та професійної таємниці, є окремі особи — учасники процесуальної діяльності (прокурори, слідчі органів внутрішніх справ, слідчі органів служби безпеки України, слідчі органів прокуратури, слідчі органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, керівниками органів досудового розслідування, оперативні працівники підрозділів органів внутрішніх справ, оперативні працівники органів Служби безпеки України, оперативні працівники органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, оперативні працівники органів Державної пенітенціарної служби України та їх керівники, оперативні працівники органів Державної прикордонної служби України, оперативні працівники органів Державної митної служби України та їх керівники, підозрювані, обвинувачені, виправдані у кримінальному провадженні, засуджені у кримінальному провадженні, законний представник підозрюваного, законний представник обвинуваченого, захисник, потерпілі, представники потерпілого, заявники, цивільні позивачі, цивільні відповідачі, представники цивільного відповідача, представник цивільного позивача, законний представник цивільного позивача, свідки, судді, секретарі судового засідання, судові розпорядники).

Крім того, суб'єктами відносин, передбачених ст. 397 КК України, можуть бути окремі громадяни, державні службовці, службові особи, представники влади, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, керівники підприємств, установ і організацій, громадські організації, політичні партії тощо. Тобто суб'єктами або учасниками суспільних відносин щодо кримінально-правової охорони правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або забезпечення такої охорони встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Також суб'єктами аналізованих суспільних відносин можуть бути близькі родичі потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного тощо.

Для досягнення мети забезпечення мети судочинства та правосуддя, а також прав людини і громадянина необхідною умовою є не тільки виявлення осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 397 КК України, й притягнення їх до кримінальної відповідальності, але й убезпечення захисника або представника особи від посягань на суспільні відносини, що забезпечують охорону правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або охорону встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці [1, с. 254–266].

Отже, як ми вже зазначали, в існуючих опублікованих працях, наукових дослідженнях зазвичай відсутня якась позиція стосовно того, хто може бути суб'єктом відносин у площині кримінально-правової охорони суспільних відносин, що забезпечують правомірну діяльність захисника чи представника особи з надання правової допомоги або забезпечення такої охорони встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, тобто цьому питанню увага взагалі не приділялася. Такі суб'єкти відносин (або учасники), на нашу думку, істотно мають вплинути на вирішення питання про те, що слід розуміти під безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину. З'ясування суб'єктів (або учасників) досліджуваних суспільних відносин, а також їх соціальних функцій у цих відносинах, на нашу думку, допоможе визначити на науковій основі ті суспільні відносини, які виступають об'єктом цього злочину, передбаченого ст. 397 КК України [2, с. 79]. Цю властивість суб'єктів у суспільних відносинах (або їх учасників) використовує інколи законодавець як для визначення меж дії кримінального закону, так і для вказівки на ті суспільні відносини, що є об'єктом відповідного злочину (скажімо, втручання в діяльність захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги) [3, с. 8–9]. Законодавець застосував саме такий підхід до злочину, передбаченого ст. 397 КК України, не ускладнивши наше завдання у дослідженні зазначеної проблеми, а також у застосуванні цієї статті в практичній діяльності правоохоронних органів і суду.

Вивчивши матеріали проведеного опитування, публікацій, ми встановили, що у всіх випадках (100% справ) одним із суб'єктів відносин обов'язково була фізична особа (людина).

З метою встановлення другої сторони суб'єктного складу відносин, що аналізуються, ми звернулися до законодавчих і підзаконних актів, а також слідчої та судової практики. Так, аналіз законодавства, що стосується регулю-

вання відносин з приводу правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги, встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, засвідчив, що іншою стороною суб'єктного складу таких відносин, які є елементом об'єкта злочину, передбаченого ст. 397 КК України, виступають як фізичні, так і юридичні особи, відповідно до чинного законодавства України [4; 5; 6; 7]. Цю ж суб'єктну сторону суспільних відносин підтверджує й приведе нами опитування студентів юридичних вузів, працівників правоохоронних органів, суддів, адвокатів, представників осіб із 600 опитаних респондентів, з них 57% зазначили, що такими суб'єктами виступали органи досудового розслідування; 33% – судді; 10% – органи, підприємства, установи та організації. Проте це не ставить під сумнів, що учасниками таких відносин можуть бути з обох сторін і юридичні особи.

З'ясування та дослідження соціальної функції суб'єкта відносин, тобто його прав та обов'язків (статусу), має певну цінність, оскільки така функція суб'єктного складу суспільних відносин сприяє визначенню змісту самих відносин, дає змогу оцінити їхній характер, обсяг цих відносин і межі дії закону (ст. 397 КК України). Отже, робити повним перелік суб'єктів суспільних відносин (об'єкта злочину, передбаченого ст. 397 КК України) немає необхідності. Важливо лише зрозуміти, що вони можуть мати різноманітні варіанти, які так чи інакше впливають на зміст відносин і межі кримінальної відповідальності. У цьому полягає основна суть цього дослідження, що підтверджує і судова практика. Так, суди правильно кваліфікували діяння лише тоді, коли встановлювали суб'єктів суспільних відносин, їх соціальний статус, роль у суспільних відносинах.

Виходячи із предмета дослідження, розглянемо такий структурний елемент відносин, як соціальний взаємозв'язок у суспільних відносинах щодо кримінально-правової охорони правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або забезпечення такої охорони встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці. Цей структурний елемент суспільних відносин справедливо розглядається як засіб самих відносин [2, с. 5; 9, с. 4]. Зв'язок може виявитися як на рівні індивідуальної взаємодії суб'єктів, так і у взаємодії людських спільнот, а також і індивідуумів із відповідними спільнотами як елементами соціуму. Зовні цей соціальний зв'язок проявляється, як показує вивчення кримінальних справ і нормативної бази, що стосуються відносин з охорони правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги, або забезпечення такої охорони встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, а також опитування працівників правоохоронних органів та суду в таких формах діяльності, як забезпечення умов з охорони такої діяльності; в організаційних заходах щодо охорони правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги тощо; в законодавчому забезпеченні правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги і в убезпеченні такої діяльності від втручання в неї; в питаннях запобігання злочину, передбаченого ст. 397 КК України тощо.

Наше твердження має і практичне підґрунтя. Так, проведене опитування респондентів, вивчення кримінальних справ і матеріалів про відмову в пору-

шенні кримінальних справ зазначеної категорії свідчить, що у 60% матеріалів про правопорушення соціальний зв'язок суб'єктів характерний для забезпечення умов з охорони правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги, 13% — для законодавчого забезпечення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги і убезпечення від втручання в таку діяльність; 2% — в питаннях запобігання злочину, передбаченого ст. 397 КК України.

Нас цікавить, як це впливає з дослідження, соціальний взаємозв'язок, важливою ознакою якого є обов'язок певної поведінки суб'єктів відносин щодо охорони суспільних відносин із забезпечення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги, або забезпечення такої охорони встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, тобто їх взаємодії. Соціальний взаємозв'язок, зумовлений потребами (інтересами), які є рушійною силою у спілкуванні суб'єктів відносин, про це свідчить і наше дослідження. Дана проблема порушується і в зарубіжному законодавстві та юридичній літературі [10; 11; 12; 13; 14], але досліджувана тема надто широка та потребує більш детального розгляду та подальшого її вивчення.

Висновок. Викладене вище свідчить, що: 1) інтерес — це певна форма прояву, вираження, реалізація суспільних відносин, тобто через поведінку суб'єктів відносин, а не самі суспільні відносини як результат;

2) для визначення безпосереднього об'єкта цього складу злочину мають враховуватися лише ті суспільні відносини, що відповідають інтересам усього суспільства, а не інтересам окремої особи на її розсуд чи вподобання. Такими можуть бути лише позитивні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Габро О.І.* Державний захист та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві, за законодавством України / О.І. Габро, Н.С. Карпов // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) / Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю.* — К. : 2007. — № 17. — С. 254—266.

2. *Тацій В.Я.* Преступление против природных богатств СССР / В.Я. Тацій // *Уголовное право УССР: Особенная часть : Учебник // Под ред. М.И. Бажанова и др.* — К. : Высшая школа, 1989. — 503 с.

3. *Ищенко О.М.* Кримінально-правовий захист атмосферного повітря : Навчальний посібник / О.М. Ищенко, В.К. Матвійчук, І.Ю. Єрсова. — К. : РВВ МВС України, 1994. — 64 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2013 року // *Відомості Верховної Ради України.* — 2013. — № 9—10. — Ст. 88.

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // *Відомості Верховної.* — 2013. — № 27. — Ст. 282.

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 // *Відомості Верховної Ради України.* — 2004. — № 40—41, 42. — Ст. 492.

7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 // *Відомості Верховної Ради України.* — 2005. — № 35—36, № 37. — Ст. 446.

8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.

9. *Тацій В.Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : Навчальний посібник / В.Я. Тацій. — Харків : Українська юридична академія, 1994. — 80 с.

10. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yundicheskyy Centei Press”, 2001. — 234 p.

11. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 298 p.

12. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

13. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002.— 226 p.

14. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002.— 366 p.

REFERENCES

1. *Habro O.I.* Derzhavnyi zakhyst ta zabezpechennia bezpeky osib, yaki berut uchast u sudochynstvi, za zakonodavstvom Ukrainy / O.I. Habro, N.S. Karpov // Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka) / Mizhvidomchy naukovo-doslidnyi tsentr z problem borotby z orhanizovanoi zlochynnistiu. — K. : 2007. — № 17. — S.254–266.

2. *Tacij V.Ja.* Prestuplenie protiv prirodnyh bagatstv SSSR / V.Ja. Tacij // Ugolovnoe pravo USSR: Osobennaja chast' : Uchebnik // Pod red. M.I. Bazhanova i dr. — K. : Vysshaja shkola, 1989. — 503 s.

3. *Ishchenko O.M.* Kryminalno-pravovyi zakhyst atmosferneho povitria : Navchalnyi posibnyk / O.M. Ishchenko, V.K. Matviichuk, I.Yu. Yerosova. — K. : RVV MVS Ukrainy, 1994. — 64 s.

4. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2013 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2013. — № 9–10. — St. 88.

5. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist : Zakon Ukrainy vid 5 lypnia 2012 roku № 5076-VI // Vidomosti Verkhovnoi. — 2013. — № 27. — St. 282.

6. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18.03.2004 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2004. — № 40–41, 42. — St. 492.

7. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 06.07.2005 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2005. — № 35–36, № 37. — St. 446.

8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25–26. — St. 131.

9. *Tatsii V.Ya.* Obiekt i predmet zlochyну v kryminalnomu pravi Ukrainy : Navchalnyi posibnyk / V.Ya. Tatsii. — Kharkiv : Ukrainaska yurydychna akademiia, 1994. — 80 s.

10. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yundicheskyy Centei Press”, 2001. — 234 p.

11. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001.— 298 p.

12. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

13. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002.— 226 p.

14. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002.— 366 p.

Мороз А.О. Суб’єкти або учасники суспільних відносин і соціальний взаємозв’язок у цих відносинах щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи

У статті досліджуються структурні елементи об’єкта злочину, передбаченого статтею 397 Кримінального кодексу України, зокрема суб’єктів або учасників та соціального взаємозв’язку щодо охорони правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або забезпечення такої охорони встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці.

Ключові слова: захисник, представник особи, правомірна діяльність, гарантії, професійна таємниця.

Мороз А.А. Субъекты или участники общественных отношений и социальная взаимосвязь в этих отношениях касаются вмешательства в деятельность защитника или представителя лица

В статье исследуются структурные элементы объекта преступления, предусмотренного статьей 397 Уголовного кодекса Украины, в частности субъектов или участников и социальной взаимосвязи по охране правомерной деятельности защитника или представителя лица по оказанию правовой помощи или обеспечения такой охраны установленных законом гарантий их деятельности и профессиональной тайны.

Ключевые слова: защитник, представитель лица, правомерная деятельность, гарантии, профессиональная тайна.

Moroz A. Subjects or Participants of Social Relations and Social Interaction in these Relations with Regard to the Interference into the Activity of a Defense Attorney or a Legal Agent

In the article, the structural elements of the object of a crime under Article 397 of the Criminal Code of Ukraine are researched. Particularly, the following matters are analyzed: subjects or participants and social interaction in the protection of the legal activity of a defense attorney or legal agent in providing legal assistance as well as ensuring of such protection of the law established warranties of their activity and the professional secrecy.

Keywords: Defense Attorney; Legal Agent; Legitimate Activity; Warranties; Professional Secrecy

Стаття надійшла до редакції 07.03.2017.

УДК 343.

О. Олховенко

THE CONCEPT OF A CRIME OF REFUSAL OF A WITNESS TO TESTIFY OR REFUSAL OF AN EXPERT OR AN INTERPRETER TO PERFORM THEIR DUTIES UNDER ARTICLE 385 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

О.І. Олховенко

*здобувач кафедри кримінального права,
кримінології,
цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академії управління»
м. Київ*

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ ВІДМОВА СВІДКА ВІД ДАВАННЯ ПОКАЗАНЬ АБО ВІДМОВА ЕКСПЕРТА ЧИ ПЕРЕКЛАДАЧА ВІД ВИКОНАННЯ ПОКЛАДЕНИХ НА НИХ ОBOB'ЯЗКІВ ЗА СТАТТЕЮ 385 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються поняття злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків, важливі для кримінального права з позиції меж дії кримінального закону (ст. 385 КК України).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами злочину, передбаченого ст. 385 КК України, займалися такі вчені: В.І. Борисов, В.І. Тютюгін, М.У. Хавронюк, В.В. Сміх та ін. Зазначені питання знайшли певне вирішення в кримінальному законодавстві зарубіжних держав [1, с. 1–226; 2, с. 1–366; 3, с. 1–375; 4, с. 1–313; 5, с. 1–298]. Проте стосовно поняття злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків праці до цього часу відсутні.

Мета статті полягає у з'ясуванні поняття злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків.

Основні результати дослідження. З'ясовуючи поняття злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків, необхідно акцентувати увагу на тому, що ці надто важливі положення потрібно розглядати з урахуванням таких функцій суверенної держави України, як: 1) охорона відносин у сфері правосуддя; 2) забезпечення конституційних прав і гарантій фізичних і юридичних осіб, а

також прав і професійних гарантій на справедливе судочинство, передбачені Конституцією України [6], Кримінально-процесуальним кодексом України [7] та іншими нормативно-правовими актами. Водночас необхідно констатувати, що турбота держави на економічному, організаційному, правовому, освітньому та науковому рівнях щодо здійснення правосуддя ще надто далека від потреб суспільства на сучасному етапі його розвитку. Таке ставлення негативно впливає на всі сфери його прояву. Зазначене свідчить про те, що сьогодні охорона умов (стосунків) щодо належного давання показань свідком, виконання експертом чи перекладачем покладених на них обов'язків у суді або в інших видах провадження – одна з найбільших актуальних проблем, яку потрібно вирішувати нашій державі негайно.

З цією метою слід посилити вивчення як стану проблем, що поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність (ст. 385 КК України), так і діяльності правоохоронних органів для відпрацювання стратегії держави, покликаної запобігти вчиненню таких злочинів. Без контролю за злочинністю, її тенденціями і проведенням організаційних та правових заходів щодо охорони суспільних відносин, передбачених ст. 385 КК України неможливе подолання цих злочинних проявів. Отже, стає очевидним той факт, що встановити належний контроль можна лише за тим соціальним явищем, що достатньо глибоко і всебічно вивчено.

Незважаючи на допущення істотних порушень у цій сфері, треба зазначити, що у структурі злочинності питома вага злочинів проти правосуддя, в тому числі і злочинів, передбачених ст. 385 КК України, незначна (у відсотковому відношенні питома вага вчинення цих злочинів, що входять до цього розділу, складає від 0,8 до 1, 1% від загальної кількості злочинів, які вчиняються в Україні). Це є свідченням того, що питання кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя і, зокрема, за злочин відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків належить до числа найменш розроблених, хоча їх вирішення має дуже важливе як політичне, так і правове значення. Одна з причин низької частки притягнення осіб до кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 385 КК України, полягає в тому, що: 1) правоохоронні органи до цього часу не пройшли реформування; 2) необґрунтована пасивність усієї системи правоохоронних органів; 3) залишки ще радянської системи організації і планування боротьби зі злочинністю; 4) зрощування деяких працівників правоохоронних органів з учасниками організованих злочинних угруповань тощо. Як наслідок, особи, які відмовляються від давання показань (свідки) або відмовляються без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків у суді або під час провадження досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України (це експерти чи перекладачі), не завжди притягуються до кримінальної відповідальності, оскільки практичні працівники не розуміють деяких об'єктивних і суб'єктивних ознак цього злочину та меж дії цього закону.

З'ясування суті та призначення кримінально-правового поняття злочину відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'яз-

ків, обґрунтування кримінальної відповідальності за це кримінальне правопорушення мають велике значення для розуміння меж дії закону (ст. 385 КК України), правильної кваліфікації діяння винного та зміцнення законності, відіграють важливу роль у боротьбі із зазначеними злочинами і реалізації функцій закону — ст. 385 КК України у запобіганні цих злочинів.

У контексті зазначеного вище необхідно зауважити, що в юридичній літературі не отримали розробку і висвітлення питання, які стосуються поняття «відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків» та взагалі не визначено поняття злочину, передбаченого ст.385 КК України. У низці досліджень фрагментарно висвітлюються питання, що тією чи іншою мірою пов'язані з проблемою відмови свідка від давання показань або відмови експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків. Запропоновані при цьому визначення та судження, на наш погляд, не розкривають поняття злочину відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків.

У цьому випадку необхідно для повного вивчення цієї проблеми звернутися до деталізації, а саме: послугуватися складовими — об'єктивними та суб'єктивними ознаками цього злочину. Враховуючи те, що кримінально-правове діяння має чітко визначені ознаки, описані в диспозиції ст. 385 КК України Особливої частини КК, а також у відповідних статтях Загальної частини КК України, це: дія; час вчинення злочину; суб'єкт вчинення злочину, то ці положення є підвалинами для дослідження, оскільки вони слугують відмежуванням одного злочину від іншого.

Отже, в основі вивчення злочину покладена відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України), як уже було задекларовано раніше, нам необхідно звернутися до його об'єктивних і суб'єктивних ознак.

Перш за все нам необхідно звернутися до безпосереднього об'єкта цього злочину (передбаченого ст. 385 КК України). Таким основним безпосереднім об'єктом даного злочину виступають: 1) суспільні відносини, що забезпечують умови з належного давання показання свідком, виконання експертом чи перекладачем покладених на них обов'язків у суді або під час провадження досудового слідства, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України чи дізнання [8, с. 88]; 2) додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину виступають суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони законних прав і інтересів фізичних та юридичних осіб [3, с. 88].

Як ми вже зазначали, об'єктивна сторона цього злочину характеризується такими обов'язковими ознаками зовнішньої сторони, як дія та час вчинення злочину [8, с. 99]. Таким чином, така ознака об'єктивної сторони цього злочину, як дія — це активна, усвідомлена (вольова), протиправна поведінка суб'єкта: це відмова свідка від давання показань; або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків [8, с. 100–101].

Що стосується такої обов'язкової ознаки об'єктивної сторони цього злочину, як час вчинення злочину, то вона буде мати місце тоді, оскільки в ч.1

ст. 385 КК України зазначається, що заборона на відмову свідка від давання показань або відмову експерта чи перекладача без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків поширюється на них, коли такі дії відбувалися у суді або під час провадження досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України [9, с. 102].

Слід звернути увагу на те, що в даному випадку криміналізована така дія, як відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків, також криміналізація такої дії пояснюється тим, що вона відбувається під час суду, досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України [9, с. 103–104].

Суб'єктом цього злочину слід вважати фізичну осудну особу, яка досягла 16-річного віку до моменту вчинення злочину і викликана як свідок, призначена експертом чи залучена як перекладач (спеціальний суб'єкт) у цивільній, кримінальній, господарській та адміністративній справі компетентним на це органом чи особою, яка попереджена про кримінальну відповідальність: свідок — за давання завідомо неправдивих показань або за відмову давання показань, експерт чи перекладач — за відмову від виконання покладених на них обов'язків без поважних причин у суді або під час провадження досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України та, незважаючи на таке попередження, вчинила такі заборонені діяння [10, с. 74–75].

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 385 КК України, характеризується у формі умислу [11, с. 92]. Для цього злочину характерний лише прямий умисел.

Висновки. Маючи такий дослідницький фундамент та аналіз об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 385 КК України, спробуємо сформулювати кримінально-правове визначення злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків.

«Під кримінально-правовою відмовою свідка від давання показань або відмовою експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків слід розуміти умисні, заборонені КК України дії суб'єкта, що посягають на суспільні відносини, що забезпечують умови з належного давання показань свідком, виконання експертом чи перекладачем покладених на них обов'язків у суді, під час проведення досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України, які полягають у відмові свідка від давання показань або відмові експерта без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків в установах, зазначених у диспозиції цієї статті».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : "Yuridichesky Center — Press", 2002. — 226 p.

2. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

3. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

4. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 313 p.

5. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

6. Конституція України 1966 року // Відомості Верховної Ради України. — 1966. — № 30. — Ст. 141.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4657 — VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9 — 10. — № 11—12, № 13. — Ст. 88.

8. *Ольховенко О.І.* Безпосередній об’єкт злочину, передбаченого ст. 385 КК України / І.О. Ольховенко // Юридична наука — 2015. — № 1. — С. 81—90.

9. *Ольховенко О.І.* Об’єктивна сторона злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов’язків / І.О. Ольховенко // Юридична наука — 2015. — № 5. — С. 93—110.

10. *Ольховенко О.І.* Суб’єкт злочину, передбаченого ст. 385 КК України / І.О. Ольховенко // Юридична наука — 2014. — № 4. — С. 59—79.

11. *Ольховенко О.І.* Суб’єктивна сторона злочину, відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов’язків / І.О. Ольховенко // Юридична наука — 2015. — № 8. — С. 88—94.

REFERENCES

1. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002.— 226 p.

2. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

3. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002.— 366 p.

4. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 313 p.

5. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298p.

6. Konstytutsiia Ukrainy 1966 roky // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1966. — № 30. — St. 141.

7. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roky № 4657 – VI // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2013. – №9 – 10. – № 11–12, № 13. – St. 88.

8. *Olkhovenko O.I.* Bezposerednii ob'iekt zlochynu, peredbachenoho st. 385 KK Ukrainy / I.O. Olkhovenko // Yurydychna nauka – 2015. – № 1. – S. 81–90.

9. *Olkhovenko O.I.* Ob'iektivna storona zlochynu vidmova svidka vid davannia pokazan abo vidmova eksperta chy perekladacha vid vykonannia pokladenykh na nykh obov'язkiv / I.O. Olkhovenko // Yurydychna nauka – 2015. – № 5. – S. 93–110.

10. *Olkhovenko O.I.* Sub'iekt zlochynu, peredbachenoho st. 385 KK Ukrainy / I.O. Olkhovenko // Yurydychna nauka – 2014. – № 4. – S. 59–79.

11. *Olkhovenko O.I.* Sub'iektivna storona zlochynu, vidmova svidka vid davannia pokazan abo vidmova eksperta chy perekladacha vid vykonannia pokladenykh na nykh obov'язkiv / I.O. Olkhovenko // Yurydychna nauka – 2015. – № 8. – S. 88–94.

Ольховенко О.І. Поняття злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків за статтею 385 Кримінального Кодексу України

У статті здійснено дослідження поняття злочину, передбаченого статтею 385 Кримінального кодексу України. Автор на підставі об'єктивних і суб'єктивних ознак цього злочину пропонує визначення кримінально-правового поняття злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків.

Ключові слова: поняття злочину, експерт, свідок, перекладач, відмова, показання, виконання обов'язків.

Ольховенко О.И. Понятие преступления отказ свидетеля от дачи показаний или отказ эксперта или переводчика от исполнения возложенных на них обязанностей по статье 385 Уголовного Кодекса Украины

В статье осуществлено исследование понятие преступления, предусмотренного статьей 385 Уголовного кодекса Украины. Автор на основании объективных и субъективных признаков этого преступления предлагает определение уголовно-правового понятия преступления отказ свидетеля от дачи показаний либо эксперта или переводчика от выполнения возложенных на них обязательств.

Ключевые слова: понятие преступления, эксперт, свидетель, переводчик, отказ, показания, исполнение обязанностей.

Olkhovenko O. The Concept of a Crime of Refusal of a Witness to testify or Refusal of an Expert or an Interpreter to perform their duties under Article 385 of the Criminal Code of Ukraine

The article studies the crime under Article 385 of the Criminal Code of Ukraine. The author on the basis of objective and subjective aspects of the mentioned crime suggested the definition of the criminal law concept of the crime “The refusal of a witness to testify or refusal of an expert or interpreter to perform their duties.”

Keywords: Concept of a Crime; Expert; Witness; Translator; Refusal; Statements Duties

Стаття надійшла до редакції 09.03.2017.

УДК 343 . 36

I. Paryzkyi

ACTS UNDER ARTICLE 284 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE: PROBLEMS OF CRIME PREVENTION

I.V. Паризький

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії,
держави і права
ВНЗ «Національна академія управління»
М. Київ*

ДІЯННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТАТТЕЮ 248 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНУ

Постановка проблеми. Дослідження проблем, пов'язаних із запобіганням злочинних діянь, передбачених ст. 248 КК України, має важливе значення для вдосконалення законодавства, тому у статті пропонуються нові підходи до запобігання злочину незаконне полювання та шляхи їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В юридичній літературі питання щодо запобігання злочинам, передбаченим ст. 248 КК, досліджували такі вчені, як: В.І. Андрейцев, Ю.С. Богомяков, В.І. Борисов, Т.Д. Бушуєва, С.Б. Гавриш, В.Г. Гончаренко, В.К. Грищук, М.С. Грінберг, П.С. Дагель, С.А. Данилюк, О.О. Дудоров, А.Я. Дубинський, Є.М. Жевлаков, М.Й. Коржанський, А.М. Комісаров, О.М. Костенко, З.Г. Корчева, Т.П. Кудлай, І.П. Лановенко, Б.М. Леонтьєв, Ю.І. Ляпунов, В.К. Матвійчук, М.М. Міхеєнко, С.А. Голуб, А.Й. Міллер, В.Л. Мунтян, П.Т. Некіпелов, В.Д. Пакутін, П.Ф. Повеліцина, О.Я. Светлов, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, С.В. Трофімов, І.А. Тяжкова, В.І. Шакур, Ю.С. Шемшученко, В.А. Широков, С.С. Яценко, М.А. Лапіна, М.В. Краснова, В.Є. Емінов, Ф.А. Лопушанський, О.Л. Дубовік та ін. Проте опубліковані праці, в переважній своїй більшості, виконані на базі раніше чинного законодавства і не враховують сучасної Концепції адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, не ґрунтуються на нових правових, економічних та організаційних засадах діяльності юридичних та фізичних осіб у сфері мисливського господарства й полювання.

Мета статті полягає у з'ясуванні проблем, пов'язаних із запобіганням злочинам, передбаченим ст. 248 КК України.

Основні результати дослідження. Переходу України до сталого розвитку повинно передувати реформування всієї системи народного господарства і внесення деяких коректив у систему еколого-економічної політики. Серед основних пріоритетних напрямів екологічної політики в Україні, на нашу

думку, має бути: 1) комплексний підхід у розробці екологічного та іншого природоохоронного законодавства, в тому числі і кримінального законодавства, що стосується незаконного полювання; 2) збільшення витрат на охорону мисливської фауни та середовища їх існування; 3) заборона будь-яких відступів від проектів, що шкодять довкіллю; 4) безумовне дотримання природоохоронних нормативів, створених Міжнародним співтовариством; 5) обов'язковість екологічних експертиз з метою складання екологічного прогнозу; 6) активізація діяльності правоохоронних органів проти порушників фауністичного законодавства; 7) покращання екологічної освіти; 8) мінімізація антропогенних перетворень; 9) поетапність ліквідації негативних наслідків; 10) вибірковий підхід до проведення природоохоронних заходів з метою підвищення їх ефективності; 11) плата за використання природних ресурсів, у тому числі і мисливської фауни.

З часом навіть найбільш консервативні прихильники, що мають відношення до законодавчої ініціативи, відмовляються від практики підтримання соціальної та екологічної стабільності за допомогою старих підходів і правових приписів і зроблять кроки до розвитку та охорони мисливської фауни.

У цьому аспекті величезна роль належить праву. Його найважливіша соціальна риса полягає у зв'язку цього феномену з державною політикою. Їхня взаємодія проявляється на рівні як законодавчої, так і правозастосовної діяльності. Державну політику, тобто стратегічну лінію і практичні спрямування її здійснення у галузі права називають юридичною (правовою) політикою. Термін «юридична політика» (чи «правова політика») знаходиться в ряду таких суміжних понять, як «економічна», «соціальна», «демографічна», «фінансова», «наукова політика» тощо. Всі вони характеризують основні напрями діяльності держави в тій чи іншій сфері суспільного життя. Відповідно, під юридичною політикою розуміють ті принципи і цілі, які держава проводить у життя при створенні і застосуванні права, цих норм, у діяльності юридичних установ, у формуванні і розвитку правосвідомості громадян [1, с. 11–12].

Зрозуміло, що між країнами існують великі розбіжності щодо названих проблем, особливо організаційних, традицій, досвіду керівництва, законодавства тощо. На нашу думку, лише законодавча і виконавча гілки влади нашої держави можуть з найширшим залученням наукового потенціалу найефективніше використати міжнародний позитивний досвід. Потрібні зміни в законодавстві, в тому числі і кримінальному, з метою розробки карної політики щодо екологічної злочинності в цілому і незаконного полювання зокрема. Зрозуміло, що тут має бути новий підхід, який потребує докорінної зміни ставлення Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України до запобігання злочинам, що стосуються мисливської фауни. Такий підхід може реалізуватись кількома шляхами. Перший — коли головна увага буде зосереджена на вивченні і впровадженні в життя міжнародного досвіду у справі раціонального використання, охорони, відтворення й оздоровлення мисливської фауни та запобігання злочинам у цій сфері; другий — коли така увага буде зосереджена не на екологічних наслідках, а на їх причинах.

На першому шляху останнім часом уже досягнуто успіхів. Україна підписала ряд конвенцій, міжнародних угод і починає їх впроваджувати в національне кримінальне і природоохоронне законодавство.

На другому шляху, як показує наше дослідження, є певні зрушення: у багатьох відомствах, у тому числі і правоохоронних, з'явилися нові установи (управління, відділи тощо), які почали займатися охороною навколишнього природного середовища та запобіганням незаконного полювання. Звичайно в цьому аспекті ще не все гаразд з екологічним інформуванням населення, міжнародного співтовариства, з вдосконаленням екологічного, в тому числі і кримінального, законодавства, що стосується цієї сфери.

Ми впевнені, що для планування боротьби зі злочинністю, що стосується навколишнього природного середовища, складовою якої є незаконне полювання, як зі злочинністю в цілому, важливе значення має визначення змісту карної політики. Ця проблема належить до дискусійних. В юридичній літературі висловлена думка про те, що карна політика охоплює всі заходи, прямо чи побічно спрямовані на боротьбу зі злочинністю. При цьому стверджується, що карна політика реалізується як у процесі спеціальних заходів (криміналістичних, кримінально-процесуальних, кримінально-правових, виправно-трудова, кримінологічних), так і заходів загальносоціального характеру (ідеологічних, медичних, культурних, економічних тощо) [2, с. 179; 3, с. 12]. С.В. Бородін правильно зауважує, що коли погодитися з подібним трактуванням сфери дії карної політики, це призведе до підміни соціальної політики карною політикою [4, с. 3]. Потрібно враховувати, що карна політика пов'язана із соціальною політикою не прямо, а опосередковано через правову, юридичну політику і це має бути притаманним і для карної політики, що стосується охорони навколишнього природного середовища. Виходячи з вище сказаного, карна політика — це частина як соціальної, так і правової політики, до якої не входять загальні заходи соціального попередження, вони лише взаємодіють з нею [4, с. 3—4; 5, с. 241].

У радянській юридичній літературі було запропоновано поділяти єдину політику в галузі боротьби зі злочинністю на самостійні кримінально-правову політику, кримінально-процесуальну політику і виправно-трудова політику. Водночас нічого не говорилось про напрями такої політики в окремих сферах буття людини, зокрема у сфері охорони мисливської фауни. При цьому кримінально-правова політика часто позначалась терміном «карна політика» [3, с. 12]. Ця точка зору не знайшла підтримки серед радянських юристів.

Окремі автори називають боротьбу зі злочинністю кримінологічною політикою, відокремлюючи головну її різновидність — профілактичну політику. Паралельно з останньою, але, на нашу думку, на нижчому рівні наукового абстрагування, пропонується розглядати кримінальну політику, ні рядка в ній не приділяючи цій політиці щодо охорони мисливської фауни. Ці два види політики, як стверджується, формують зміст єдиної кримінологічної політики [6, с. 108].

Була висловлена й інша думка, згідно з якою пропонується обмежене тлумачення сфери дії карної політики. Прибічники цієї позиції залучають до предмета карної політики ті спеціальні заходи соціального попередження зло-

чинності, які ґрунтуються на кримінальному, кримінально-процесуальному і виправно-трудоному законодавстві із залученням відомостей науки, включаючи кримінологію і криміналістику [7, с. 4–5; 8, с. 12; 9, с. 12–18]. Але й вони не стосуються в своїх поглядах окремих сфер буття людини, зокрема охорони мисливської фауни. Такий підхід поділяють С.В. Бородін [4, с. 4], М.О. Беляєв [10, с. 21–23] та українські вчені, які займаються вивченням цієї проблемою. Водночас у вітчизняній юридичній літературі трапляються випадки використання (без належного обґрунтування) поняття «кримінально-правова політика» як синоніма політики у галузі боротьби зі злочинністю, тобто карної політики [1, с. 7].

Отже, виходячи із вищезазначених суджень, а також поглядів С.В. Бородіна [11, с. 27], А.А. Музики [12, с. 241–248], можна констатувати, що діяльність держави у сфері боротьби зі злочинністю в цілому і злочинністю, що стосується навколишнього природного середовища, і зокрема незаконного полювання, здійснюється за допомогою єдиної політики, яка називається карною. Терміни «кримінально-правова», «кримінально-процесуальна», «виправно-трудова», «судова» мають право на існування для позначення складових єдиної карної політики.

Треба зазначити, що карна політика в цілому і, зокрема, у сфері охорони мисливської фауни як важлива наукова і значна прикладна проблема сьогодення. Протягом радянського періоду в Україні стосовно охорони мисливської фауни (як показує наше дослідження) юристи фактично не займалися розробками цієї тематики. На нашу думку, політика запобігання злочинам, що стосуються мисливської фауни, має стати пріоритетним напрямком, де повинні бути окреслені чіткі орієнтири, вона повинна мати глибоке і повне наукове осмислення на рівні кандидатських дисертацій, заслуговує бути предметом не одного монографічного, фундаментального дослідження.

Враховуючи зазначене вище, можна констатувати, що провідною ланкою взаємодії з іншими суб'єктами запобіжної діяльності є правоохоронні органи, які не лише використовують їхню допомогу в процесі здійснення профілактичних заходів, а за необхідності безпосередньо включають їх у профілактичну діяльність з проведення запобіжних заходів стосовно незаконного полювання.

Крім розкриття екологічних злочинів, викриття винних і притягнення їх до відповідальності, кримінально-процесуальний закон покладає на органи досудового розслідування і суд обов'язки здійснювати спеціальні заходи запобігання. При цьому треба мати на увазі, що такі слідчі і процесуальні дії для порушення матеріалів кримінального провадження, затримання підозрюваного, застосування запобіжного заходу, усунення з посади та ін., хоч і мають загальну профілактичну спрямованість, проте самі по собі ще не усувають усього комплексу обставин, що зумовили злочин або сприяли його вчиненню. Саме тому застосування спеціальних процесуальних заходів, безпосередньо спрямованих на найповніше виявлення й усунення причин і умов, що сприяли вчиненню незаконного полювання, істотно підвищує ефективність та цілеспрямованість всієї роботи щодо розслідування і судового розгляду кримінальних справ цієї категорії і, по суті, є логічним її завершенням.

Аналіз правозастосовної практики показує, що заходи процесуального запобігання незаконному полюванню мають здійснюватися на різних етапах провадження кримінальної справи, що зумовлює тривалий характер діяльності органу досудового розслідування і суду.

Характерною особливістю цієї запобіжної роботи є те, що вона проводиться не лише під час розслідування справи по злочинному полюванню, а й на етапі готування до вчинення злочинів. У процесі запобігання цьому злочинному основне завдання полягає в тому, щоб швидко розблокувати криміногенну конфліктну ситуацію, а також цілеспрямованими, роз'яснювальними і виховними заходами переконати правопорушника добровільно відмовитися від реалізації злочинного умислу, чим, по суті, усувається сама загроза вчинення незаконного полювання.

Ефективність заходів щодо запобігання злочинному полюванню значно підвищується, якщо в ньому беруть участь представники громадськості, інші особи з найближчого оточення правопорушника.

Проте, як свідчить природоохоронна практика, великі потенційні можливості ранньої профілактики (запобігання злочину) використовуються дуже рідко. Найістотнішим недоліком є те, що на численні випадки незаконного полювання не завжди здійснюється негайне відповідне реагування ефективними заходами запобігання, які забезпечили б позитивні зміни у правосвідомості суб'єктів відносин, що поставлені під охорону ст. 248 КК України і, отже, виключили можливість рецидиву цих соціально небезпечних діянь. Навіть при застосуванні до осіб, що вчинили незаконне полювання, одноразові профілактичні заходи здебільшого зводилися лише до системи різних обмежень і заборон. Таку практику важко визнати ефективною, оскільки запропонована профілактика не залучає правопорушника до активної участі в еколого-правовому вихованні. У цьому аспекті виправдовує себе практика, коли осіб, які вчинили адміністративні правопорушення щодо мисливської фауни, що можуть перерости в каране діяння, попереджують про можливу відповідальність, а також зобов'язують прослухати спеціальний курс платних лекцій з охорони мисливських звірів і птахів для підвищення їх правосвідомості та стимулювання правомірної поведінки.

Згідно зі ст. 1 КК України слідчий також зобов'язаний виконувати положення цього Кодексу, а саме: вживати заходів щодо запобігання злочинам, зокрема діянням, передбаченим ст. 248 КК [13].

На прокурорсько-слідчі органи та суди в межах їх компетенції також накладається обов'язок вжити заходи щодо запобігання і припинення досліджуваних злочинів відповідно до ст. 1 КК України. Отримавши заяву про кримінальне правопорушення або повідомлення про підготовлюваний або вчинений злочин незаконне полювання, згідно зі ч. 4 ст. 214 КПК України, слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення, а також згідно зі ст. 1 КК України застосувати всі можливі заходи для запобігання злочину або його припинення. Невідкладність, послідовність і спрямованість проведення таких превентивних запобіжних заходів має визначатися з урахуванням конкретної обстановки [14].

Крім того, біологічне різноманіття є визначальним для підтримки життєдіяльності на планеті, а отже, і в Україні, та має надзвичайно важливе екологічне, генетичне, соціальне, економічне, наукове, освітнє, культурне, рекреаційне й естетичне значення. Крім цих ключових цінностей, біологічне різноманіття визначає здатність живих організмів, до яких належить мисливська фауна, у тому числі людина, адаптуватися до змін навколишнього природного середовища. Глобальне значення збереження компонентів біологічного різноманіття для сучасних і майбутніх поколінь було визнано ще у 1972 р. на Стокгольмській конференції ООН з проблем навколишнього природного середовища. Однак необхідність збереження біорізноманіття для сучасних і майбутніх поколінь було визнано лише у 1992 р. на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро, де було прийнято Конвенцію про охорону біологічного різноманіття [15, с. 329–342].

До цього на рівні Європейського Співтовариства були сприйняті заходи, які спрямовані на охорону та збереження окремих компонентів біорізноманіття, зокрема дикої фауни. Співтовариство прийняло перше законодавство про охорону та збереження видів дикої флори і фауни (Директиви Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про збереження природних середовищ існування і дикої фауни та флори [16, с. 151–167], яке не суперечить названій вище Конвенції. Регламентується такий компонент біологічного різноманіття, як збереження дикої фауни. Крім того, Директива 79/409/ЄЕС про збереження диких птахів посилює регламентацію збереження диких птахів. Окремі вимоги до використання певних видів диких тварин, зокрема щодо використання тварин в експериментах і утримання в зоопарках, встановлюються Директивами 86/609/ЄЕС [17] та 1999/22/ЄЕС [18].

Регулювання торгівлі видами дикої фауни є також одним із шляхів охорони та забезпечення збереження видів, які потерпають чи можуть постраждати внаслідок неконтрольованої торгівлі. Основним, базовим, документом у цій сфері є Регламент Ради (ЄС) № 338/97 від 9 грудня 1996 року про охорону видів дикої флори і фауни шляхом регулювання торгівлі ними [19], що, у свою чергу, є імплементацією завдань, принципів і положень Конвенції CITES, яка стосується видів, що перебувають під загрозою зникнення.

Від кінця XX ст. і початку XXI ст. наша планета, як і Україна, втратила чимало мисливської фауни. Істотну шкоду у винищенні окремих видів мисливської фауни робить міжнародна торгівля зникаючими видами тварин. Контрабандне транспортування через міжнародні кордони може призвести до повної загибелі видів, цінних не лише самих по собі, але й корисних для людства диких звірів і птахів. Якщо ж торгівля дикими звірами і птахами збережеться на нинішньому рівні, тоді навіть їх помірне використання стане повністю неможливим. У зазначеній сфері запроваджений офіційний міжнародний стандарт, тобто Конвенція про міжнародну торгівлю зникаючими видами дикої флори та фауни (КМТЗВ CITES). Ця проблема певною мірою знаходиться в полі зору таких міжнародних організацій, як Інтерпол і Всесвітня митна організація. Виконуючи взяті на себе зобов'язання, країни-учасниці Конвенції запровадили в життя внутрішні закони й нормативні акти, які кон-

тролюють торгівлю дикою фауною. Проте попереду дуже багато незробленої роботи, зокрема законодавець України не передбачив кримінальну відповідальність за незаконну торгівлю дикою фауною.

Ключовим компонентом у справі охорони дикої фауни, основною складовою якої є мисливські звірі і птахи, є міжнародне співробітництво. Проблему потрібно тримати під контролем світової і європейської спільноти, до того ж ця проблема є питанням національної небезпеки України.

Злочинні дії можуть призвести до порушення таких природних функцій стосовно людини: 1) регуляційної; 2) продуктивної; 3) транспортних засобів; 4) інформаційної (стають руйнівними).

В Україні, як і в багатьох країнах, нелегальною торгівлею зникаючими видами займаються окремі люди (туристи, купці, торговці, контрабандисти тощо). Крім того, цим займаються члени міжнародних мереж. Отже, без міжнародного співробітництва в галузі охорони дикої фауни обійтися не можна.

Боротьбою з цим асоціальним явищем займається міжнародна організація кримінальної поліції МОКП (ІСРО) – Інтерпол. Діяльність організації спрямована і скерована на запобігання злочинності, в тому числі і стосовно дикої фауни. Це стосується і України, яка є членом цієї організації. Робоча група Інтерполу з проблем екологічної злочинності має своїм завданням виявлення різного роду проблем, які постають у зв'язку з розслідуванням екологічних злочинів, і визначення шляхів їх вирішення. У робочій групі є підрозділ, який займається злочинами проти дикої природи. Група тісно співпрацює з Секретаріатом КМТЗВ (СІТЕС) у Женеві та розташованою в Брюсселі Всесвітньою митною організацією, що вивчає методи і тенденції злочинності проти відносин, що забезпечують існування дикої фауни через мережу своїх представництв.

Важливою є організація взаємодії з працівниками митних служб, адже вони перевіряють товари, документи (супроводжувальні) та проводять розслідування діяльності торговців дикою фауною тощо.

Організація ТРАФФІК (надурядова організація) займається виявленням провідних торговців дикою фауною, маршрутів контрабандних поставок таких тварин і відстежуванням тих країн, які не ведуть активної боротьби проти нелегальної міжнародної торгівлі такою фауною.

Переліки тварин, які охороняються Конвенцією КМТЗВ (СІТЕС), наведені в трьох додатках до Конвенції. Торгівля видами, включеними до Додатку 1, дозволяється виключно у виняткових цілях. Будь-яка діяльність може вважатися комерційною, якщо її метою є одержання економічної вигоди (готівкової або матеріальної), і якщо вона являє собою перепродаж, обмін або інші форми економічного використання предмета торгівлі чи одержання вигоди від нього.

Конвенція КМТЗВ (СІТЕС) регулює торгівлю за допомогою ліцензій і сертифікатів, які видаються на чітко окреслених умовах. При імпорті та експорті відповідних видів ці документи пред'являються співробітникам митних служб.

Країни-члени Конвенції можуть торгувати видами, що охороняються, лише з країнами-членами. Торгівля з країнами, які не є членами Конвенції,

можлива лише в тому випадку, коли країна, яка не є членом Ковенції, представить документи про дотримання нею вимог КМТЗВ (CITES). Усі країни-члени повинні публікувати річні звіти про обсяги торгівлі видами, включеними до Додатків КМТЗВ (CITES).

При перевезенні тварин повітряним шляхом обов'язкове виконання вимог Міжнародної асоціації повітряного транспорту IATA (МАПТ). Це вимоги щодо розміру транспортної клітки, забезпечення тварин їжею та питною водою, повітрям тощо.

Залежно від виду, що транспортується, КМТЗВ (CITES) вимагає пред'явлення таких супровідних документів: 1) дозволи на експорт, обов'язкові для експорту видів, що охороняються, включених до Додатків I та II; 2) дозволи на імпорт, обов'язкові для імпорту видів, що охороняються, включених до Додатку I; 3) для тварин, вивчених у неволі, достатньо сертифікату про таке вирощування як експортного документу; 4) сертифікат походження або дозвіл на експорт, обов'язковий для видів, включених до Додатку III; 5) доконвенційний сертифікат пред'являється при експорті видів, які вже експортувалися до Конвенції (ст. VII Конвенції); 6) реекспортні сертифікати, обов'язкові для видів, включених до Додатків I та II.

На один вантаж видається лише один дозвіл (сертифікат). При перетині кордону зазначені вище документи піддаються ретельній перевірці стосовно: 1) дійсності; 2) порівняння документів з тим видом, що перевозиться; 3) докази автентичності документа КМТЗВ (CITES).

Деякі види підлягають спеціальному маркуванню. Необхідно перевіряти відповідність типу та номера маркірування на самому екземплярі даним, проставленим у дозволі чи сертифікаті.

Існують такі основні форми нелегальної торгівлі зникаючими видами дикої фауни: контрабанда, прикриття нелегальних товарів легальними документами, використання фальшивих документів, інші шахрайські дії.

Способи, методи і тактика виявлення нелегальної торгівлі дикою фауною є різні. Для того, щоб їх узагальнити, потрібне окреме видання, яке буде значне за обсягом. Окреслені у статті проблеми намагаються вирішити й зарубіжні кодекси [20; 21; 22; 23; 24], однак зазначені питання потребують більш глибокого вивчення.

Висновки. На підставі дослідженого можна констатувати, що Українська держава має виробити новий підхід до запобігання злочину незаконного полювання, який може реалізуватися кількома шляхами. Перший — коли головна увага буде зосереджена на вивченні і впровадженні в життя міжнародного досвіду у справі раціонального використання, охорони, відтворення оздоровлення мисливської фауни, та запобігання злочинам у цій сфері; другий — коли така увага буде зосереджена не на екологічних наслідках, а на їх причинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть общая. — К. : Наукова думка, 1985. — 448 с.
2. Герцензон А.А. Уголовное право и социология. — М. : Юрид. лит., 1970. — 179 с.

3. *Гальперин И.М.* Основные направления борьбы с преступностью. — М. : Наука, 1975. — 160 с.
4. *Бородин С.В.* Теоритические проблемы советской уголовной политики // XXV съезд КПСС И дальнейшее укрепление социалистической законности. — М. : Политиздат, 1977. — С. 27–30.
5. *Багрий-Шахматов Л.В.* Об уголовной политике в Украине // Правова система України: теорія і практика. Тези доп. і наук. повідомл. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 жовтня 1993 р.).— К. : Наукова думка, 1993. — С. 362–364.
6. *Айдаров Й.Н.* О профилактической политике и ее роли в борьбе с преступностью // вопросы борьбы с преступностью.— М. : ВИП, 1988.— Вып. 47. — С.106–109.
7. *Стручков Н.А.* Исправительно-трудовая политика и ее роль в борьбе с преступностью. — Саратов, 1970. — С. 4–5.
8. *Исмаилов И.А.* Уголовная политика как система // Уч. зап. Азерб. гос. ун-та. — Баку, 1975. — С. 12–15.
9. *Жалинский А.Э.* Содержание уголовной политики // Уголовная политика в борьбе с преступностью.— Свердловск, 1986. —С. 12–18.
10. *Беляев Н.А.* Уголовно-правовая политика и пути ее реализации. — Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1986. — 177 с.
11. *Бурчак Ф.Г., Фесенко Е.Ф.* Объективная сторона преступления // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе : Часть Общая. — К. : Наукова думка, 1985. — С. 141.
12. *Музыка А.А.* Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. — К. : Логос, 1998. — 324 с.
13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-14 // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26.— Ст. 131.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України від 08.03.2013. — 2013 р. — № 9–10 — Ст. 88
15. Про затвердження строків полювання на хутрових звірів на території України в мисливський сезон 2001/2002 року : Наказ Державного комітету лісового господарства України від 2 липня 2001 року № 62 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 28. — Ст. 1289.
16. Положення про полювання та мисливське господарство Української РСР: Затв. постановою Ради Міністрів УРСР від 8 серпня 1969 року // Збірник постанов УРСР. — 1969. — № 8. — Ст. 106.
17. Такси нарахування розміру стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їх жител, геотехнічних споруд: Затв. наказом Мінлісгоспу та Мінекономіки України від 12 березня 1996 року № 24/32 // Екологія і закон. Екологічне законодавство України у двох книгах : Книга 2. — К. : Юрінком Інтер, 1998. — С. 229–230.
18. Про строки і порядок полювання на пернату дичину на території України в сезон 1996–1997 рр. : Наказ Міністерства лісового господарства України від 20.07.1996 № 75 // Законодавчі акти України про охорону навколишнього природного середовища. Збірник. У 3-х томах. — Т. 3.— Чернівці : «Ант ЛТД», 1996. — 478 с.
19. Про строки та порядок полювання на хутрових звірів на території України в мисливський сезон 1996–1997 рр. : Наказ Міністерства лісового господарства України від 17.10.1996 № 132 // Законодавчі акти України про охорону навколиш-

нього природного середовища. Збірник. У 3-х томах Т. 3. — Чернівці : «Ант ЛТД», 1996.— 478 с.

20. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yundicheskyy Centei Press”, 2001.— 234 p.

21. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001.— 298 p.

22. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002.— 366 p.

23. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002.— 226 p.

24. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002.— 366 p.

REFERENCES

1. Uголовное право Украинской ССР на современном этапе. Chast' obshhaja. — K. : Naukova dumka, 1985. — 448 s.

2. *Gercenzon A.A.* Uголовное право i sociologiya. — M. : Jurid. Lit., 1970. — 179 s.

3. *Gal'perin I.M.* Osnovnyye napravleniya bor'by s prestupnost'yu. — M. : Nauka, 1975. — 160 s.

4. *Borodin S.V.* Teoriticheskie problemy sovetskoj ugolonoj politiki // XXV sezd KPSS I dal'nejshee ukreplenie socialisticheskoy zakonnosti. — M. : Politizdat, 1977. — S. 27—30.

5. *Bahryi-Shakhmatov L.V.* Ob uholovnoi polytyke v Ukrainyе // Pravova sistema Ukrainy: teoriia i praktyka. Tezy dop. i nauk. povidoml. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 7—8 zhovtnia 1993 r.).— K. : Naukova dumka, 1993. — S. 362—364.

6. *Ajdarov J.N.* O profilakticheskoy politike i ee roli v bor'be s prestupnost'yu // voprosy bor'by s prestupnost'yu.— M. : VIP, 1988.— Vyp. 47. — S.106—109.

7. *Struchkov N.A.* Ispravitel'no-trudovaja politika i ee rol' v bor'be s prestupnost'yu. — Saratov : 1970. — S. 4—5.

8. *Ismajlov I.A.* Uголовnaja politika kak sistema // Uch. zap. Azerb. gos. un-ta. — Baku, 1975. — S. 12—15.

9. *Zhalinskij A.Je.* Soderzhanie ugolovnoy politiki // Uголовnaja politikav bor'be s prestupnost'yu.— Sverdlovsk, 1986. — S. 12—18.

10. *Beljaev N.A.* Uголовно-pravovaja politika i puti ee realizacii. — L. : Izd-vo Leningradskogo universiteta, 1986. — 177 s.

11. *Burchak F.G., Fesenko E.F.* Obektivnaja storona prestupleniya // Uголовное право Украинской ССР на современном этапе : Chast' Obshhaja. — K. : Naukova dumka, 1985. — S. 141.

12. *Muzyka A.A.* Vidpovidalnist za zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv. — K. : Lohos, 1998. — 324 s.

13. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku № 2341-14 / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25—26. — St. 131.

14. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 08.03.2013. — 2013. — № 9—10 — St. 88.

15. Pro zatverdzhennia strokiv poliuvannia na khutrovykh zviriv na terytorii Ukrainy v myslyvskiy sezon 2001/2002 roku: Nakaz Derzhavnogo komitetu lisovoho hospodarstva Ukrainy vid 2 lypnia 2001 roky № 62// Ofitsiyni visnyk Ukrainy. — 2000. — № 28. — St. 1289.

16. Polozhennia pro poliuvannia ta myslyvske hospodarstvo Ukrainskoi RSR: Zatv. postanovoii Rady Ministriv URSR vid 8 serpnia 1969 roky // Zbirnyk postanov URSR. — 1969. — № 8. — St.106.

17. Taksy narakhuvannia rozmiru stiahnennia za zbytky, zapodiiani nezakonnym dobuvaanniam abo znyshchenniam dykykh zviriv i ptakhiv (krim vydiv, zanesenykh do Chervonoi knyhy Ukrainy), yikh zhytel, heotekhnichnykh sporud: Zav. nakazom Minlishospu ta Minekonomiky Ukrainy vid 12 bereznia 1996 roky № 24/32 //Ekolohiia i zakon. Ekolohichne zakonodavstvo Ukrainy u dvokh knykhakh : Knyha 2. — K. : Yurinkom Inter, 1998. — S. 229—230.

18. Pro stroky i poriadok poliuvannia na pernatu dychynu na terytorii Ukrainy v sezon 1996—1997 rr. : Nakaz ministerstva lisovoho hospodarstva Ukrainy vid 20.07.1996 № 75 // Zakonodavchi akty Ukrainy pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha. Zbirnyk. U 3-kh tomakh. — T. 3.— Chernivtsi: “Ant LTD”, 1996. — 478 s.

19. Pro stroky ta poriadok poliuvannia na khutrovykh zviriv na terytorii Ukrainy v myslyvskiy sezon 1996—1997 rr. : Nakaz Ministerstva lisovoho hospodarstva Ukrainy vid 17.10.1996 №132 // Zakonodavchi akty Ukrainy pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha. Zbirnyk. U 3-kh tomakh. T. 3. — Chernivtsi : “Ant LTD”, 1996.— 478 s.

20. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Centei Press”, 2001. — 234 p.

21. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001.— 298 p.

22. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002.— 366 p.

23. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002.— 226 p.

24. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002.— 366 p.

Паризький І.В. Діяння, передбачені статтею 248 Кримінального кодексу України: проблеми запобігання злочину

У статті приділяється увага дослідженню проблем, пов'язаних із запобіганням злочинних діянь, передбачених статтею 248 Кримінального кодексу України, що має важливе значення для вдосконалення законодавства у сфері попередження означеного злочину й практики застосування означеної статті цього Кодексу. Пропонуються нові підходи до запобігання злочину незаконне полювання та шляхи їх реалізації.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, незаконне полювання, заповідання злочинам.

Парижский И.В. Деяния, предусмотренные статьей 248 Уголовного кодекса Украины: проблемы предотвращения преступления

В статье уделяется внимание исследованию проблем по предотвращению преступных деяний, предусмотренных статьей 248 Уголовного кодекса Украины, что имеет важное значение для совершенствования законодательства в сфере предупреждения указанного преступления и практики применения указанной статьи настоящего Кодекса. Предлагаются новые подходы к предотвращению преступления незаконной охоты и пути их реализации.

Ключевые слова: окружающая природная среда, незаконная охота, предупреждения преступлений.

Paryzkyi I. Acts under Article 284 of the Criminal Code of Ukraine: Problems of Crime Prevention

In this article, the matter of prevention of criminal acts under Article 248 of the Criminal Code of Ukraine is researched. New approaches to prevention of a crime of illegal hunting, and ways of their implementation, which may have significant importance for the improvement of the legislation in the sphere or prevention of a mentioned crime, are suggested.

Keywords: Natural Environment; Illegal Hunting; Crime Prevention

Стаття надійшла до редакції 02.03.2017.

УДК 343.53

I. Khar

SUBJECT OF A CRIME IN THE SPHERE OF DISTRIBUTION OF NARCOTIC DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, THEIR ANALOGUES, OR PRECURSORS, AND OTHER CRIMES AGAINST PUBLIC HEALTH

I.O. Khar

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Постановка проблеми. З'ясування суб'єкта складів злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення має істотне значення для теорії кримінального права та правозастосовної практики. Це зумовлює подальше його дослідження й переосмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам суб'єкта злочинів, що стосуються сфери обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення присвятили свої праці такі вчені, як: А.А. Музика, Ю.О. Данилевська, Д.В. Каменський, Ю.В. Баулін, І.А. Вартилицька, Є. В. Фесенко, І.Г. Павловський та ін. Проте до цього часу ця проблема не знайшла свого належного вирішення.

Мета статті полягає у з'ясуванні теоретичних і прикладних положень суб'єкта злочину, передбаченого розділом XIII Особливої частини КК України.

Основні результати дослідження. Проблема суб'єкта злочину загалом, а також суб'єкта злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення, має певний теоретичний і практичний багаж у науці кримінального права [1, с. 137–147; 2, с. 18–20; 3, с. 58; 4, с. 20; 5, с. 3–4; 6, с. 1–260; 7, с. 130; 8, с. 1–318; 9, с. 1–36; 10, с. 1–304; 11, с. 82–86; 12, с. 130–141; 13, с. 1–140]. Питання про суб'єкт злочину протягом багатьох років було дискусійним в теорії кримінального права. Зазначимо, що і на сьогодні в ряді моментів, які характеризують цей елемент складу злочину, немає єдності поглядів серед

теоретиків. Суб'єктом злочину кримінальне право визнає фізичну осудну особу (людину), яка досягла до моменту вчинення певного злочину віку, з якого особа, що вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, і здатна понести за нього кримінальну відповідальність [14, с. 348; 15, с. 74]. Існує й таке визначення суб'єкта злочину: «...це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може настати кримінальна відповідальність» [16, с. 86; 12, с. 130].

Нам більше імпонує визначення суб'єкта злочину, запропоноване В.Я. Тацієм та В.К. Матвійчуком, оскільки з нього чіткіше визначається вік кримінальної відповідальності.

Історичний аналіз законодавчого підходу до розуміння цього елемента складу злочину дає підстави стверджувати, що вітчизняний закон про кримінальну відповідальність завжди визнавав суб'єктом злочину виключно людину, зокрема до 1 вересня 2014 року, коли вже і юридичну особу можна притягнути до кримінальної відповідальності за деякі кримінальні правопорушення [17, с. 4]. Необхідно зазначити, що вперше в КК України 2001 р. у ч. 1 ст. 18 дається законодавче визначення суб'єкта злочину: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може настати кримінальна відповідальність» [18], також у ч. 2 ст. 18 КК України сформульоване визначення спеціального суб'єкта: «Спеціальним суб'єктом злочину є фізично осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [18]. Відсутність будь-якої ознаки загального, а для спеціального — ознак спеціального суб'єкта злочину виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до особи покарання. Ці вимоги стосуються і злочинів, передбачених розділом XIII Особливої частини КК України. Така значущість суб'єкта злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення, потребує значної уваги до його дослідження.

Суб'єкт злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення в юридичній літературі визначається по-різному: 1) Ю.В. Баулін стверджує, що «суб'єкт злочинів, що розглядається, як правило, загальний, тобто ним визнається будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Лише за викрадення (крадіжку, грабiж, розбій) і вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, передбачена відповідальність осіб, які досягли 14-річного віку. Водночас тільки спеціальний суб'єкт є необхідним елементом таких злочинів, як заволодіння наркотичними засобами шляхом зловживання службовим становищем, незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів, порушення правил поводження з наркотичними засобами, отруйними і сильнодіючими речовинами, біологічними агентами чи токсинами» [19, с. 405]; 2) Ю.О. Данилевська та Д.В. Каменський заявляють, що «суб'єкт основних складів злочинів, які аналізуються, як правило, загальний, тобто фізична, осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. До речі, законодавець передбачив можливість притягнення особи до кримінальної від-

повідальності з 14 років лише за вчинення викрадення, грабежу, розбою, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 308 КК). Натомість окремі злочини розділу, що розглядається, можуть бути вчинені лише повнолітньою особою — спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323 КК), схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324 КК). Крім цього, кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки «із залученням неповнолітнього» або «щодо неповнолітнього» (ч. 2 ст. 307, ч. 3 ст. 309, ч. 3 ст. 314, ч. 2 ст. 315, ч. 2 ст. 317 КК) та «із залученням малолітнього або щодо малолітнього» (ч.3 ст. 307 КК) також потребують обмежувального тлумачення такої ознаки суб'єкта злочину, як загальний вік кримінальної відповідальності: вчинення перелічених злочинів є можливим, якщо суб'єкту виповнилося 18 років. Лише спеціальним суб'єктом злочину може бути вчинене привласнення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів — ч. 1 ст. 308 КК, привласнення прекурсорів — ч. 1 ст. 312 КК, порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів — ст. 320 КК, порушення встановлених правил обігу отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів — ч. 2 ст. 321 КК, умисне порушення встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань лікарських засобів, фальсифікація їх результатів, а також порушення встановленого порядку державної реєстрації лікарських засобів — ст. 321-2 КК, порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням — ст. 325 КК, порушення правил поведження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами — ст. 326 КК» [20, с. 513–514]; 3) А.А. Музика переконує, що суб'єктом більшості злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів визнаються особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років. Винятком є заволодіння цими засобами або речовинами шляхом крадіжки (ч.2 ст. 308), грабежу, вимагання (ст. 308), розбою (ч. 3 ст. 308) — кримінальна відповідальність за них настає з 14 років (див. ч. 2 ст. 22). При вчиненні окремих злочинів цієї групи із залученням неповнолітнього або малолітнього (ч. 2 і 3 ст. 307, ч. 3 ст. 309, ч. 2 ст. 317) та щодо малолітнього (ч. 3 ст. 307) або неповнолітнього (ч. 2 ст. 315, статті 323–324) суб'єктом може бути лише неповнолітня особа. Низка «наркотичних» злочинів може бути вчинена лише спеціальним суб'єктом (ч. 2 стст. 308, 312; ст. 312 — у разі заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами, прекурсором або відповідним обладнанням, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем; статті 319, 320). Привласнення наркотиків, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів може бути вчинено лише особою, якій вони були ввірені чи перебували у її віданні у зв'язку з її професійною діяльністю (стст. 308, 312, 313 КК) [21, с. 891].

Аналіз поглядів Ю.В. Бауліна, Ю.О. Данілевської, Д.В. Каменського, А.А. Музики на суб'єкт злочинів у сфері наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення свідчить, що дослідники пропонують загальну характеристику таких

злочинів. Так, Ю.В. Баулін, пропонує надто поверхневий їх перелік, використовуючи термінологію «загальний», «будь-яка осудна особа», «яка досягла 16-річного віку», «яка досягла 14-річного віку», «тільки спеціальним суб'єктом»; Ю.О. Данілевська, Д.В. Каменський, А.А. Музика пропонують загальну характеристику суб'єктів цих злочинів, використовуючи більш чітку термінологію для їх характеристики, зокрема, «фізична осудна особа», «повнолітня особа», та деталізують таких суб'єктів за окремими статтями цього розділу Особливої частини КК України. Інші автори, які певною мірою займалися цією проблемою, зокрема, І.А. Вартилицька [22, с. 697–742], Є.В. Фесенко [23, с. 679–719]; В.А. Антипов [24, с. 719–720], І.Г. Поплавський [25, с. 625–669], М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров (стст. 325–327) [26, с. 940–946], як правило, при визначенні суб'єктів злочинів, що нами досліджуються, використовують терміни «загальний», «повнолітня особа», «спеціальний». Іноді ці автори при визначенні суб'єкта використовують такі визначення: «суб'єктом злочину є фізична осудна особа, якій виповнилося 16 років» або «суб'єкт злочину – це фізична особа, якій виповнилося 18 років», або «суб'єктом злочину є осудна особа з 16-річного віку», а також «суб'єктом злочину можуть бути як службові, так і інші особи, які у зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків повинні додержуватися зазначених правил (зокрема, працівники аптек, а також баз і складів, де зберігаються лікарські препарати, лікувальних закладів, науково-дослідних установ, лабораторій, підприємств, які вирощують наркотичні рослини або виготовляють наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори) тощо». Зазвичай, за деякими складами перераховані автори вдаються до конкретизації суб'єктів цих злочинів та їх визначень. Проте застосування таких хаотичних підходів до визначення суб'єктів цих злочинів і певною мірою «невдалої термінології» не сприяє розвитку теорії кримінального права.

На наш погляд, для уникнення такої неоднозначності потрібно з'ясувати загальні теоретичні проблеми суб'єкта злочину. Перш за все проаналізуємо погляди на класифікацію суб'єктів злочину. Так, одні автори стверджують, що ними можуть бути як приватні, так і службові особи [27, с. 23–24]; другі вважають, що суб'єктами злочинів можуть бути будь-які особи [28, с. 7–10]; треті наполягають на тому, що суб'єктом злочину можуть бути як громадяни, так і службові особи [29, с. 42]; четверті поділяють суб'єктів на загальні і спеціальні [30, с. 544–562].

Така суперечлива класифікація суб'єктів злочинів, її використання Ю.В. Бауліним, А.А. Музикою, М.І. Хавронюком, О.О. Дудоровим, В.І. Антиповим, Є.В. Фесенком, І.А. Вартилицькою, Ю.О. Данілевською, Д.В. Каменським у тому числі й при аналізі злочинів, передбачених статтями 305–327 КК України, не може надати допомоги правоохоронним органам і судам у справі боротьби зі злочинними проявами. Стан, що склався, потребує більш поглибленого дослідження злочину і, зокрема, суб'єкта злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення.

Проаналізуємо термінологію, що використовується правознавцями для позначення суб'єкта. Так, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, Г. Вольфман та ін. при

визначенні суб'єкта аналізованих складів злочину використовують термін «приватна особа». На нашу думку, поняття «приватна особа» не зовсім точно відображає той зміст, який названі автори йому намагаються надати. Перед тим, як зробити спробу пояснити нашу точку зору про це поняття, слід зазначити, що в кримінальному праві зміст терміна «приватна особа» до цього часу не отримав достатньої розробки. Ним автори існуючих підручників з кримінального права, курсів кримінального права, монографічної літератури, навчальних посібників і статей називають суб'єктів деяких злочинів. При цьому вони не дають пояснення, на відміну від службової особи, які ж ознаки мають бути притаманні приватній особі. Проте розробка ознак приватної особи має не лише теоретичне, але й істотне прикладне значення, що ми й спробуємо довести на прикладі суб'єкта складу злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення. Щоб отримати з цього питання переконливу відповідь, необхідно дати тлумачення терміна «приватна особа». Згідно зі «Словарем русского языка» С. Ожегова, слово «частный, -ое» означає «являющийся отдельной частью чего либо, не общий, не типичный. Личный, не общественный, не государственный» [31, с. 806]. Близьке за значенням, хоча і більш обмежене тлумачення терміна «приватний» дає «Толковый словарь русского языка» В. Даля: «относящийся к части, общему, исключение» [32, с. 583]. Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «приватна особа» визначає так: «людина як неофіційна особа» [33, с. 1110].

З існуючих тлумачень терміна «приватна» ще не можна визначити ознаки приватної особи. В цьому контексті слід погодитися з думкою В.К. Матвійчука, який вважає, що для реалізації цієї мети необхідно скористатися тими приписами, що є у Кримінальному Кодексі України (ст. 364 КК), а саме: ознаками службової особи, а також ознаками неслужбової особи, що визначені в юридичній літературі [32, с. 264]. Порівнюючи зазначені ознаки і правові наслідки, що є на практиці, які стосуються як службових осіб, так і неслужбових, використовуючи для пояснення тлумачення терміна «приватна», що наводиться у словниках, можна визначити ознаки суб'єкта приватної особи як суб'єкта злочинів, передбачених розділом XIII особливої частини КК України.

Найбільш прийнятним, на наш погляд, є визначення й обґрунтування ознак суб'єкта складу злочину через діяльність і функції суб'єкта, як це пропонують деякі автори [34, с. 264]. Що ж стосується службових осіб, які вчиняють злочини або які дають вказівку на вчинення злочину, то їх діяльність згідно зі ст. 364 КК зводиться до здійснення постійно або тимчасово функцій представників влади, виконання організаційно-господарчих функцій або до виконання таких обов'язків за спеціальними повноваженнями [18]. Суть однієї функції полягає в безпосередньому управлінні людьми, виробничими процесами; іншої — у колі обов'язків, пов'язаних з розпорядженням і управлінням державним, комунальним або приватним майном, засобами виробництва тощо [34, с. 264].

Слід наголосити на тому, що в частини суб'єктів функції службової особи відсутні. Важливо звернути увагу на те, що неможливо дати визначення неслужбової особи як суб'єкта складу задекларованих діянь без розкриття

змісту виробничих чи професійних функцій, які суб'єкт виконує під час вчинення злочину. Ними є: 1) виробничі функції, в процесі яких відбувається процес виробництва; 2) професійні функції — відносно-постійний рід трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність теоретичних знань, практичного досвіду і трудових навичок [34, с. 264]. Натомість приватна особа, як показує вивчення кримінальних справ та інших джерел, вчиняє злочин у відриві від вищезгаданих функцій, тобто не у зв'язку з роботою, що виконувалась, або зі службовими повноваженнями чи професійними функціями [34, с. 264].

Слід погодитися з твердженням, що поняття «приватна особа» і «службова особа» належать до різних систем підрахунку, а отже, їх не можна порівнювати й протиставляти [35, с.196]. Отже, методично правильно розглядати конкретні системи в конкретних умовах, тому службову особу не слід протиставляти приватній особі, оскільки ці два поняття не вичерпують об'єму поняття суб'єкт злочину [35, с. 196]. Це збігається з думкою, що при діленні певного поняття (в даному випадку поняття «суб'єкт злочину») сума об'ємів понять-ділників (посадова, непосадова і приватна особа) повинна дорівнювати об'єму поняття, що ділиться [35, с. 196]. Якщо вилучити з поняття «суб'єкт злочину» непосадову особу, то сума об'ємів поняття, що ділиться, буде неповною, тобто меншою.

Деяко іншою термінологією користується при визначенні суб'єкта злочину В. Пакутін. Так, для позначення можливих суб'єктів конкретного складу злочину дослідник використовує поняття «громадяни», не виключаючи його з кола суб'єктів і службових осіб. Ми приєднуємося до думки, що використання терміна «громадяни» в поєднанні зі службовими особами як складовими суб'єкта злочину неправомірне [35, с. 197]. Адже таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину призводить до відомої логічної помилки, тобто невідповідності членів поділу і їх перерізу, перетину, а також призводить і до другої логічної помилки — неповноти ділення [35, с. 197]. Особливий підхід до визначення суб'єкта окремого складу злочину пропонує А. Писарєв, використовуючи поняття «будь-які особи». Необхідно зважити на те, що таке позначення суб'єкта надто загальне порівняно з перерахованими і не має достатнього ступеня конкретизації, яка необхідна для правоохоронних органів. Проте таке визначення, на наш погляд, прокладає шлях для майбутнього розуміння загального суб'єкта злочину, яке буде відповідати філософській категорії «загального».

Стосовно ж поділу суб'єктів на загальний і спеціальний суб'єкти, то він лише в загальних рисах відображає соціальний і правовий статус суб'єкта аналізованих складів злочинів. Ми переконалися в тому, що теоретичне вирішення питання про суб'єкт злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення має слугувати практиці боротьби зі злочинністю у цій сфері. Розробки в науці кримінального права можуть бути сприйняті практикою лише в тому випадку, якщо вони в достатній мірі конкретизовані і базуються на реальних умовах життя суспільства [34, с. 365].

Таким чином, маючи загальнотеоретичні підходи щодо суб'єкта злочинів, зокрема, злочинів, передбачених статтями 305—327 КК України, а також недо-

ліків щодо їх конкретизації, проведемо дослідження суб'єкта злочинів в означеній сфері і з'ясуємо їх позначення (відображення) у кримінальному законі.

Аналіз норм про відповідальність за злочини сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення, свідчить про різний підхід законодавця до описання суб'єктів злочинів, передбачених статтями 305–327 КК України. Так, у стст. 305, 306, ч. 1 ст. 307, ч. 2 ст. 307 за ознакою «повторно або за попередньою змовою групою осіб» (за винятком ч. 2 цієї статті «особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених стст. 308–310, 312, 314, 315, 317 цього Кодексу...»), ст. 308 КК (за винятком: «особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених стст. 306, 307, 310, 311, 312, 314, 317 цього Кодексу»), а «також заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем»), ч. 3 ст. 308 КК, ст. 309 КК (за винятком «ті самі дії, вчинені особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених стст. 307, 308, 310, 317 цього Кодексу»), ст. 310 КК (за винятком «особою, яка була засуджена за цією статтею чи яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 307, 309, 311, 317 цього Кодексу»), ст. 311 КК, ст. 312 КК (за винятком «а також заволодіння прекурсорами шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем», ч. 2 цієї статті), ст. 313 КК (за винятком «ті самі дії, вчинені особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 306, 312, 314, 315, 317, 318 цього Кодексу»), а «також заволодіння обладнанням, призначеним для виготовлення наркотичних засобів психотропних речовин або їх аналогів, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем» ч. 2 цієї статті), ст. 314 КК (за винятком «вчинені... особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених стст. 306–312 та 314–318 цього Кодексу»), ст. 315 (за винятком «та сама дія, вчинена... особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених стст. 307, 308, 310, 314, 317 цього Кодексу» (ч. 2 ст. 315)), ст. 316 КК (за винятком «ті самі дії, вчинені особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених стст. 307, 310, 314, 315, 318 цього Кодексу ч. 2 цієї статті), ст. 317 КК, ст. 318 КК, ст. 319 КК, ст. 321-2 КК, ст. 322 КК, ст. 323 КК (за винятком ч. 3 цієї статті), ст. 324 КК, ст. 325 КК, ст. 326 КК, ст. 327 КК, — суб'єкт злочину не називається.

Стосовно того, чому до цього так підійшов законодавець України, існують різні судження. Зокрема, одні автори вважають, що в більшості норм законодавець умисно не називає суб'єкта злочину, а отже, надає можливість притягувати до відповідальності осіб, яким притаманний різний правовий статус (це стосується, як правило, тих складів злочинів, які відсилають нас до певних правил), в інших випадках законодавець описує диспозицію статті, де спеціально називає суб'єкта злочину [36, с. 85]. Слід констатувати, що вирішити таку широку й важливу для теорії і практики проблему в межах тільки цієї статті досить складно, тому що вона потребує окремого спеціального дослідження.

Виходячи з існуючого поділу злочинів, передбачених розділом XIII Особливої частини КК України на види, який має місце в існуючих публікаціях: 1) злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів та інших

предметів, небезпечних для здоров'я населення (стст. 305–307, 309–311, 320–321-1КК); 2) злочини, пов'язані з незаконним заволодінням наркотичними засобами, а також обладнанням, призначеним для їх виготовлення (статті 308, 312–313, 318–319 КК); 3) злочини, пов'язані з незаконним вживанням наркотичних і одурманюючих засобів, а також допінгу (статті 314–317, 322–324 КК); 4) інші злочини проти здоров'я населення (статті 321-2, 325–327 КК) [19, с. 405–406], існує й інша класифікація видів цих злочинів.

Проаналізуємо суб'єкт першого виду злочину. Так, Ю.О. Данілевська, Д.В. Каменський заявляють, що суб'єкт злочину, передбаченого ст. 305 КК, – фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності [20, с. 516]; Ю.В. Баулін стверджує, що суб'єкт цього злочину – будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку [19, с. 406]; І.А. Вартилицька запевняє, що суб'єкт цього злочину – загальний, тобто особа, яка на момент вчинення контрабанди досягла 16-річного віку [22, с. 699]; І.Г. Поплавський упевнений, що суб'єктом цього злочину може бути громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка досягла до моменту вчинення злочину 16 років [25, с. 628]; А.А. Музика переконує, що суб'єкт цього злочину – загальний [21, с. 898].

Аналіз цих поглядів надає нам можливість виокремити з них позитивні положення: стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 305 КК: 1) це фізична осудна особа; 2) це громадянин України, громадянин іноземної держави, особа без громадянства; 3) це особа, яка до моменту вчинення злочину досягла 16 років. Отже, можна запропонувати таке визначення цього злочину: «Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 305 КК, є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років». Аналогічний суб'єкт злочину, передбачений і ст. 306 КК.

Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 307 КК, існують такі погляди: Ю.О. Данілевська, Ю.В. Баулін, Д.В. Каменська стверджують, що суб'єкт цього злочину – загальний [19, с. 410; 20, с. 517]; А.А. Музика, І.А. Вартилицька заявляють, що суб'єкт цього злочину – загальний. При вчиненні злочину із залученням неповнолітнього або малолітнього (частинами 2 і 3 ст. 307) та щодо малолітнього (ч. 3 ст. 307) суб'єктом може бути лише неповнолітня особа [21, с. 905; 22, с. 705].

Аналіз названих точок зору щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 307 КК, дає змогу виокремити позитивні положення, а саме: що при вчиненні злочину із залученням неповнолітнього або малолітнього та щодо малолітнього може бути суб'єктом злочину лише неповнолітня особа. Проте це не може повністю забезпечити визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 307 КК. Отже, суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1, 2 (за винятком ознаки «із залученням неповнолітнього...») та ч. 3 цієї статті, за винятком ознаки «із залученням малолітнього або щодо малолітнього») є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 16 років. Стосовно винятків, то таким суб'єктом є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин

іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 18 років. Аналогічний суб'єкт злочину, передбачений ч. 1, 2 та 3 ст. 309 КК, (за винятком ознаки «... вчинені із залученням неповнолітнього», ч. 3 ст. 309 КК), де таким суб'єктом могла бути фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 18 років.

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт злочину, передбачений ст. 310 КК свідчить, що автори застосували підхід, який ми обґрунтовано критикували вище, зокрема, загальний суб'єкт [19, с. 412; 21, с. 412]; суб'єкт злочину — загальний, тобто осудна особа, яка досягла 16-річного віку [22, с. 712]; суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16 років [20, с. 520]. Аналіз ст. 310 КК засвідчує, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 та 2 ст. 310 КК, (за винятком ознаки «... вчинені особою, яка була засуджена за цією статтею...»), є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 16 років, а стосовно винятку, то йдеться про спеціальний суб'єкт злочину. Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 311 КК, то таким є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 16 років.

Стосовно суб'єкта злочину передбаченого ст. 320 КК, то слід погодитися з думкою, наведеною в існуючих публікаціях, що суб'єкт цього злочину спеціальний, тобто особа, яка у зв'язку з виконанням своїх службових або професійних обов'язків повинна додержуватися встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (наприклад, директор чи агроном сільськогосподарського підприємства, яке вирощує снотворний мак або коноплі; провізор-технолог чи завідувач аптеки; матеріально відповідальна особа, уповноважена зберігати наркотичні засоби, психотропні речовини чи прекурсори; викладач, якому наркотичні засоби чи психотропні речовини видані для проведення практичних занять зі студентами) [21, с. 931; 22, с. 726—727]. Також слід підтримати судження А.А. Музики та І.А. Вартилицької, що суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 321 КК — загальний, але в такій редакції: «таким є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 16 років, а за ч. 2 ст. 321 КК — суб'єкт спеціальний: особа, яка виконує службові або професійні обов'язки, пов'язані з виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, відпуском, обліком, перевезенням, пересиланням отруйних або сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів [21, с. 934; 22, с. 730].

Суб'єкта злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням наркотичними засобами, а також обладнанням, призначеним для їх виготовлення. Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 308 КК, існують такі погляди: І.А. Вартилицька заявляє, що суб'єкт цього злочину загальний (особа, яка досягла 16-річного віку) при вчиненні злочинного діяння у всіх формах, крім

привласнення шляхом зловживання службовим становищем, суб'єкт якого — спеціальний, а саме: особа, якій власник (користувач) передав засоби чи предмети в установленому порядку під звітність (матеріально відповідальні працівники аптек, аптечних складів (баз), медичних закладів, лабораторій і підприємств, де засоби чи їх аналоги виробляються, зберігаються чи постачаються за цільовим призначенням та ін.) [22, с. 709]; А.А. Музика стверджує, що «суб'єктом злочину, вчиненого шляхом крадіжки, грабежу, розбою та вимагання, може бути осудна особа, яка досягла 14-річного віку, а вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем — службова особа. Привласнення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів може бути вчинено лише особою, якій вони були ввірені чи перебували у її віданні у зв'язку з її професійною діяльністю. Суб'єктом злочину, вчиненого в інший спосіб, є осудна особа, яка досягла 16-річного віку» [21, с. 909].

Аналіз точок зору на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 308 КК, надає нам можливість виокремити з них позитивні положення: 1) що суб'єктом злочину, вчиненого шляхом крадіжки, грабежу, розбою та вимагання може бути осудна особа, яка досягла 14-річного віку; 2) суб'єктом цього злочину, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем — службова особа. Привласнення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів може бути вчинено лише особою, якій вони були ввірені чи перебували у її віданні у зв'язку з її професійною діяльністю. Це дає нам змогу сформулювати визначення суб'єктів злочину, передбаченого ст. 308 КК: «Суб'єктом цього злочину, вчиненого шляхом крадіжки, грабежу, розбою та вимагання, є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 14 років, а вчиненого шляхом шахрайства, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років. Натомість суб'єктом цього злочину, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, є службова особа, а привласнення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів може бути вчинено лише особою, якій вони були ввірені чи перебували і її віданні у зв'язку з її професійною діяльністю».

Аналіз поглядів на суб'єкт злочинів, передбачених ст. 312 КК [21, с. 918; 22, с. 715; 20, с. 521], а також приписів ст. 312 КК дає нам можливість сформулювати уточнене визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину, вчиненого шляхом крадіжки, вимагання, грабежу, розбою, є фізична осудна приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 14 років, а шляхом шахрайства — з досягнення 16-річного віку. Натомість вчинення цього злочину — заволодіння прекурсорами шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем може бути службова особа. У той же час привласнення прекурсорів може бути вчинено лише особою, якій вони були ввірені чи перебували в її віданні у зв'язку з її професійною діяльністю». Аналогічний суб'єкт злочину, передбачений ст. 313 КК».

Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 318 КК, в існуючих публікаціях існують однозначні погляди, що суб'єкт цього злочину загальний, хоча

цей термін неоднозначний [22, с. 724; 21, с. 927; 20, с. 526]. Це дає змогу запропонувати зрозуміле визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 318 КК: «Це може бути фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 16 років». Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 319 КК, то слід погодитися з думкою, що суб'єкт цього злочину спеціальний, а саме, що таким може бути: 1) лікар, якому відповідним рішенням керівника лікувально-профілактичного закладу чи установи надано дозвіл виписувати рецепти та наркотичні (психотропні) лікарські засоби, але він робить це з порушенням встановленого порядку видачі зазначених рецептів; 2) лікар, якому не надано дозвіл виписувати наркотичні (психотропні), лікарські засоби на спеціальних рецептурних бланках, але він видав рецепт на право придбання таких засобів [21, с. 929; 20, с. 527].

Суб'єкт злочинів, пов'язаних з незаконним вживанням наркотичних і одурманюючих засобів, а також допінгу (статті 314–317, 322–324 КК). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 314 КК, існують такі думки: 1) що суб'єкт цього злочину загальний [20, с. 528; 21, с. 921; 22, с. 718]; 2) що суб'єктом цього злочину є будь-яка особа [19, с. 420]. Аналіз поглядів на суб'єкт цього злочину свідчить, що вони є неповними. На підставі викладеного можна запропонувати таке визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 16 років».

Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 315 КК, існують такі погляди: 1) що суб'єкт цього злочину загальний, особа, яка досягла 16 років, а в разі схилення до вживання наркотичних засобів неповнолітнього – 18 років [22, с. 720; 21, с. 923]; 2) що суб'єкт цього злочину – будь-яка особа [19, с. 421]. Аналіз цих точок зору потребує уточнене визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 315 КК, є фізична осудна приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 16 років, а при схиленні до вживання неповнолітнього – особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 18 років».

Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 316 КК, то таким є фізична осудна приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років.

Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 317 КК, існують такі судження: 1) що суб'єкт цього злочину – загальний, тобто особа, яка досягла 16-річного віку; 2) в разі вчинення діяння із залученням неповнолітнього (ч. 2 ст. 317 КК) – 18-річного віку [20, с. 526; 22, с. 722; 21, с. 925]. Слід запропонувати таке визначення суб'єкту злочину, передбаченого ст. 317 КК: «Таким суб'єктом є фізична осудна приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчи-

нення цього злочину вповнилося 16 років, а стосовно неповнолітнього — 18 років». Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 322 КК, то таким є «фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), які організують або утримують місця для вживання одурманюючих речовин та яким до моменту вчинення цього злочину вповнилося 16 років». Натомість суб'єктом злочину, передбаченого ст. 323 КК, «є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину вповнилося 18 років, а також спеціальний суб'єкт: особа, яка виконує професійні обов'язки щодо спортивної діяльності неповнолітнього (викладач фізкультури, інструктор з певного виду спорту, тренер, керівник команди, до складу якої входить неповнолітній спортсмен), батько, матір, вітчим, мачуха, опікун чи піклувальник, особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього». Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 324 КК, слід зазначити, що таким є «фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину вповнилося 18 років».

Суб'єкт інших злочинів проти здоров'я особи (статті 321-2, 325–327 КК).

Стосовно суб'єкта злочину порушення встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань і державної реєстрації лікарських засобів (ст. 321-2 КК) існують такі погляди: 1) Ю.В. Баулін заявляє, що суб'єкт цього злочину — спеціальний, а саме: особа, яка, перебуваючи на певних посадах, бере участь у доклінічному вивченні, клінічних випробуваннях лікарських засобів, фіксації їх результатів, наданні інформації про їх результати чи в їх державній реєстрації [19, с. 426]; 2) І.А. Вартилицька стверджує, що суб'єкт цього злочину спеціальний, а саме: особи, які відповідно до покладених на них професійних і службових обов'язків здійснюють доклінічне вивчення та клінічні випробування лікарських засобів, а також здійснюють державну реєстрацію лікарських засобів [22, с. 734]; 3) Ю.О. Данілевська, Д.В. Каменський переконані, що суб'єкт цього злочину спеціальний, а саме: таким може бути особа, яка бере участь у доклінічному вивченні, випробуванні лікарського засобу або державній реєстрації лікарського засобу [20, с. 534].

Аналіз існуючих поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 321-2 КК, надає нам можливість запропонувати таке визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом цього злочину є спеціальний суб'єкт, тобто фізична осудна, а саме: особи, які, відповідно до покладених на них професійних і службових обов'язків, здійснюють доклінічне вивчення та клінічне випробування лікарських засобів, а також здійснюють державну реєстрацію лікарських засобів та яким до вчинення злочину вповнився вік кримінальної відповідальності».

Суб'єкт злочину порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням (ст. 325 КК). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 325 КК, існують такі думки: 1) Ю.О. Данілевська, Д.В. Каменський заявляють, що таким є спеціальний суб'єкт, тобто це лише особи, до службових, професійних або іншого роду обов'язків яких входить виконан-

ня правил і норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням, а також масовим інфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними: працівники санітарно-епідеміологічної служби, інших органів держаної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, службові особи підприємств, установ та організацій, громадяни-підприємці тощо [20, с. 537]; 2) Ю.В. Баулін стверджує, що суб'єкт злочину — будь-яка особа, в тому числі і службова [19, с. 427]; 3) І.А. Вартилицька впевнена, що суб'єкт цього злочину може бути як загальним (особа, яка досягла 16-річного віку і порушила правила боротьби з епідеміями), так і спеціальним (особа, у службові та професійні обов'язки якої входить дотримання передбачених законом правил боротьби з епідеміями, іншими інфекційними та масовими неінфекційними захворюваннями), службові особи підприємств, установ, організацій, медичні працівники санепідемстанцій, ветеринарні лікарі, працівники тваринницьких ферм тощо [22, с. 738].

Аналіз існуючих точок зору надає можливість сформулювати визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 325 КК: «Суб'єктом злочину порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням є як фізична осудна, приватна особа, так і спеціальний суб'єкт, тобто неслужбова особа та службова особа (у професійні та службові обов'язки якої входить дотримання передбачених законом правил і норм боротьби з епідеміологічними, іншими інфекційними та масовими неінфекційними захворюваннями): це можуть бути працівники санітарно-епідеміологічної служби, інших органів держаної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, службові особи підприємств, установ та організацій, громадяни-підприємці тощо».

Суб'єкт злочину порушення правил поведження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами (ст. 326 КК). Щодо суб'єкта цього злочину існують такі судження: одні автори заявляють, що суб'єкт цього злочину — спеціальний, а саме: особа, яка повинна відповідно до покладених на неї службових і професійних обов'язків дотримуватися вказаних вище правил поведження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами (працівники науково-дослідних закладів мікробіології, санітарно-епідеміологічних станцій, лабораторій, лікарень і поліклінік, тощо) [22, с. 740]; другі упевнені, що суб'єкт цього злочину спеціальний, тобто переважно це службові особи, громадяни-підприємці та інші особи, які зобов'язані дотримуватися правил поведження з відповідними токсинами [20, с. 538].

Аналіз названих точок зору дає нам підставу запропонувати визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 326 КК: «Суб'єктом цього злочину є фізична осудна, неслужбова або службова особа, яка повинна відповідно до покладених на неї професійних або службових обов'язків дотримувалась правил зберігання, використання, обліку, перевезення мікробіологічних або інших біологічних агентів чи токсинів, інших правил поведження з ними, яким до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності.

Суб'єкт злочину заготівля, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 327 КК). Стосовно суб'єкта

цього злочину існують такі погляди: 1) що суб'єкт цього злочину загальний [20, с. 539]; 2) що суб'єкт злочину — загальний: ним може бути особа, яка на момент його вчинення досягла 16-річного віку [22, с. 741]; 3) що суб'єкт цього злочину — будь-яка особа, що досягла 16-річного віку [19, с. 430].

Аналіз цих точок зору наштовхує нас на ті помилки, які автори виражають у своїх визначеннях на початку нашої статті. Це дає нам підставу запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 327 КК: «Суб'єктом злочину заготівля, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції є фізична осудна, приватна неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення цього злочину виповнилося 16 років, та яким заборонені дії, передбачені в ст. 327 КК».

Положення суб'єктів цих злочинів певною мірою знайшли своє відображення і в зарубіжному кримінальному законодавстві [37; 38; 39; 40; 41].

Висновки. На підставі проведеного нами дослідження можна зробити такі висновки: 1) автори публікацій, які стосуються суб'єкта злочинів, передбачених розділом XIII особливої частини КК України, необгрунтовано використовують для позначення суб'єктів цих злочинів терміни «загальний суб'єкт», «будь-які особи», «особа, якій виповнилося 14 років або 16 років» і не конкретизують суб'єкти цих злочинів; 2) автори не конкретизують суб'єктів злочинів щодо класифікації злочинів на їх види; 3) таке становище призводить до визначень суб'єктів цих злочинів, які створюють лише труднощі для правозастосовних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абдуразаков С.А.* Субъект преступления по Уголовному кодексу Узбекской ССР / *С.А. Абдуразаков Г.А. Ахмедов* // Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР / [ред. кол. Г.А. Ахмедов и др.]. — Ташкент, 1970. — С. 137—147.
2. *Абшилава Г.В.* Некоторые особенности производства допроса с участием переводчика / *Г.В. Абшилава* // Российский следователь. — 2004. — № 10. — С. 18—20.
3. *Бородин С.В.* К вопросу совершенствования законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних / *С.В. Бородин, Н.А. Носков* // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства. — М., 1994. — С. 57—59.
4. *Владимиров В.А.* Субъект преступления по советскому уголовному праву : [лекция] / *В.А. Владимиров, Г.А. Левицкий*. — М. : МООП РСФСР, 1964. — 59 с.
5. *Наумов А.В.* Предприятие на скамье подсудимых / *А.В. Наумов* // Советская юстиция. 1992. — № 17—18. — С. 3—4.
6. *Орлов В.С.* Субъект преступления по советскому уголовному праву / *В.С. Орлов*. — М. : Госюриздат, 1958. — 260 с.
7. *Орымбаев Р.* Специальные субъекты преступления / *Р. Орымбаев*; отв. ред. Г.И. Баймурзин. — Алма-Ата : Наука Каз ССР, 1977. — 152 с.
8. *Павлов В.Г.* Субъект преступления / *В.Г. Павлов*. — СПб : Юридический центр Пресс, 2001. — 318 с.
9. *Розенко В.І.* Суб'єкт злочину / *В.І. Розенко, В.К. Матвійчук* // Лекція. — К. : Українська академія внутрішніх справ, 2004. — 36 с.

10. *Светлов А.Я.* Ответственность за должностные преступления / А.Я. Светлов. — К. : Наукова думка, 1978. — 304 с.

11. *Протченко Б.А.* Понятие невменяемости в советском уголовном праве / Б.А. Протченко // Изд. вузов. Правоведение. — 1987. — С. 82–86.

12. *Тацій В.Я.* Суб'єкт злочину / В.Я. Тацій // Кримінальне право України. Загальна частина : Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.]; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К. — Х., 2001. — С. 130–141.

13. *Устименко В.В.* Суб'єкт преступления (понятие и виды): Учеб. пособие / В.В. Устименко. — Х. : Харьк. юрид. ин.-т, 1989. — 140 с.

14. Полный курс уголовного права : В 5 т. / Под ред. докт. юрид. наук, проф., засл. деятеля науки РФ А.И. Коробеева. — СПб. : Р. Асланов, Юридический центр Пресс, 2008. — Т. 1: Преступление и наказание. — 2008. — 1133 с.

15. Кримінальне право України. Загальна частина : Практикум [Навч. посібник] / Костенко О.М., Козаченко І.П., Матвійчук В.К. та ін.; за заг. ред. В.К. Матвійчука. — К. : КНТ, 2006. — С. 432 с.

16. *Шем'яков О.П.* Суб'єкт злочину / О.П. Шем'яков // Кримінальне право України (Загальна частина) / Хохлова І.В., Шем'яков О.П. : [навч. посібник]. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — С. 86–95.

17. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні: pro et contra // Юридична газета. — 12 травня 2013. — № 24. — С. 4–9.

18. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.

19. *Баулін Ю.В.* Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення / Юрій Васильович Баулін // Кримінальне право України: Особлива частина : [підручник] / Ю.В.Баулін, В.І.Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2015. — С. 398–430.

20. *Данілевська Ю.О.* Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення / Ю.О. Данілевська, Д.В. Каменський // Кримінальне право (Особлива частина): [підручник]; за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. — [2-ге вид.]. — К. : ВД «Декор», 2013. — С. 510–540.

21. *Музика А.А.* Загальні положення до розділу XIII Особливої частини КК України / А.А. Музика // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — 9-те вид., переробл. та допов. — К. : Юридична думка, 2012. — С. 887–895.

22. *Вартилицька І.А.* Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення / І.А. Вартилицька // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Черєя. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — С. 697–742.

23. *Фесенко Є.В.* Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення [стст. 305–326] / П.С. Матишевський // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 року; За ред. С.С. Яценка. — К. : А.С.К., 2002. — С. 679–719.

24. *Антипов В.І.* Коментар до ст. 327 КК України / В.І. Антипов // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; За станом законодавства

і постанов Верховного Суду України на 1 грудня 2001 року; За ред. С.С. Яценка. — К. : А.С.К., 2002. — С. 719—720.

25. *Поплавский И.Г.* Преступления в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров и другие преступления против здоровья населения / И.Г. Поплавский // Уголовный кодекс Украины. Комментарий : Под редакцией Ю. А. Кармазина и Е. Л. Стрельцова. — Харьков, ООО — Одиссей, 2001 — С. 625—669.

26. *Хавронюк М.І.* Коментар до стст. 325—327 КК України / М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — 9-те вид., переробл. та доповн. — Київ : Юридична думка, 2012. — С. 940—946.

27. *Вольфман Г.* Уголовно-правовая охрана леса / Г. Вольфман // Радянське право. — 1981. — № 11. — С. 23—24.

28. *Писарев А.* Парвовая охрана и защита лесов / А. Писарев // Советская юстиция. — 1982. — №7. — С. 7—10.

29. *Пакутин В.* Ответственность за незаконную порубку леса / В. Пакутин // Социалистическая законность. — 1978. — №11. — С. 40—46.

30. *Наумов А.В.* Российское уголовное право. Курс лекций : В 3 т. Т. 1. Общая часть / А.В. Наумов. — М. : Волтерс : Клувер, 2007. — 736 с.

31. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка / Под ред. — корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. — 19 изд. испр. — М. : Рус.яз., 1987. — 846 с.

32. *Даль В.* Толковый словарь живого великорусского языка. — М. : Рус.яз., 1999. — Т. IV. — 779 с.

33. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Укладач і голов. ред. В.Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.

34. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : Монографія / В.К. Матвійчук. — К. : Азимут — Україна, 2005. — 464 с.

35. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально — правої охорони навколишнього природного середовища : Монографія / В.К. Матвійчук. — К. : Національна академія управління, 2011. — 368 с.

36. *Жевлаков Э.Н.* Общие вопросы квалификации преступлений в области охраны окружающей среды : Учебное пособие / Э.Н. Жевлаков. — М. : ВЮЗИ, 1986. — 86 с.

37. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yuridichesky Centei Press”, 2001. — 234 p.

38. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

39. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RFN. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

40. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

41. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

REFERENCES

1. *Abdurazakov S.A.* Subekt prestuplenija po Ugolovnomu kodeksu Uzbekskoj SSR/ S.A. Abdurazakov G.A. Ahmedov// Voprosy sovershenstvovanija zakonodatel'stva Uzbekskoj SSR/ [red. kol. G.A. Ahmedov i dr.]. — Tashkent, 1970. — S. 137–147.
2. *Abshilava G.V.* Nekotorye osobennosti proizvodstva doprosa s uchastiem perevodchika/ G.V. Abshilava// Rossijskij sledovatel'. — 2004. — № 10. — S. 18–20.
3. *Borodin S.V.* K voprosu sovershenstvovanija zakonodatel'stva ob ugolovnoj otvetstvennosti nesovershennoletnih / S.V. Borodin, N.A. Noskov// Sovremennye tendencii razvitija ugolovnoj politiki i ugolovnogo zakonodatel'stva. — M., 1994. — S. 57–59.
4. *Vladimirov V.A.* Subekt prestuplenija po sovetскому ugolovnomu pravu : [lekcija] / V.A. Vladimirov, G.A. Levickij. — M. : MOOP RSFSR, 1964. — 59 s.
5. *Naumov A.V.* Predpriyatje na skam'e podsudimyh / A.V. Naumov // Sovetskaja justicija. 1992. — № 17–18. — S. 3–4.
6. *Orlov V.S.* Subekt prestuplenija po sovetскому ugolovnomu pravu / V.S. Orlov. — M. : Gosjurizdat, 1958. — 260 s.
7. *Orymbaev R.* Special'nye subekty prestuplenija / R. Orymbaev; otv. red. G.I. Bajmurzin, — Alma-Ata : Nauka Kaz SSR, 1977. — 152 s.
8. *Pavlov V.G.* Subekt prestuplenija / V.G. Pavlov. — SPb : Juridicheskij centr Press, 2001. — 318 s.
9. *Rozenko V.I.* Subiekt zlochynu/ V.I. Rozenko, V.K. Matviichuk// Lektsiia. — K. : Ukrainska akademiia vnutrishnikh sprav, 2004. — 36 s.
10. *Svetlov A.Ja.* Otvetstvennost' za dolzhnostnye prestuplenija / A.Ja. Svetlov. — K. : Naukova dumka, 1978. — 304 s.
11. *Protchenko B.A.* Ponjatje nevmenjaemosti v sovetском ugolovnom prave / B.A. Protchenko// Izd. vuzov. Pravovedenie. — 1987. — S. 82–86.
12. *Tatsii V.Ya.* Subiekt zlochynu / V.Ya. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : Pidruch. dlja stud. yuryd. spets. vyshch. zakl. Osvity / [M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in]; za red. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — K. — Kh., 2001. — S. 130–141.
13. *Ustimenko V.V.* Subekt prestuplenija (ponjatje i vidy): Ucheb. posobie / V.V. Ustimenko. — H. : Har'k. jurid. in.-t, 1989. — 140 s.
14. Polnyj kurs ugolovnogo prava : V 5 t. / Pod red. dokt. jurid. nauk, prof., zasl. dejaelja nauki RF A.I. Korobeeva. — SPb : R. Aslanov, Juridicheskij centr Press, 2008. — T. 1: Prestuplenie i nakazanie. — 2008. — 1133 s.
15. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : Praktykum [Navch. posibnyk] / Kostenko O.M., Kozachenko I.P., Matviichuk V.K. ta in.; za zah. red. V.K. Matviichuka. — K. : KNT, 2006. — 432 s.
16. *Shemiakov O.P.* Subiekt zlochynu / O.P. Shemiakov // Kryminalne pravo Ukrainy (Zahalna chastyna)/ Khokhlova I.V., Shemiakov O.P. : [navch. posibnyk]. — K. : Tsentri navchalnoi literatury, 2006. — S. 86–95.
17. Kryminalna vidpovidalnist yurydychnykh osib v Ukraini: pro et contra // Yurydychna hazeta. — 12 travnia 2013. — № 24. — S. 4–9.
18. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25–26. — St. 131.
19. *Baulin Yu.V.* Zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv ta inshi zlochyny proty zdorovia naselennia / Yurii Vasylovych Baulin // Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: [pidruchnyk] / Yu.V. Baulin, V.I. Borisov, V.I. Tiutiuhin ta in.; za red. prof. V.Ya. Tatsiia, V.I. Borisova, V.I. Tiutiuhina. — 5-te vyd., pererobl. I dopov. — Kh. : Pravo, 2015. — S. 398–430.

20. *Danilevska Yu.O.* Zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv ta inshi zlochyny proty zdorovia naselennia / Yu.O. Danilevska, D.V. Kamenskyi // Kryminalne pravo (Osoblyva chastyna): [pidruchnyk]; za red. O.O. Dudorova, Ye.O. Pysmenskoho. — [2-he vyd.]. — K. : VD «Dekor», 2013. — S. 510—540.

21. *Muzyka A.A.* Zahalni polozhennia do rozdil XIII Osoblyvoi chastyny KK Ukrainy / A.A. Muzyka // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / Za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. — 9-te vyd., pererobl. ta dopov. — K. : Yurydychna dumka, 2012. — S. 887—895.

22. *Vartylevska I.A.* Zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv ta inshi zlochyny proty zdorovia naselennia / I.A. Vartylevska // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; za red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Cherieia. — K. : Yurinkom Inter, 2016. — S. 697—742.

23. *Fesenko Ye.V.* Zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv ta inshi zlochyny proty zdorovia naselennia [stst. 305—326] / P.S. Matyshevskiy // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; Za stanom zakonodavstva i postanov Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy na 1 hrudnia 2001 r.; Za red. S.S. Yatsenka. — K. : A.S.K., 2002. — S. 679—719.

24. *Antypov V.I.* Komentar do st. 327 KK Ukrainy / V.I. Antypov // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; Za stanom zakonodavstva i postanov Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy na 1 hrudnia 2001 r.; Za red. S.S. Yatsenka. — K. : A.S.K., 2002. — S. 719—720.

25. *Poplavskij I.G.* Prestuplenija v sfere oborota narkoticheskikh sredstv, psihotropnykh veshhestv, ih analogov ili prekursorov i drugie prestuplenija protiv zdorov'ja naselenija / I.G. Poplavskij // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij : Pod redakciej Ju.A. Karmazina i E.L. Strel'cova. — Har'kov, OOO — Odissej, 2001 — S. 625—669.

26. *Khavroniuk M.I.* Komentar do stst. 325—327 KK Ukrainy / M.I. Khavroniuk, O.O. Dudorov // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. — 9-te vyd., pererobl. ta dopov. — Kyiv : Yurydychna dumka, 2012. — S. 940—946.

27. *Vol'fman G.* Ugolovno-pravovaja ohrana lesa / G. Vol'fman // Radjans'ke pravo. — 1981. — № 11. — S. 23—24.

28. *Pisarev A.* Parvovaja ohrana i zashhita lesov / A. Pisarev // Sovetskaja justicija. — 1982. — № 7. — S. 7—10.

29. *Pakutin V.* Otvetstvennost' za nezakonnuju porubku lesa / V. Pakutin // Socialisticheskaja zakonnost'. — 1978. — № 11. — S. 40—46.

30. *Naumov A.V.* Rossijskoe ugolovnoe pravo. Kurs lekcij : V 3 t. T. 1. Obshhaja chast' / A.V. Naumov. — M. : Volters : Kluver, 2007. — 736 s.

31. *Ozhegov S.I.* Slovar' russkogo jazyka / Pod red. — korr. AN SSSR N.Ju. Shvedovoj. — 19 izd. ispr. — M. : Rus.jaz., 1987. — 846 s.

32. *Dal' V.* Tolkovyj slovar' zhivogo velikoruskogo jazika. — M. : Rus.jaz., 1999. — T. IV. — 779 s.

33. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. I dopov.) / Ukladach i holov. red. V.T. Busel. — K. : Irpin : VTF «Perun», 2005. — 1728 s.

34. *Matviichuk V.K.* Kryminalno-pravova okhorona navkolysnogo pryrodnoho seredovyshcha (kryminalno-pravove ta kryminolohichne doslidzhennia) : Monohrafiia / V.K. Matviichuk. — K. : Azymut — Ukraina, 2005. — 464 s.

35. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno – pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha : Monohrafiia / V.K. Matviichuk. – K. : Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. – 368 s.

36. *Zhevlakov Je.N.* Obshhie voprosy kvalifikatsii prestuplenij v oblasti ohrany okruzhajushhej srede: Uchebnoe posobie / Je.N. Zhevlakov. – M. : VJuZI, 1986. – 86 s.

37. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. – St. Petersburg : “Yuridichesky Centei Press”, 2001. – 234 p.

38. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2001. – 298 p.

39. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2002. – 366 p.

40. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2002. – 226 p.

41. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2002. – 366 p.

Харь І.О. Суб'єкт злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення

У статті проведено дослідження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення, передбачених XIII розділом Особливої частини Кримінального кодексу України. З'ясовано загальні положення суб'єкта злочину, запропоновано класифікацію суб'єктів злочину та проаналізовано типові помилки, які допускають автори при визначенні суб'єктів досліджуваних злочинів. Запропоновано визначення суб'єктів злочинів, передбачених розділом XIII Особливої частини Кримінального кодексу України.

Ключові слова: сфера обігу наркотичних засобів, психотропні речовини, прекурсори, аналоги, інші злочини проти здоров'я населення, мікробіологічні або інші біологічні агенти, токсини.

Харь И.А. Субъект преступления в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров и других преступлений против здоровья населения

В статье проведено исследование преступлений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров и других преступлений против здоровья населения, предусмотренных XIII разделом Особенной части Уголовного кодекса Украины. Выяснены общие положения субъекта преступления, предложена классификация субъектов преступления и проанализированы типичные ошибки, которые допускают авторы при определении субъектов преступлений, являющихся предметом настоящего исследования. Предлагается определение субъектов преступлений, предусмотренных разделом XIII Особенной части Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: сфера обращения наркотических средств, психотропные вещества, прекурсоры, аналоги, другие преступления против здоровья населения, микробиологические или другие биологические агенты, токсины.

Khar I. Subject of a Crime in the Sphere of Distribution of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances, their Analogues, or Precursors, and other Crimes against Public Health

In this article, the subject of a crime in the sphere of distribution of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, or precursors, and other crimes against public health, provided for by the Chapter XIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, is researched. The author investigates general provisions concerning a subject of a crime, classification of subjects of a crime, and typical mistakes that are made by scientists in the matter of defining a subject of crimes, which are covered by this research. The author suggests her own definition of subjects of crimes, provided for by the Chapter XIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: Sphere of Distribution of Narcotic Drugs; Psychotropic Substances; Precursors; Analogues; Other Crimes against Public Health; Microbiological and other Biological Agents; Toxins

Стаття надійшла до редакції 02.03.2017.

КРИМІНОЛОГІЯ
КРИМІНОЛОГІЯ
CRIMINOLOGY

УДК 343.232-029:2-1-423.44:343.85(043.3/5)

T. Leonenko
M. Leonenko

**HISTORIOGRAPHY OF THE THEORETICAL AND
LEGAL ISSUES OF CRIMES MOTIVATED BY RELIGION**

T.Є. Леоненко

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права
юридичного факультету
Інституту управління та права
Запорізького національного технічного університету
м. Запоріжжя*

М.І. Леоненко

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету
м. Запоріжжя*

**ІСТОРІОГРАФІЯ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ НА РЕЛІГІЙНОМУ ҐРУНТІ**

Постановка проблеми. Злочинність на релігійному ґрунті як об'єкт кримінологічного дослідження — соціально-небезпечне, історично мінливе явище (феномен), що посягає на свободу совісті та свободу віросповідання, вчинене з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі, що має фізичні, духовні, матеріальні та політичні наслідки та відображається в сукупності злочинів, вчинених на певній території за певний проміжок часу.

Українське суспільство поступово починає усвідомлювати, що людина, її душевне життя і духовність є найвищою цінністю, тому постає питання: «Чому релігійні відносини, які несуть у своїй основі добро, милосердя, духовність, моральність, є об'єктом злочинних посягань з боку окремих осіб або злочинних груп? Чому поступово злочинність на релігійному ґрунті стає об'єктом кримінологічного дослідження у зв'язку зі зростанням кількості вчинених злочинів

цього виду?» Більш того, на підставі тенденції з урахуванням процесу глобалізації людської діяльності, яка поширюється не тільки на духовні засади релігії, а й на світовий порядок, вченими відзначено доцільність вирізнення у кримінологічній науці окремого напрямку — релігійність і її вплив на злочинність, де визначальним має бути відсутність будь-яких моральних оцінок того чи іншого віросповідання [42, с. 542]. Таким чином, важливим науковим і практичним завданням є проведення аналізу історіографії наукових досліджень у сфері злочинності на релігійному ґрунті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні питанням кримінально-правової охорони права на свободу віросповідання присвячено дисертаційні дослідження К.С. Бабиніної [24], О.В. Білаша [25], В.І. Маркіна [26], О.С. Островського [27], М.В. Палія [28], В.М. Панькевич [29], А.В. Тарасенка [30], І.Г. Швидченко [31]. Крім цього, треба відмітити новий погляд на проблему злочинів, що посягають на релігійні відносини, в працях В.О. Глушкова [32], О.О. Дудорова й М.І. Хавронюка [33], І.О. Зінченко [34], В.В. Курафєєва [35], С.Я. Лихової [36], К.Б. Марисюка [37], О.А. Мартиненка [38], О.В. Олішевського [39], А.В. Савченка [40], Є.Л. Стрельцова [41], В.І. Шакуна [42] та ін.

Мета статті полягає в аналізі джерел і публікацій з проблеми дослідження злочинності на релігійному ґрунті; на підставі аналізу стану наукової розробленості теоретико-правових проблем дослідження злочинності на релігійному ґрунті провести авторську класифікацію відповідних досліджень.

Основні результати дослідження. Дослідження особливостей релігійних відносин у межах кримінального права, кримінології та соціології має свою історію. Науковим підґрунтям до вивчення проблеми злочинності на релігійному ґрунті в дорадянський період та за часів колишнього СРСР є праці К.К. Арсенєва («Свобода совести и веротерпимость», 1905) [1], Л.С. Білогриць-Котляревського («Преступления против религии в важнейших государствах Запада» 1886, «Мифологическое значение некоторых преступлений, совершаемых по суверению», 1888) [2], В.В. Єсіпова («Грех и преступление, святотатство и кража», 1894) С.В. Познишева («Религиозные преступления с точки зрения религиозной свободы», 1906) [3], В.М. Шириєва («Религиозные преступления. Истоико-догматические очерки», 1909) [4], М.М. Шеймана («Религиозность и преступность», 1927), В.В. Джуния («Уголовная ответственность за нарушение права свободы совести (на материалах УССР)», 1989). У працях П.С. Дагеля [5], А.Е. Жалінського [6], А.І. Клібанова [7], А.Т. Москаленка [8], Ф.І. Федоренко [9] та ін. закладені основи кримінально-правової та кримінологічної класифікації «релігійних злочинів».

Цю тенденцію продовжено в працях сучасних зарубіжних науковців, а саме: Л.Д. Башкатова [10], В.О. Бурковської [11], Н.Б. Вагіної [12], М.М. Василенко [13], Г.Л. Касторського [14], О.В. Кунц [15], А.Ф. Мінекаєвої [16], М.А. Придворова та О.В. Тихонової [17], Р.А. Папаїана, А.А. Тер-Акопова [18], А.В. Пчелінцева [19], О.В. Старкова [20], Н.С. Федосової [21], М.С. Фокіна [22], К.М. Шевкопляса [23].

Слід виділити праці й релігієзнавців, що так чи інакше вивчають проблеми злочинності на релігійному ґрунті (А.В. Арістової [43], В.М. Вовк [44], В.І. Гараджі [45], С.І. Здіорук [46], А.М. Колодного [47], Б.М. Куценок [48] та ін.).

Серед праць, що стосуються розв'язання проблем формування особистісної та групової мотивації на вчинення злочинів на релігійному ґрунті в галузі кримінального права, кримінології та юридичної психології треба відмітити наукові праці А. Абдуджалілова [49], А.О. Александрова [50], Л.В. Алексеевої [51], Ю.М. Антоняна [52], Л.В. Багрій-Шахматова [53], В.А. Бачиніна [54], Б.С. Братуся [55], А.І. Долгової [56], В.М. Дрьоміна [57], В.П. Ємельянова [58], А.Ф. Зелінського [59], Г.Л. Касторського [60], Є.В. Фесенка [61] та ін.

Кримінологічне дослідження злочинності на релігійному ґрунті, на нашу думку, неможливе без аналізу джерел, що висвітлюють підґрунтя духовності, моральності та впливу на них релігії як системи цінностей, ідеалів і заповідей, оскільки значна частина українського суспільства пов'язує надії на духовне відродження нації саме з релігією [42, с. 540].

Із сучасних досліджень у цьому напрямку слід відзначити праці А.А. Гусейнова [62], В.В. Кузнецова [63], Л.М. Мітрохіна [64], А.С. Панаріна [65], А.П. Скрипника [66] та ін.

Великий внесок у розробку аналізу особи злочинця, що вчинила злочин на релігійному ґрунті, починаючи з 60-х рр. ХХ ст., здійснили Ю.М. Антонян [67], К. Бартол [68], Ю.Д. Блувштейн [69], Л.І. Божович [70], Б.С. Братусь [71], Б.В. Волженкін [72], М. Газзаніга [73], Я.І. Гилінський [74], А.І. Долгова [75], С.І. Курганов [76], В.М. Кудрявцев [77], Н.В. Ліфарєва [78], Б.А. Лобовик [79], Є.В. Фесенко [80] та ін. Саме в цей період був закладений той науковий фундамент, який у більшості своїй витримав випробування часом і значною мірою визначає нинішнє наукове розуміння проблеми особистості злочинця.

Встановлення чинників, що впливають на мотив вчинення злочину на релігійному ґрунті неможливе без морально-психологічної характеристики особи, яка в психологічному аспекті недостатньо прозора. Серед найбільш відомих напрямів у дослідженні особистості слід виділити: психодинамічну теорію Зігмунда Фрейда (Sigmund Freud), індивідуальну теорію Альфреда Адлера (Alfred Adler), аналітичну теорію Карла Густава Юнга (Carl Gustav Jung), гуманістичну теорію Еріха Фромма (Erich Fromm), соціокультурну теорію Карен Хорні (Karen Horney), диспозиційну теорію Гордона Олпорта (Gordon Allport) [81], теорію соціального навчання Джуліана Роттера (Julian Rotter), феноменологічну теорію Карла Роджерса (Carl Rogers), структурну теорію рис особистості Реймонда Кеттела (Raymond Cattell), теорію типів особистості Ганса Айзенка (Hans Eysenck), теорію особистості Еріка Еріксона (Eric Erikson) та ін.

Теоретико-методологічну основу дослідження девіантної поведінки склали: фундаментальні принципи й положення загальної, соціальної та юридичної психології, що розкривають основні закономірності розвитку та соціалізації особистості в роботах Р. Мертон, В. Франкла, Е. Фромма, L. Berkowitz [82], D. Brooksbank, A. Buss, C. Cloninger, R. Custer, A. Kardiner [83], N. Miller [84], N. Farberow, D. Goodwill, M. Griffiths, J. P. Guilford [85], G. White та ін.

Проблема мотивації злочинів не є новою для юридичної науки. Багато аспектів цієї проблеми певною мірою порушувалися в працях: Ю.М. Антоняна [86], Ф.Г. Бурчака [87], П.С. Дагеля [88], І.М. Даньшина [89], К.Є. Ігошева [90], Н.Ф. Кузнецової [91], В.В. Лунеєва [92], О.А. Мартиненко [93], А. Маслоу

[94], А.В. Савченка [95], О.В. Старкова [96], Є.В. Фесенка, В.Б. Харченка [97] та ін. Однак у літературі мотив злочину розглядається найчастіше в межах вчення про суб'єктивну сторону злочину. Разом з тим, на практиці досить часто постають питання кваліфікації злочинів, вчинених за складними, неочевидними мотивами, одним з яких є мотив релігійної ненависті або ворожнечі.

Проблемам запобігання злочинам на релігійному ґрунті за допомогою впливу на детерміновані злочинною поведінкою явища й процеси присвячені праці Ю.В. Александрова, Л.Д. Башкатова [98], Б.М. Головкина [99], О.М. Джу-жі [100], А.П. Закалюка [101], В.С. Зеленецького [102], О.Г. Кальмана [103], О.Г. Кулика [104], О.М. Литвинова [105] та ін.

Вченими, що досліджували різні аспекти релігійної проблематики, значну увагу приділено питанням правомірності поведінки віруючих з позиції права і світської моралі. Разом з тим, питання правового впливу на поведінку осіб, які посягають на свободу совісті й віросповідання розглянуто вченими поверхово. На нашу думку, недостатньо досліджені досягнення віровчень світових релігій і можливості наступних їм конфесій у запобіганні суспільно небезпечній поведінці. Практично відсутні теоретичні розробки методики використання в діяльності правоохоронних органів методів регулювання поведінки людей, що перебувають під впливом релігійних чинників.

На нашу думку, на процес протидії злочинам на релігійному ґрунті впливає досконале вивчення структури механізму злочинної поведінки особи, що вчинила злочин на релігійному ґрунті, а також один із перспективних напрямів досліджень у пенітенціарній психології — аналіз психологічних характеристик уявлень особи злочинця, що вчинила злочин на релігійному ґрунті, про жертви злочинів, що дає змогу удосконалювати програми виправної психологічної корекції особистості засуджених за рахунок корекції їх уявлень про жертви злочинів.

Формування уявлень про іншу людину в процесі його пізнання вивчали К.О. Абульханова-Славська [106], Г.М. Андрєєва [107], А.О. Бодальов [108]. Окремі структурні елементи системи уявлень особистості злочинців і засуджених відображені в дослідженнях Ю.М. Антоняна, що розглянув внутрішні причини вчинення злочинів різними злочинцями, їх взаємини з жертвами злочинів, віктимний досвід злочинців; І.П. Башкатова, В.Ф. Пирожкова, які вивчали субкультурні характеристики функціонування злочинних груп, у тому числі жертв злочинів, прийняті у злочинній субкультурі, а також психологічні аспекти утисків засудженими іншими засуджених в місцях позбавлення волі; А.Р. Ратінова, який створив ціннісно-нормативний підхід у розгляді особистості злочинців та ін. Праці цих учених мають високе теоретичне і практичне значення у розкритті кримінально значущих особливостей особистості, що сприяють вчиненню злочинів і потребують корекції в процесі виконання покарання, а уявлення про жертви злочинів розглядають як одну з таких особливостей.

Висновки. Аналіз визначення стану наукової розробленості теоретико-правових проблем дослідження злочинності на релігійному ґрунті надає можливість розподілити їх на такі узагальнюючі групи: 1) праці античних, середньовічних мислителів і мислителів Нового часу, в яких розкрито пробле-

ми співвідношення моралі, духовності та релігії; 2) праці вітчизняних учених дорадянського періоду, які на монографічному рівні досліджували проблему посягання на релігійні відносини в межах кримінального права, кримінології та соціології, а також результати досліджень науковців колишнього СРСР у галузі кримінального права, кримінології, загальної та юридичної психології; 3) праці провідних сучасних зарубіжних учених, які зробили вагомий внесок у розуміння та вирішення проблеми злочинного й релігійного в кримінології, філософії, загальній та юридичній психології, психології релігії й релігієзнавстві; 4) дослідження кримінально-правового та кримінологічного аспектів злочинності на релігійному ґрунті сучасних українських науковців, здійснені на монографічному рівні, а також у межах власних наукових інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арсеньев К.К.* Свобода совести и веротерпимость / К.К. Арсеньев. — Санкт-Петербург, 1905. — 272 с.

2. *Білогриць-Котляревський Л.С.* Общие черты истории уголовного права / Л.С. Білогриць-Котляревський // Антологія української юридичної думки / Ред. Ю.С. Шемшученко. — Київ : Юридична книга, 2004. — Т. 7 : Кримінальне право. Кримінальний процес. — С. 205—232.

3. *Познышев С.В.* Религиозные преступления с точки зрения религиозной свободы / С.В. Познышев. — Москва : Унив. тип., 1906. — 319 с.

4. *Ширяев В.Н.* Религиозные преступления. Историко-догматические очерки / В.Н. Ширяев. — Ярославль : Тип. губ. правл., 1909. — 432 с.

5. *Дагель П.С.* Ответственность за посягательство на личность и права граждан под видом исполнения религиозных обрядов [Электронный ресурс] / П.С. Дагель // Советская юстиция. 1962. № 22 // Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. — Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/ugolovno-pravovaya-kharakteristika-organizatsii-religioznykh-obedinenii-posyagayushchikh-na-ixzz3dLwVkJZ2t>.

6. *Жалинский А.Э.* Уголовное право вождия перемены. Теоретико-инструментальный анализ / А.Э. Жалинский. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Проспект, 2009. — 400 с.

7. *Клибанов А.И.* Русское православие: вехи истории / А.И. Клибанов. Москва, 1989. — 719 с.

8. *Москаленко А.Т.* Пятидесятники / А.Т. Москаленко. — Москва : Политиздат, 1966. — 224 с.

9. *Федоренко Ф.И.* Секты, их вера и дела / Ф.И. Федоренко. — Москва : Издательство политической литературы, 1965. — 365 с.

10. *Башкатов Л.Д.* Религиозные преступления; видовой состав, причины и условия, профилактика / Л.Д. Башкатов, О.В. Старков. — Москва, 2000. — 182 с.

11. *Бурковская В.А.* Криминальный религиозный экстремизм: Уголовно-правовые и криминалогические основы противодействия : автореферат дисс. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 — Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право / В.А. Бурковская; МВД России; Академия управления. Москва, 2006. — 56 с.

12. *Вагина Н.Б.* Криминологическая характеристика религиозной среды, особенности преступности и нетрадиционные технологии подчинения лидеру организации адептов-последователей : дис. ... к.ю.н. : 12.00.08 / Н.Б. Вагина. — Ставрополь, 2000. — 192 с.

13. *Василенко М.М.* Предупреждение преступлений, совершаемых членами религиозных тоталитарных сект : автореферат дисс. ... канд. ю. н. специальность 12.00.08 — Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право / М.М. Василенко. Саратов, 2006. — 26 с.

14. *Касторский Г.Л.* Проблемы криминологии религии / Г.Л. Касторский // Криминология в развитии. — 2002. — № 2. — С. 35.

15. *Кунц Е.В.* Понятие преступности на почве межнациональных и религиозных конфликтов / Е.В. Кунц // Вестник Челябинского государственного университета. Право — 2010. — № 19 (200). — С. 84–86.

16. *Миникаева А.Ф.* Религиозная ненависть или вражда как мотив совершения преступления уголовно-правовой и криминологический аспекты : дисс. канд. юрид. наук / А.Ф. Миникаева. — Казань, 2005. — 198 с.

17. *Придворов Н.А.* Институт свободы совести и свободы вероисповедания в праве современной России / Н.А. Придворов, Е.В. Тихонова. — Москва, 2007. — С. 50–51.

18. *Папаян Р.А.* Христианские корни современного права / Р.А. Папаян. — Москва : Норма, 2002. — 416 с.

19. *Тер-Акопов А.А.* Христианство. Государство. Право. Монография / А.А. Тер-Акопов. — Москва : Изд-во МНЭПУ, 2000. — 100 с.

20. *Пчелинцев А.В.* Свобода вероисповедания и религиозные объединения в Российской Федерации : дисс. ... д-ра наук / А.В. Пчелинцев. — Москва, 2012. — 331 с.

21. *Старков О.В.* Криминология: Общая, особенная и Специальная части : учебник / О.В. Старков. — Санкт-Петербург : Юридический Центр Пресс, 2012. — 1047 с.

22. *Федосова Н.С.* Уголовное право и религия: Проблемы взаимовлияния и взаимодействия : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Н.С. Федосова. Владивосток, 2003. — 32 с.

23. *Фокин М.С.* Уголовно-правовая характеристика организации религиозных объединений, посягающих на личность и права граждан/ автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М.С. Фокин. — Омск, 2000. — 183 с.

24. *Шевкопляс К.М.* Уголовно-правовая охрана свободы совести в России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / Е.М. Шевкопляс. — Юридический институт МВД России. — Омск, 1999. — 94 с.

25. *Бабаніна К.С.* Кримінальне право України в православному вимірі (стан, динаміка та перспективи): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / К.С. Бабаніна. — Національний університет «Одеська юридична академія». — Одеса, 2016. — 20 с.

26. *Білаш О.В.* Кримінальна відповідальність за незаконні дії щодо релігійних споруд або святинь : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Одеса, 2013. — 19 с.

27. *Маркін В.І.* Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В.І. Маркін. — Львів, 2012 — 18 с.

28. *Островський О.С.* Кримінальна відповідальність за порушення прав людини на свободу віросповідання за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О.С. Островський. — Львів, 2104. — 20 с.

29. *Палій М.В.* Злочинність у сфері віросповідання та боротьба з нею : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М.В. Палій. — Київ, 2002. — 19 с.

30. *Панькевич В.М.* Кримінальна відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від расової, національної належності або ставлення до релігії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В.М. Панькевич. — Київ, 2007. — 23 с.

31. *Тарасенко А.В.* Кримінальна відповідальність за зважання здійсненню релігійного обряду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук зі спеціальності : 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / А.В. Тарасенко. — Харків : Національна юридична академія, 1995. — 20 с.

32. *Швидченко І.Г.* Свобода віросповідання як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / І.Г. Швидченко. — Київ, 2009. — 19 с.

33. *Глушков В.О.* Щодо удосконалення механізму кримінальної відповідальності стосовно тоталітарних сект / В.О. Глушков // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 20-річчю Національної академії правових наук України та обговорення п'ятитомної монографії «Правова доктрина України». — Харків, 2013. — 1030 с.

34. *Дудоров О.О.* Кримінальне право : навч. посіб. / О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк ; За заг. ред. М.І. Хавронюка. — Київ : Ваїте, 2014. — 944 с.

35. *Зінченко І.О.* Уточнення змісту об'єкта злочину, передбаченого ст. 161 КК України, як умова ефективності її застосування / І.О. Зінченко. / Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наукової конференції, 15 травня 2008 року. — Харків : Право, 2008. — С. 56.

36. *Курафеев В.В.* Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань: конституційний та кримінально-правовий аспект / В.В. Курафеев // Питання боротьби зі злочинністю : збірник наукових праць. — Харків : Право, 2011. — С. 239–240.

37. *Лихова С.Я.* Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина : Монографія / С.Я. Лихова. — Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. — 573 с.

38. *Марисяк К.* Кримінальна відповідальність за порушення законодавства у сфері свободи віросповідання у державах Європейського союзу // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — Випуск 43. — С. 285–289.

39. *Мартиненко О.А.* Злочини вчинені на ґрунті расової, національної чи релігійної нетерпимості, як нове кримінальне явище в Україні / О.А. Мартиненко // Держава та регіони. Серія : Право. — 2009. — № 2. — С. 43–46.

40. *Олішевський О.В.* Православна Церква як суб'єкт протидії злочинності та профілактики злочинів / О.В. Олішевський // Форум права. — 2011. — № 3. — С. 565–569.

41. *Савченко А.В.* Вплив мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості на кваліфікацію злочинів / А.В. Савченко // Вісник Академії адвокатури України. — 2010. — № 1. — С. 174–177.

42. *Стрельцов Є.Л.* Релігійні традиції у світській державі : монографія / Є.Л. Стрельцов. — Прага : Вид-во Л.Марек (Брно), 2014. — 232 с.

43. *Шакун В.І.* Суспільство і злочинність / В.І. Шакун. — Київ : Атіка, 2003. — 784 с.

44. *Арістова А.В.* Релігієзнавство : курс лекцій / А.В. Арістова. — Київ : НТУ, 2008. — 180 с.

45. Релігієзнавство : підручник / В.М. Вовк, М.В. Костицький, В.М. Кравець та ін.; за ред. В.М. Вовк, Б.Ф. Чміля : КНУВС. — Київ : Атіка, 2009. — 551 с.

46. Религия и общество : хрестоматия по социологии религии / под общ. ред. В.И. Гараджи. — Москва, 1996. — 758 с.

47. *Здіорук С.І.* Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття : монографія / Нац. ун-т стратегічних досліджень. — Київ : Знання України, 2005. — 551 с.

48. Колодний А. Феномен релігії: природа, структура, функціональність, тенденції / А. Колодний. — Київ : Світ знань, 1999. — 52 с.
49. Куценюк Б.М. Эмоции и религия / Б.М. Куценюк. — Киев : Политиздат Украины, 1982. — 103 с.
50. Абдуджалилов А. Терроризм — религия или доктрина? [Электронный ресурс] / Абдуджабор Абдуджалилов. — Режим доступа : <http://www.proza.ru/2007/08/20-76>.
51. Александров А.А. Типология делинквентного поведения при психопатиях и акцентуациях характера / А.А. Александров // Нарушения поведения у детей и подростков. — Москва, 1981. — С. 51–59.
52. Алексеева Л.В. Проблема юридически значимых эмоциональных состояний / Л.В. Алексеева. — Тюмень : Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 1997. — 128 с.
53. Антонян Ю.М. Личность преступника / Ю.М. Антонян, В.Н. Кудрявцев, В.Е. Эминов. — Санкт-Петербург, 2004. — 366 с.; Антонян Ю.М. Преступник как предмет криминологического изучения / Ю.М. Антонян // Вопросы борьбы с преступностью. — Москва, 1981. — № 34. — С. 41.
54. Багрий-Шахматов Л.В. Співвідношення організованої злочинності і тероризму / Л.В. Багрий-Шахматов // Актуальні проблеми держави та права. — Вип. 8. — Одеса : Юрид. л-ра, 2000. — С. 33–42.
55. Бачинин В.А. Философия права и преступления / В.А. Бачинин. — Харьков : Фолио, 1999. — 607 с.
56. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С. Братусь. — Москва : Мысль, 1988. — 301 с.
57. Долгова А.И. Изучение личности преступника / А.И. Долгова // Советское государство и право. — 1978. — № 6. — С. 79.
58. Дрьомін В.М. Особливості формування кримінальної субкультури / В.М. Дрьомін // Актуальні проблеми держави і права. — 2005. — № 25. — С. 498–503.
59. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование / В.П. Емельянов. — Санкт-Петербург : Юридический центр «Пресс», 2002. — 291 с.
60. Зелінський А.Ф. Кримінальна психологія / А.Ф. Зелінський. — Київ : 1999. — 319 с.
61. Касторский Г.Л. Религиозная мотивация экстремизма и терроризма / Г.Л. Касторский // Криминология в развитии. — 2001. — № 1. — 83 с.
62. Фесенко Є.В. Проблеми кримінально-правової протидії тероризму в Україні [Електронний ресурс] / Є.В. Фесенко // Часопис Академії адвокатури України. 2014. — Т. 7, № 4. — С. 72–76. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaa_u_2014_7_4_12.pdf.
63. Гусейнов А.А. Античная этика / А.А. Гусейнов. — Москва : Гардарики, 2004. — С. 233.
64. Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в Українському вимірі : монографія / В.В. Кузнецов. — Київ : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2012. — 908 с.
65. Митрохин Л.Н. Религии «Нового века» / Л.Н. Митрохин. — Москва, 1985. — 164 с.
66. Панарин А.С. Православная цивилизация в глобальном мире / А.С. Панарин. — Москва : Алгоритм, 2002. — 568 с.
67. Скрипник А.П. Религия и мораль / А.П. Скрипник // Этика : энциклопедический словарь / под ред. Р.Г. Апресяна и А.А. Гусейнова. — Москва : Гардарики, 2001. — 408 с.

68. Бурчак Ф.Г. Соучастие. Социальные, криминологические и правовые проблемы / Ф.Г. Бурчак. — Київ : Вища школа, 1986. — 208 с.
69. Бартол К. Психология криминального поведения / К. Бартол. — Москва ; Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. — 352 с.
70. Блувштейн Ю.Д. Понятие личности преступника / Ю.Д. Блувштейн // Советское государство и право. — 1979. — № 8. — С. 98.
71. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте (Психологическое исследование) / Л.И. Божович. — Москва : Просвещение, 1969. — 447 с.
72. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С. Братусь. — Москва : Мысль, 1988. — 301 с.
73. Волженкин Б.В. Общественная опасность преступника и основания уголовной ответственности / В.Б. Волженкин // Правознавство. — 1963. — № 3. — С. 92.
74. Газзанига М. Материалы портала «Научная Россия» [Электронный ресурс] / Майкл Газзанига. — Режим доступа : <http://scientificrussia.ru/articles/michael-gazzaniga>.
75. Гишинский Я.И. Социология девиантного поведения : учеб. пособ. / Я.И. Гишинский В.С. Афанасьев. — Санкт-Петербург, 1993. — 167 с.
76. Долгова А.И. Изучение личности преступника / А.И. Долгова // Советское государство и право. — 1978. — № 6. — С. 79.
77. Курганов С.И. Теоретические вопросы изучения личности преступника / С.И. Курганов // Личность преступника и предупреждение преступлений : сб. науч. трудов. — Москва : ВНИИ МВД СССР, 1987. — С. 23—33.
78. Личность преступника / под ред. В.Н. Кудрявцева. — Москва : Юрид. лит., 1971. — 356 с.
79. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості : навч. посіб. / Н.В. Ліфарєва. — Київ : ЦНЛ, 2003. — 240 с.
80. Лобовик Б.А. Религиозное сознание и его особенность / Б.А. Лобовик. — Киев : Наукова думка, 1986. — 246 с.
81. Фесенко Є.В. Проблеми структури об'єкта як елемента складу злочину / Є.В. Фесенко // Вісник Академії адвокатури України. — 2009. — № 1. — С. 234—236.
82. Allport G. The Individual and His Religion / Gordon Allport. — New York, 1998. — P. 99.
83. Berkowitz L. Aggression: A Social / L. Berkowitz. — New York, 1964.—S. 361.
84. Kardiner A. The psychological frontiers of society / A. Kardiner. — N.-Y., 1945. — P.475.
85. Miller N. The frustration — aggression hypothesis/ N. Miller et. al. // Psychological Review. — 1941. — № 48. — P. 337—342.
86. Guilford J.P. Three faces of intellect [Electronic resource] / J.P. Guilford // The American Psychologist. — 1959. — № 8. — Mode of access : <http://www.metodolog.ru/00736/00736.html>.
87. Білогриць-Котляревський Л.С. Общие черты истории уголовного права / Л.С. Білогриць-Котляревський // Антологія української юридичної думки / Ред. Ю.С. Шемшученко. — Київ : Юридична книга, 2004. — Т. 7 : Кримінальне право. Кримінальний процес. — С. 205—232.
88. Бурчак Ф.Г. Соучастие. Социальные, криминологические и правовые проблемы / Ф.Г. Бурчак. — Київ : Вища школа, 1986. — 208 с.
89. Дагель П.С. Субъективная сторона преступления и её установление / П.С. Дагель, Д.П. Котов. — Воронеж : Воронежский ун-т, 1974. — С. 197—198.

90. *Даньшин И.Н.* О значении мотива преступления при изучении и предупреждении преступлений / И.Н. Даньшин // Вопросы борьбы с преступностью. — 1969. — № 10. — С. 70.
91. *Игошев К.Е.* Типология личности преступника и мотивация преступного поведения / К.Е. Игошев. — Горький : Изд-во ГВШ МВД СССР, 1974. — 168 с.
92. Криминология / под ред. Н.Ф. Кузнецовой и Г.М. Миньковского. — Москва : МГУ, 1994. — 415 с.
93. *Лунеев В.В.* Преступное поведение: мотивация, прогнозирование, профилактика / В.В. Лунеев. — Москва : Изд-во воен. ун-та, 1980. — 137 с.
94. *Мартиненко О.А.* Злочини вчинені на ґрунті расової, національної чи релігійної нетерпимості, як нове кримінальне явище в Україні / О.А. Мартиненко // Держава та регіони. Серія : Право. — 2009. — № 2. — С. 43–46.
95. *Маслоу А.* Мотивация и личность / А. Маслоу. — 3 изд. — Санкт-Петербург : Питер, 2003. — 352 с.
96. *Савченко А.В.* Мотив і мотивація : монографія / А.В. Савченко. Київ : Атіка, 2002. — 144 с.
97. *Старков О.В.* Криминология: религиозная преступность / О.В. Старков, Л.Д. Башкатов. — Санкт-Петербург : Юридический Центр Пресс. — 2004. — 385 с.
98. *Харченко В.Б.* Уголовное право Украины / В.Б. Харченко. — Киев : Атика, 2000. — 271 с.
99. *Башкатов Л.Д.* Религиозные преступления; видовой состав, причины и условия, профилактика / Л.Д. Башкатов, О.В. Старков. — Москва, 2000. — 182 с.
100. *Головкін Б.М.* Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія / Б.М. Головкін. — Харків : Право, 2011. — 440 с.
101. Курс криминології. Загальна частина / за ред. О.М. Джужи. — Київ : 2001. — 441 с.
102. *Закалюк А.П.* Курс сучасної української криминології: теорія і практика : у 3 кн. / А.П. Закалюк. — Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. — Київ : Ін Юре, 2007. — 424 с.
103. *Зеленецький В.* Методологічна функція загальної теорії боротьби зі злочинністю / В. Зеленецький // Вісник Академії правових наук України. — 2002. — № 4. — С. 143–157.
104. *Кальман О.* Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинності в Україні / О. Кальман, О. Вавренюк // Вісник Національної академії прокуратури України. — 2009. — № 1. — С. 49–54.
105. *Кулик О.Г.* Злочинність в Україні: теорія і практика криминологічного дослідження : автореферат на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / О.Г. Кулик. — Київ : Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України, 2013. — 272 с.
106. *Бандурка О.М.* Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. — Харків : ХНУВС, 2011. — С. 83.
107. *Абульханова К.А.* Проблема соотношения личности, индивидуальности, субъекта / К.А. Абульханова // В кн. : Современная личность: Психологические исследования. — Москва : ИП РАН, 2012. — С. 17–35.
108. *Андреева Г.М.* Психология социального познания : учеб. пособ. для студ. высших учеб. завед. / Г.М. Андреева. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Аспект Пресс, 2000. — 288 с.

109. Бодалев А.А. Психология общения / А.А. Бодалев. — Москва : Ин-т практ. психол. ; Воронеж : Модек, 1996. — 256 с.

REFERENCES

1. *Arsen'ev K.K.* Svoboda sovesti i veroterpimost' / K.K. Arsen'ev. — Sankt-Peterburg, 1905. — 272 s.
2. *Bilohryts-Kotliarevskiy L.S.* Obshhie cherty istorii ugolovnogogo prava / L.S. Bilohryts-Kotliarevskiy // Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky / Red. Yu.S. Shemshuchenko. — Kyiv : Yurydychna knyha, 2004. — Т. 7 : Kryminalne pravo. Kryminalnyi protses. — S. 205—232.
3. *Poznyshev S.V.* Religioznye prestupleniya s toчки zreniya religioznoj svobody / S.V. Poznyshev. — Moskva : Univ. tip., 1906. — 319 s.
4. *Shirjaev V.N.* Religioznye prestupleniya. Istoriko-dogmaticheskie ocherki / V.N. Shirjaev. — Jaroslavl' : Tip. Gub. pravl., 1909. — 432 s.
5. *Dagel' P.S.* Otvetstvennost' za posjagatel'stvo na lichnost' i prava grazhdan pod vidom ispolneniya religioznykh obrjadov [Jelektronnyj resurs] / P.S. Dagel' // Sovetskaja justicija. 1962. № 22 // Nauchnaja biblioteka dissertacij i avtoreferatov disserCat. — Rezhim dostupa : <http://www.dissercat.com/content/ugolovno-pravovaya-kharakteristika-organizatsii-religioznykh-obedinenii-posyagayushchikh-na-#ixzz3dLwVkZ2t>.
6. *Zhalinskij A.Je.* Ugolovnoe pravo vozhidanii peremen. Teoretiko-instrumental'nyj analiz / A.Je. Zhalinskij. — 2-e izd., pererab. i dop. — Moskva : Prospekt, 2009. — 400 s.
7. *Klibanov A.I.* Russkoe pravoslavie: vehi istorii / A.I. Klibanov. — Moskva, 1989. — 719 s.
8. *Moskalenko A.T.* Pjatidesjatniki / A.T. Moskalenko. — Moskva : Politizdat, 1966. — 224 s.
9. *Fedorenko F.I.* Sekty, ih vera i dela / F.I. Fedorenko. — Moskva : Izdatel'stvo Politicheskoy literatury, 1965. — 365 s.
10. *Bashkatov L.D.* Religioznye prestupleniya; vidovoj sostav, prichiny i uslovija, profilaktika / L.D. Bashkatov, O.V. Starkov. — Moskva, 2000. — 182 s.
11. *Burkovskaja V.A.* Kriminal'nyj religioznyj jekstremizm: Ugolovno-pravovye I kriminologicheskie osnovy protivodejstvija : avtoreferat diss. ... d-ra jurid. nauk: spec. 12.00.08 — Ugolovnoe pravo i kriminologija; Ugolovno-ispolnitel'noe pravo / V.A. Burkovskaja; MVD Rossii; Akademija upravljenija. Moskva, 2006. — 56 s.
12. *Vagina N.B.* Kriminologicheskaja harakteritiska religioznoj sredy, osobennosti prestupnosti i netradicionnye tehnologii podchinenija lideru organizacii adeptov-posledovatelej: dis. ... k.ju.n. : 12.00.08 / N.B. Vagina. — Stavropol', 2000. — 192 s.
13. *Vasilenko M.M.* Preduprezhdenie prestuplenij, sovershaemykh chlenami religioznykh totalitarnykh sekt : avtoreferat diss. ... kand. ju. n. special'nost' 12.00.08 — Ugolovnoe pravo i kriminologija; Ugolovno-ispolnitel'noe pravo / M.M. Vasilenko. Saratov, 2006. — 26 s.
14. *Kastorskij G.L.* Problemy kriminologii religii / G.L. Kastorskij // Kriminologija v razvitii. — 2002. — № 2. — С. 35.
15. *Kunc E.V.* Ponjatие prestupnosti na pochve mezhnacional'nykh i religioznykh konfliktov / E.V. Kunc // Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Pravo— 2010. — № 19 (200). — S. 84—86.
16. *Minekaeva A.F.* Religioznaja nenavist' ili vrazhda kak motiv sovershenija prestuplenija ugolovno-pravovoj i kriminologicheskij aspekty : diss. kand. jurid. nauk / A.F. Minekaeva. — Kazan', 2005. — 198 s.

17. *Pridvorov N.A.* Institut svobody sovesti i svobody veroispovedanija v prave sovremennoj Rossii / N.A. Pridvorov, E.V. Tihonova. — Moskva, 2007. — S. 50–51.
18. *Papajan R.A.* Hristianskie korni sovremennogo prava / R.A. Papajan. — Moskva : Norma, 2002. — 416 s.
19. *Ter-Akopov A.A.* Hristianstvo. Gosudarstvo. Pravo. Monografija / A.A. Ter-Akopov. — Moskva: Izd-vo MNJePU, 2000. — 100 s.
20. *Pchelincev A.V.* Svoboda veroispovedanija i religioznye obedinenija v Rossijskoj Federacii: diss. ... d-ra nauk / A.V. Pchelincev. — Moskva, 2012. — 331 s.
21. *Starkov O.V.* Kriminologija: Obshhaja, osobennaja i Special'naja chasti : uchebnik / O.V. Starkov. — Sankt-Peterburg : Juridicheskij Centr Press, 2012. — 1047 s.
22. *Fedosova N.S.* Ugolovnoe pravo i religija: Problemy vzaimovlijanija i vzaimodejstvija: avtoref. diss. ... kand. jurid. nauk / N.S. Fedosova. Vladivostok, 2003. — 32 s.
23. *Fokin M.S.* Ugolovno-pravovaja harakteristika organizacii religioznych obedinenij, posjagajushhij na lichnost' i prava grazhdan/ avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk / M.S. Fokin. — Omsk, 2000. — 183 s.
24. *Shevkojlas K.M.* Ugolovno-pravovaja ohrana svobody sovesti v Rossii : avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.08 ugolovnoe pravo i kriminologija; ugolovno-ispolnitel'noe pravo / E.M. Shevkojlas. — Juridicheskij Institut MVD Rossii. — Omsk, 1999. — 94 s.
25. *Babanina K.S.* Kryminalne pravo Ukrainy v pravoslavnomu vymiri (stan, dinamika ta perspektyvy): avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 — kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / K.S. Babanina. — Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia». — Odesa, 2016. — 20 s.
26. *Bilash O.V.* Kryminalna vidpovidalnist za nezakonnii dii shchodo relihiinykh sporud abo sviatyn : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. — Odesa, 2013. — 19 s.
27. *Markin V.I.* Kryminalno-pravova okhorona svobody virospovidannia v Ukraini : avtoref. dys...kand yuryd.nauk / V.I. Markin. — Lviv, 2012 — 18 s.
28. *Ostrovskiyi O.S.* Kryminalna vidpovidalnist za porushennia prav liudyny na svobodu virospovidannia za kryminalnym pravom Ukrainy : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk / O.S. Ostrovskiyi. — Lviv, 2104. — 20 s.
29. *Palii M.V.* Zlochynnist u sferi virospovidannia ta borotba z neiu : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk / M.V. Palii. — Kyiv, 2002. — 19 s.
30. *Pankevych V.M.* Kryminalna vidpovidalnist za porushennia rivnopravnosti hromadian zalezhno vid rasovoi, natsionalnoi nalezhnosti abo stavlennia do relihii : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk / V.M. Pankevych. — Kyiv, 2007. — 23 s.
31. *Tarasenko A.V.* Kryminalna vidpovidalnist za zvazhannia zdiisnenniu relihiinoho obriadu : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk zi spetsialnosti : 12.00.08 kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / A.V. Tarasenko. — Kharkiv : Natsionalna yurydychna akademiia, 1995. — 20 s.
32. *Shvydchenko I.H.* Svoboda virospovidannia yak objekt kryminalno-pravovoi okhorony : avtoref. dys. ... kand yuryd.nauk / I.H. Shvydchenko. — Kyiv, 2009. — 19 s.
33. *Hlushkov V.O.* Shchodo udoskonalennia mekhanizmu kryminalnoi vidpovidalnosti stosovno totalitarnykh sekt / V.O. Hlushkov // Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii prysviachenoj 20 richchju Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy ta obhovorennia piatytomnoi monohrafii “Pravova doktryna Ukrainy”. — Kharkiv, 2013. — 1030 s.
34. *Dudorov O.O.* Kryminalne pravo : navch. posib. / O.O. Dudorov, M.I. Khavroniuk ; Za zah. red. M.I. Khavroniuka. — Kyiv : Vaite, 2014. — 944 s.
35. *Zinchenko I.O.* Utochnennia zmistu objekta zlochyynu, peredbachenoho st. 161 KK Ukrainy, yak umova efektyvnosti yii zastosuvannia / I.O. Zinchenko / Pravovi zasady

pidvyshchennia efektyvnosti borotby zi zlochynnistiu v Ukraini : materialy naukovoi konferentsii, 15 travnia 2008 roky. — Kharkiv : Pravo, 2008. — S. 56.

36. *Kurafieiev V.V.* Porushennia rivnopravnosti hromadian zalezho vid yikh rasovoi, natsionalnoi nalezhnosti abo relihiinykh perekonan: konstytutsiinyi ta kryminalno-pravovyi aspekt / V.V. Kurafieiev // Pytannia borotby zi zlochynnistiu : zbirnyk naukovykh prats. — Kharkiv : Pravo, 2011. — S. 239–240.

37. *Lykhova S.Ya.* Zlochyny u sferi realizatsii hromadianskykh, politychnykh ta sotsialnykh prav i svobod liudyny i hromadianyna : Monohrafiia / S.Ya. Lykhova. — Kyiv : Vydavnycho-polihrafichnyi tsent “Kyivskyi universytet”, 2006. — 573 s.

38. *Marysiuk K.* Kryminalna vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva u sferi svobody virospovidannia u derzhavakh Yevropeiskoho soiuзу // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna. — Vypusk 43. — S. 285–289.

39. *Martynenko O.A.* Zlochyny vchyneni na grunti rasovoi, natsionalnoi chy relihiinoi neterpymosti, yak nove kryminalne yavyshche v Ukraini / O.A. Martynenko // Derzhava ta rehiony. Seriiia : Pravo. — 2009. — № 2. — S. 43–46.

40. *Olishevskiy O.V.* Pravoslavna Tserkva yak subiekt protydii zlochynnosti ta profilaktyky zlochyniv / O.V. Olishevskiy // Forum prava. — 2011. — № 3. — S. 565–569.

41. *Savchenko A.V.* Vplyv motyviv rasovoi, natsionalnoi chy relihiinoi neterpymosti na kvalifikatsiiu zlochyniv / A.V. Savchenko // Visnyk Akademii advokatury Ukrainy. — 2010. — № 1. — S. 174–177.

42. *Streltsov Ye.L.* Relihiini tradytsii u svitskii derzhavi : monohrafiia / Ye.L. Streltsov. — Praha : Vyd-vo L.Marek (Brno), 2014. — 232 s.

43. *Shakun V.I.* Suspilstvo i zlochynnist / V.I. Shakun. — Kyiv : Atika, 2003. — 784 s.

44. *Aristova A.V.* Relihiieznavstvo : kurs lektsii / A.V. Aristova. — Kyiv : NTU, 2008. — 180 s.

45. Relihiieznavstvo : pidruchnyk / V.M. Vovk, M.V. Kostytskyi, V.M. Kravets ta in.; za red. V.M. Vovk, B.F. Chmilia : KNUVS. — Kyiv : Atika, 2009. — 551 s.

46. Religija i obshhestvo : hrestomatija po sociologii religii / pod obshh. red. V.I. Garadzhi. — Moskva, 1996. — 758 s.

47. *Zdioruk S.I.* Suspilno-relihiini vidnosyny: vyklyky Ukraini XXI stolittia : monohrafiia / Nats. un-t stratehichnykh doslidzhen. — Kyiv : Znannia Ukrainy, 2005. — 551 s.

48. *Kolodnyi A.* Fenomen religii: pryroda, struktura, funktsionalnist, tendentsii / A. Kolodnyi. — Kyiv : Svit znan, 1999. — 52 s.

49. *Kucenok B.M.* Jemocii i religija / B.M. Kucenok. — Kiev : Politizdat Ukrainy, 1982. — 103 s.

50. *Abdudzhailov A.* Terrorism — religija ili doktrina? [Jelektronnyj resurs] / Abdudzhabor Abdudzhailov. — Rezhim dostupa : <http://www.proza.ru/2007/08/20-76>.

51. *Aleksandrov A.A.* Tipologija delinkventnogo povedenija pripsihopatijah i akcentuacijah haraktera / A.A. Aleksandrov // Narusheniija povedenija u detej i podrostkov. — Moskva, 1981. — S. 51–59.

52. *Alekseeva L.V.* Problema juridicheski znachimykh jemocional'nyh sostojanij / L.V. Alekseeva. — Tjumen' : Izd-vo Tjumen. gos. un-ta, 1997. — 128 s.

53. *Antonjan Ju.M.* Lichnost' prestupnika / Ju.M. Antonjan, V.N. Kudrjavcev, V.E. Jeminov. — Sankt-Peterburg, 2004. — 366 s.; Antonjan Ju.M. Prestupnik kak predmet kriminologicheskogo izuchenija / Ju.M. Antonjan // Voprosy bor'by s prestupnost'ju. — Moskva, 1981. — № 34. — S. 41.

54. *Bahrii-Shakhmatov L.V.* Spivvidnoshennia orhanizovanoi zlochynnosti i teroryzmu / L.V. Bahrii-Shakhmatov // Aktualni problemy derzhavy ta prava. — Vyp. 8. — Odesa : Yuryd. l-ra, 2000. — S. 33–42.

55. *Bachinin V.A.* Filosofija prava i prestuplenija / V.A. Bachinin. — Har'kov : Folio, 1999. — 607 s.
56. *Bratus' B.S.* Anomalii lichnosti / B.S. Bratus'. — Moskva : Mysl', 1988. — 301 s.
57. *Dolgorova A.I.* Izuchenie lichnosti prestupnika / A.I. Dolgorova // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. — 1978. — № 6. — S. 79.
58. *Dromin V.M.* Osoblyvosti formuvannia kryminalnoi subkultury / V.M. Dromin // Aktualni problemy derzhavy i prava. — 2005. — № 25. — S. 498–503.
59. *Emel'janov V.P.* Terrorizm i prestuplenija s priznakami terrorizirovanija: ugovolno-pravovoe issledovanie / V.P. Emel'janov. — Sankt-Peterburg : Juridicheskij centr «Press», 2002. — 291 s.
60. *Zelinskij A.F.* Kryminalna psykhologhiia / A.F. Zelinskij. — Kyiv : 1999. — 319 s.
61. *Kastorskij G.L.* Religioznaja motivacija jekstremizma i terrorizma / G.L. Kastorskij // Kriminologija v razvitii. — 2001. — № 1. — 83 s.
62. *Fesenko Ye.V.* Problemy kryminalno-pravovoi protyidii teroryzmu v Ukraini [Elektronnyi resurs] / Ye.V. Fesenko // Chasopys Akademii advokatury Ukrainy. 2014. — T. 7., № 4. — С. 72–76. — Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chauu_2014_7_4_12.pdf.
63. *Gusejnov A.A.* Antichnaja jetika / A.A. Gusejnov. — Moskva : Gardariki, 2004. — S. 233.
64. *Kuznietsov V.V.* Kryminalno-pravova okhorona hromadskoho poriadku ta moralnosti v Ukrainському vymiri : monohrafiia/ V.V. Kuznietsov.— Kyiv : TOV NVP “Interservis”, 2012. — 908 s.
65. *Mitrohin L.N.* Religii “Novogo veka” / L.N. Mitrohin. — Moskva, 1985. — 164 s.
66. *Panarin A.S.* Pravoslavnaja civilizacija v global'nom mire / A.S. Panarin. — Moskva : Algoritm, 2002. — 568 s.
67. *Skripnik A.P.* Religija i moral' / A.P. Skripnik // Jetika : jenciklopedicheskij slovar' / pod red. R.G. Apresjana i A.A. Gusejnova. — Moskva : Gardariki, 2001. — 408 s.
68. *Burchak F.G.* Souchastie. Social'nye, kriminologicheskie i pravovye problemy / F.G. Burchak. — Kyiv : Vyscha shkola, 1986. — 208 s.
69. *Bartol K.* Psihologija kriminal'nogo povedenija / K. Bartol. — Moskva ; Sankt-Peterburg : Prajm-EVROZNAK, 2004. — 352 s.
70. *Bluvshtejn Ju.D.* Ponjatje lichnosti prestupnika / Ju.D. Bluvshtejn // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. — 1979. — № 8. — S. 98.
71. *Bozhovich L.I.* Lichnost' i ee formirovanie v detskom vozraste (Psihologicheskoe issledovanie) / L.I. Bozhovich. — Moskva : Prosveshhenie, 1969. — 447 s.
72. *Bratus' B.S.* Anomalii lichnosti / B.S. Bratus'. — Moskva : Mysl', 1988. — 301 s.
73. *Volzhenkin B.V.* Obshestvennaja opasnost' prestupnika i osnovanija ugovolnoj otvetstvennosti / V.B. Volzhenkin // Pravoznavstvo. — 1963. — № 3. — S. 92.
74. *Gazzaniga M.* Materialy portala “Nauchnaja Rossija” [Elektronnyj resurs] / Majkl Gazzaniga. — Rezhim dostupa : <http://scientificrussia.ru/articles/michael-gazzaniga>.
75. *Gilinskij Ja.I.* Sociologija deviantnogo povedenija : ucheb. posob. / Ja.I. Gilinskij, V.S. Afanas'ev. — Sankt-Peterburg, 1993. — 167 s.
76. *Dolgorova A.I.* Izuchenie lichnosti prestupnika / A.I. Dolgorova // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. — 1978. — № 6. — S. 79.
77. *Kurganov S.I.* Teoreticheskie voprosy izuchenija lichnosti prestupnika / S.I. Kurganov // Lichnost' prestupnika i preduprezhdenie prestuplenij : sb. nauch. trudov. — Moskva : VNII MVD SSSR, 1987. — S. 23–33.
78. Lichnost' prestupnika / pod red. V.N. Kudrjavceva. — Moskva : Jurid. lit., 1971. — 356 c.

79. *Lifarieva N.V.* Psykholohiia osobystosti : navch. posib. / N.V. Lifarieva. — Kyiv : TsNL, 2003. — 240 s.
80. *Lobovik B.A.* Religioznoe soznanie i ego osobennost' / B.A. Lobovik. — Kiev : Naukova dumka, 1986. — 246 s.
81. *Fesenko Ye.V.* Problemy struktury obiekta yak elementa skladu zlochynu / Ye.V. Fesenko // Visnyk Akademii advokatury Ukrainy. — 2009. — № 1. — S. 234–236.
82. *Allport G.* The Individual and His Religion / Gordon Allport. — New York, 1998. — P. 99.
83. *Berkowitz L.* Aggression: A Social / L. Berkowitz. — New York, 1964. — S. 361.
84. *Kardiner A.* The psychological frontiers of society / A. Kardiner. — N.-Y., 1945. — P. 475.
85. *Miller N.* The frustration — aggression hypothesis / N. Miller et. al. // Psychological Review. — 1941. — № 48. — P. 337–342.
86. *Guilford J.P.* Three faces of intellect [Electronic resource] / J.P. Guilford // The American Psychologist. — 1959. — № 8. — Mode of access : <http://www.metodolog.ru/00736/00736.html>.
87. *Bilohryts-Kotliarevskiy L.S.* Obshhie cherty istorii ugolovnoho prava / L.S. Bilohryts-Kotliarevskiy // Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky / Red. Yu.S. Shemshuchenko. — Kyiv : Yurydychna knyha, 2004. — T. 7 : Kryminalne pravo. Kryminalnyi protses. — S. 205–232.
88. *Burchak F.G.* Souchastie. Social'nye, kriminologicheskie i pravovye problemy / F.G. Burchak. — Kyiv : Vyshcha shkola, 1986. — 208 s.
89. *Dagel' P.S.* Subektivnaja storona prestuplenija i eho ustanovlenie / P.S. Dagel', D.P. Kotov. — Voronezh : Voronezhskij un-t, 1974. — S. 197–198.
90. *Dan'shin I.N.* O znachenii motiva prestuplenija pri izuchenii i preduprezhdenii prestuplenij / I.N. Dan'shin // Voprosy bor'by s prestupnost'ju. — 1969. — № 10. — S. 70.
91. *Igoshev K.E.* Tipologija lichnosti prestupnika i motivacija prestupnogo povedenija / K.E. Igoshev. — Gor'kij : Izd-vo GVSh MVD SSSR, 1974. — 168 s.
92. *Kriminologija* / pod red. N.F. Kuznecovoj i G.M. Min'kovskogo. — Moskva : MGU, 1994. — 415 s.
93. *Luneev V.V.* Prestupnoe povedenie: motivacija, prognozirovanie, profilaktika / V.V. Luneev. — Moskva : Izd-vo voen. un-ta, 1980. — 137 s.
94. *Martynenko O.A.* Zlochyny vchyneni na grunti rasovoi, natsionalnoi chy relihiinoi neterpymosti, yak nove kryminalne yavyshe v Ukraini / O.A. Martynenko // Derzhava ta rehiony. Serii : Pravo. — 2009. — № 2. — S. 43–46.
95. *Maslou A.* Motivacija i lichnost' / A. Maslou. — 3 izd. — Sankt-Peterburg : Piter, 2003. — 352 s.
96. *Savchenko A.V.* Motyv i motyvatsiia : monohrafiia / A.V. Savchenko. Kyiv : Atika, 2002. — 144 s.
97. *Starkov O.V.* Kriminoteologija: religioznaja prestupnost' / O.V. Starkov, L.D. Bashkatov. — Sankt-Peterburg : Juridicheskij Centr Press. — 2004. — 385 s.
98. *Harchenko V.B.* Ugolovnoe pravo Ukrainy / V.B. Harchenko. — Kiev : Atika, 2000. — 271 s.
99. *Bashkatov L.D.* Religioznye prestuplenija; vidovoj sostav, prichiny i uslovija, profilaktika / L.D. Bashkatov, O.V. Starkov. — Moskva, 2000. — 182 s.
100. *Holovkin B.M.* Koryslyva nasylnytska zlochynnist v Ukraini: fenomen, determinatsiia, zapobihannia : monohrafiia / B.M. Holovkin. — Kharkiv : Pravo, 2011. — 440 s.
101. *Kurs kryminolohii. Zahalna chastyna* / za red. O.M. Dzhuzhy. — Kyiv : 2001. — 441 s.

102. *Zakaliuk A.P.* Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii : teoriia i praktyka : u 3 kn. / A.P. Zakaliuk. — Kn. 1: Teoretychni zasady ta istoriia ukrainskoi kryminolohichnoi nauky. — Kyiv : In Yure, 2007. — 424 s.

103. *Zelenetskyi V.* Metodolohichna funktsiia zahalnoi teorii borotby zi zlochynnistiu / V. Zelenetskyi // Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. — 2002. — № 4. — S. 143—157.

104. *Kalman O.* Problemy informatsiino-analitychnoho zabezpechennia protydii zlochynnosti v Ukraini / O. Kalman, O. Vavreniuk // Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy. — 2009. — № 1. — S. 49—54.

105. *Kulyk O.H.* Zlochynnist v Ukraini: teoriia i praktyka kryminolohichnogo doslidzhennia : avtoreferat na zdobuttia naukovooho stupenia doktora yurydychnykh nauk zi spetsialnosti 12.00.08 — kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / O.H. Kulyk. — Kyiv : Derzhavnyi nauково-doslidnyi instytut Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy, 2013. — 272 s.

106. *Bandurka O.M.* Protydii zlochynnosti ta profilaktyka zlochyniv : monohrafiia / O.M. Bandurka, O.M. Lytvynov. — Kharkiv : KhNUVS, 2011. — S. 83.

107. *Abul'hanova K.A.* Problema sootnosheniia lichnosti, individual'nosti, subekta / K.A. Abul'hanova // V kn. : Sovremennaja lichnost': Psihologicheskie issledovanija. — Moskva : IP RAN, 2012. — S. 17—35.

108. *Andreeva G.M.* Psihologija social'nogo poznanija : ucheb. posob. dlja stud. vysshih ucheb. zaved. / G.M. Andreeva. — 2-e izd., pererab. i dop. — Moskva : Aspekt Press, 2000. — 288 s.

109. *Bodalev A.A.* Psihologija obshhenija / A.A. Bodalev. — Moskva : In-t prakt. psihol. ; Voronezh : Modek, 1996. — 256 s.

Леоненко Т.Є., Леоненко М.І. Історіографія теоретико-правових проблем злочинності на релігійному ґрунті

У статті розглянуто гносеологічні основи дослідження феномену злочинності на релігійному ґрунті як соціально-правового явища та запропоновано авторську класифікацію праць дослідників у цій галузі.

Ключові слова: феномен, злочинність, релігія, кримінологія, дослідження, психологія, особистість, мотив релігійної ненависті або ворожнечі.

Леоненко Т.Е., Леоненко М.И. Историкография теоретико-правовых проблем преступности на религиозной почве

В статье рассмотрены гносеологические основы исследования феномена преступности на религиозной почве как социально-правового явления и предложена авторская классификация работ исследователей в этой отрасли.

Ключевые слова: феномен, преступность, религия, криминология, исследование, психология, личность, мотив религиозной ненависти или вражды.

Leonenko T., Leonenko M. Historiography of the Theoretical and Legal Issues of Crimes Motivated by Religion

The article considers the gnosiological basis of research of the phenomenon of crime motivated by religion as a social and legal phenomenon and offers the authors' classification of the researchers' works in this field.

Keywords: Phenomenon; Crime; Religion; Criminology; Research; Psychology; Individuality; Motive of Religious Hatred or Animosity

Стаття надійшла до редакції 03.03.2017.

УДК 343.85

О. Тогочинський

SOCIALIZATION AND PERSONAL DEVELOPMENT AS PART OF MEASURES FOR YOUTH CRIME PREVENTION

*О.М. Тогочинський**доктор педагогічних наук, доцент,
ректор Академії Державної пенітенціарної служби
м. Чернігів*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧАСТИНА ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ СЕРЕД МОЛОДІ

Актуальність теми дослідження. Головним чинником, який визначає сьогодення кримінологічної науки, залишається те, що людство не володіє таємницею девіантності людини, а тому спирається на звичні заходи впливу на людську поведінку. Хоча буття науки вже ознаменувалося розумінням невинуватості ретрибутивних настроїв і жорсткої кримінально-правової політики, проте репресивна модель впливу на злочинність, віддаючи данину символічному у праві, є поки що домінуючою.

Разом із тим, багато країн застосовує запобіжні заходи, як реакцію на злочини, які вбачаються некаральними, немовби проголошуючи, що часто каральні і некаральні заходи можуть бути однаково ефективними та неефективними. Застосування означених заходів неможливе без усебічного вивчення особи злочинця. Особливо це стосується молоді, яка все частіше потрапляє в коло певних девіацій. Питання про те, що рухає молодого людиною при вчиненні злочину, можна вважати риторичним. Нестійкість економічного становища як окремих індивідів, так і країни в цілому, незатребуваність деяких професій і часом зовсім абсурдна заробітна плата змушують громадян шукати різні шляхи і виходи вирішення своїх проблем, у тому числі й злочинним шляхом. Тому абсолютно не дивним і прогнозованим є швидке збільшення за всіма показниками злочинів, що вчиняються у молодіжному віці.

Вищевикладене свідчить про актуальність кримінологічного дослідження особи сучасного злочинця молодіжного віку та визначає необхідність подальшої розробки запобіжних заходів, що дасть змогу більш ефективно протидіяти молодіжній злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси глобалізації та інтернаціоналізації злочинності набувають подальшого розмаху у всьому світі, тому злочинність молоді та боротьба з нею є однією з найгостріших проблем сучасності не тільки в Україні, але й у багатьох європейських країнах.

Проблема протиправної поведінки молоді протягом останніх років досить інтенсивно досліджувалась як українськими вченими, так і вченими близького і далекого зарубіжжя. Істотний внесок у розкриття проблем запобігання злочинам серед молоді внесли такі відомі вчені, як: О.М. Бандурка, В.В. Батиргареева, В.М. Бурдін, Б.І. Ветров, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, А.І. Долгова, В.Е. Емінов, В.І. Женунтій, К.Е. Ігошев, С.М. Іншаков, І.І. Карпець, М.П. Клейменов, О.М. Костенко, В.Н. Кудрявцев, М.С. Крутер, Н.Ф. Кузнецова, О.М. Литвинов, В.В. Лунєєв, Є.Б. Мельникова, Г.М. Міньковський, Т.Г. Перепелиця, С.Л. Сибіряков, В.І. Шақун, П.Л. Фріс, О.Ю. Шостко та інші.

Однак, незважаючи на теоретичну та практичну значущість досліджень зазначених авторів, спеціального дослідження потребує особа сучасного злочинця молодіжного віку, її особливості й система запобіжних заходів.

Метою статті є висвітлення визначної ролі соціалізації особи та розвиток особистості як частини заходів щодо запобігання злочинам серед молоді.

Основні результати дослідження. Як свідчать статистичні дані, за останнє десятиріччя, незважаючи на комплекс запобіжних заходів, рівень молодіжної злочинності в Україні, її структура залишається складною. Так, за останні три роки переважали крадіжки й грабежі, частка яких складала 54,2%. Кількість згвалтувань збільшились на 16,2%, на 14,5% — злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення. Залишається надзвичайно високою серед молоді питома вага тяжких і особливо тяжких злочинів, які у структурі злочинності сягають 49,5% [1]. З цього можна зробити невтішний висновок про те, що за два останні роки в Україні не тільки майже вдвічі частіше почали вчинятися тяжкі злочини, а й кількість середньої та невеликої тяжкості кримінальних правопорушень і злочинів, що вчинені особами молодіжного віку, за останні роки також збільшилась майже на чверть.

Зазначимо, що нами неодноразово вживаються словосполучення «молодіжна злочинність», «злочинність осіб молодіжного віку», «злочинність кримінально активної частини молоді» та «злочинність серед молоді та неповнолітніх». Ми поділяємо думку законодавця та більшості українських фахівців, які визначають такі вікові межі молодіжної злочинності: молодь як вікову групу у віці 14—35 років, оскільки саме ця група має свої особливості розвитку й соціально-психологічні риси. Також нами акцентовано, що найбільш небезпечною кримінально активною частиною молоді необхідно вважати осіб віком від 18 до 29 років, на відміну від осіб неповнолітніх (від 14 до 18 років), які внаслідок свого фізичного та психічного розвитку не набули стійких кримінально активних якостей [2; 3; 4; 5].

Аналіз досліджень показує, що запобігання злочинності, що проводиться на основі з'ясування й усунення причин злочинності, а також успішне розслідування й залучення до відповідальності винних, тісно пов'язані між собою. Але розкрити причину злочинів можливо не тільки при успішному розслідуванні злочину, але й при проведенні глибокого й широкого аналізу особи злочинця і його оточення.

На думку відомого італійського вченого Ф. Склафані, який розробив програму боротьби із злочинцями-неповнолітніми, висування на перший план

завдання запобігання злочинам певним чином впливає також на роботу органів, що здійснюють боротьбу з ними. Реальна перспектива запобіжних заходів виробляється не тільки теорією, але і практикою. Діючі кримінологічні засоби, кримінально-процесуальні кодекси та норми кримінального права містять основоположні вказівки щодо такої діяльності. Ці законодавчі норми засновані на знанні закономірностей суспільного розвитку, тому вони встановлюють методи запобігання злочинності молоді. Таким чином, в країні вимога запобігання молодіжній злочинності знаходиться в центрі уваги при визначенні завдань органів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю [6, с. 82].

Визнання суперечностей у розвитку суспільства, впливу соціальних умов, на характер морального формування особистості є вирішальним не тільки у поясненні причин протиправної поведінки молоді, а й у формуванні запобіжних заходів.

У кримінології одержала підтвердження і подальший теоретичний та емпіричний розвиток позиція соціологів, відповідно до якої поведінка окремої особистості детермінується суспільним середовищем – «загальний рівень» соціальної детермінації; безпосереднім оточенням (мікросередовищем); внутрішнім світом конкретної людини. Визначальним рівнем детермінації поведінки особистості є макрорівень. Поряд з істотною ознакою він може бути охарактеризований наявністю в суспільстві різних явищ економічного, ідеологічного, культурно-виховного, демографічного, соціально-психологічного характеру. Саме в рамках соціального середовища встановлюються матеріальні, правові, моральні та інші соціальні відносини, що формують особистість як безпосередньо (наприклад, через засоби масової інформації), так і опосередковано, переломлюючись через найближче її оточення. За допомогою цих відносин держава здійснює керування мікросередовищем, використовуючи спеціальні інститути соціалізації особистості (навчально-виховні, культурно-освітні й інші установи), трудові колективи, суспільні й інші організації.

Стосовно молоді процеси і явища сучасної дійсності, що створюють негативні умови для їх життя і виховання, сприяючи таким чином вчиненню ними злочинів, досліджені кримінологами досить повно. До їх числа, наприклад, у різні роки були віднесені: значна соціальна диференціація молодих осіб за рівнем матеріальної забезпеченості, соціальному статусу (у тому числі і за походженням); порушення принципів оплати праці, споживання, розподілу матеріальних благ (життя у батьківській родині, низька чи зрівняльна оплата праці вихователів і педагогів тощо); розходження в характері і змісті навчання, виховання і праці окремих груп дітей, підлітків та юнацтва, що визначають як реальні розходження їхніх сьогоденних позицій у житті суспільства, так і розходження цих позицій на найближчу перспективу; процеси руйнування батьківської родини, що супроводжуються істотними змінами традиційних відносин з вихованням молоді; обтяженість алкоголізмом, нервово-психічними, хронічними захворюваннями окремих груп населення, включаючи батьків, інших осіб, відповідальних за виховання дітей і підлітків; протиріччя між суб'єктивним прагненням дітей і підлітків до самостійності й об'єктивним звуженням її реальних границь за допомогою заходів, застосовуваних інститута-

ми соціалізації (родиною, школою й ін.); протиріччя між духовними й особливостями матеріальними потребами дітей і підлітків, їхніх батьків і реальних можливостей їх задоволення; низький рівень правової культури, значні деформації моральної і правової свідомості окремих груп молоді, їхніх батьків, інших вихователів; традиційне здійснення основних виховних функцій стосовно молодих осіб, які не мають необхідної професійної підготовки в цій сфері; недостатнє ресурсне і кадрове оснащення сфери життєдіяльності суспільства, спеціалізованої для проведення цілеспрямованої роботи з виправлення молоді тощо. Ці процеси, визначаючи в найбільш загальній формі умови життя в суспільстві, додають своєрідності (залежності від контингенту, території тощо) діяльності з навчання, виховання молоді, формування особистості. Але за певних умов вони ж детермінують і такі негативні явища, як підвищений рівень захворювань і смертності дітей і підлітків, розлучення, жорстоке поводження з оточуючими людьми, самогубства, проституція, наркоманія, злочинність у цілому, що входять у комплекс соціальних факторів, які обумовлюють поведінку, що не відповідає нормам, у тому числі і злочинну [7; 8].

Звичайно, вплив вказаних факторів не слід заперечувати, втім необхідно підкреслити, що провідна роль у формуванні соціалізації особистості належить середовищу, в якому перебуває особистість, соціальним умовам. Це, у свою чергу, істотно впливає на виховні стандарти: сформованість власних поглядів, здатність змінювати їх і виробляти нові, характер Я-концепції, рівень самоповаги й самоприйняття, почуття власної гідності, вибірковість в емоційних відносинах, ступінь готовності й здатності самостійно вирішувати життєві проблеми тощо [9; 10]. Відтак, соціалізація не тільки впливає на розвиток особистості, а й виступає як самостійна частина заходів щодо запобігання злочинам серед молоді.

На думку Ф. Корнелутті, в сучасних умовах запобігання злочинам соціалізація і розвиток активної життєвої позиції молоді мають дуже важливе значення у протидії молодіжній злочинності, тому важливо розглядати ці поняття в системі запобіжних заходів [11, с. 278]. Варто погодитися з такою думкою, оскільки в практиці боротьби зі злочинністю молоді встановлення причин і умов є завданням принципової важливості. Ступінь соціалізації молодої людини, її моральний, правовий розвиток вказують на можливість або, навпаки, неможливість протистояти злочинним проявам. Сукупність даних у цій сфері, відповідне узагальнення отриманих результатів, створюють можливість для розробки системних заходів щодо запобігання злочинності серед молоді, де можуть застосовуватися як традиційні методи і засоби боротьби із злочинністю, так і нові форми цієї діяльності.

Висновки. Дослідження внутрішнього світу особи молодіжного віку є одним із ключових завдань кримінологічної науки. Не можна нехтувати тим, що в реальній дійсності у загальному комплексі детермінантів молодіжної злочинності необхідно виділяти не тільки загальні негативні явища і процеси, що характеризують причини взагалі, а й специфічні фактори, особливості, пов'язані саме з віковими межами, з умовами життєдіяльності молодих людей, з їх розвитком та соціалізацією. Кожна з цих ознак має самостійне значення, свою

специфіку впливу, особливо на індивідуальному рівні, на процес формування особистості молоді.

Кожне суспільство повинно ставити перед собою завдання продовження свого існування, а для цього необхідно приділяти максимальну увагу внутрішнім і зовнішнім процесам розвитку країни. Для України одним із найважливіших завдань є забезпечення соціального становлення і розвитку молоді, її самореалізації, залучення молодих громадян до соціально-політичних та економічних перетворень та розв'язання їх нагальних проблем. І якщо у найближчі декілька років в цьому напрямку нічого не зміниться на краще, наша держава ризикує назавжди залишитись без майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про криміногенну обстановку в Україні // Резонанс. — 16 вересня 2016 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://resonance.in.ua/oleksij-baganets-pro-kriminogennu-situatsiyu-v-ukrayini/>.
2. *Абросімова Ю.А.* Злочинність неповнолітніх та запобігання їй на регіональному рівні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ю.А. Абросімова; ДДУВС. — Дніпропетровськ, 2009. — 20 с.
3. *Волков Б.С.* Психология юности и молодости : учеб. пособие / Б.С. Волков. — М. : Академический проект : Трикста, 2006. — 256 с.
4. *Денисов С.Ф.* Кримінологічні ознаки та структура особи молодіжного віку / С.Ф. Денисов // Держава і право. — 2009. — Вип. 44. — С. 339—344.
5. *Закалюк А.П.* Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. — К. : Ін Юре, 2007. — Кн. 2. Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. — 712 с.
6. *Scalfani F.* Problemi Generali di Diritto Penale Contributo alla Riforma. — Milano, 1996. — P. 82—83.
7. *Argyle M.* Social situation / M. Argyle. — Cambridge e. a., 1981. — IX. — 453 p.
8. *Damon W.* Social and Individuation / W. Damon // From social and personal Development Infancy through adolescence. — Horton I and Company, 1983. — P. 410—436.
9. *Роджерс К.* Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс : пер. с англ. /общ. ред. и предисл. Е.И. Исениной. — М. : Изд. группа «Прогресс»; «Универс», 1994. — 480 с.
10. *Hutmacher W.* Key competencies for Europe : [report of the symposium] / W. Hutmacher // Secondary education for Europe (Berne, 27—30 March 1996). — Strasbourg, 1997. — P. 124—128.
11. *Cornelutti F.* Teoria generale del diritto. — Roma, 1946. — P. 278—290.

REFERENCES

1. Pro kryminohennu obstanovku v Ukraini // Rezonans, 16 veresnia 2016 roku [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://resonance.in.ua/oleksij-baganets-pro-kriminogennu-situatsiyu-v-ukrayini/>.
2. *Abrosimova Yu.A.* Zlochynnist nepovnolitnikh ta zapobihannia yii na rehionalnomu rivni : avtoref. dys. kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Yu.A. Abrosimova; DDUVS. — Dnipropetrovsk, 2009. — 20 s.
3. *Volkov B.S.* Psihologija junosti i molodosti : ucheb. posobie / B.S. Volkov. — M. : Akademicheskij projekt : Triksta, 2006. — 256 s.

4. *Denysov S.F.* Kryminolohichni oznaky ta struktura osoby molodizhnoho viku / S.F. Denysov // Derzhava i pravo. — 2009. — Vyp. 44. — S. 339–344.
5. *Zakaliuk A.P.* Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka : u 3 kn. — K. : In Yure, 2007. — Kn. 2. Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia vchynenniu okremykh vydiv zlochyniv. — 712 s.
6. *Sclafani. F.* Problemi Generali di Diritto Penale Contributo alla Riforma. — Milano, 1996. — P. 82–83.
7. *Argyle M.* Social situation / M. Argyle. — Cambridge e. a., 1981. — IX. — 453 p.
8. *Damon W.* Social and Individuation / W. Damon // From social and personal Development Infancy through adolescence. — Horton I and Company, 1983. — P. 410–436.
9. *Rodzhers K.* Vzgljad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka / Rodzhers K. : per. s angl. /obshh. red. i predisl. E.I. Iseninoj. — M. : Izd. gruppa «Progress»; «Univers», 1994. — 480 s.
10. *Hutmacher W.* Key competencies for Europe : [report of the symposium] / W. Hutmacher // Secondary education for Europe (Berne, 27–30 March 1996). — Strasburg, 1997. — P. 124–128.
11. *Cornelutti F.* Teoria generale del diritto. — Roma, 1946. — P. 278–290.

Тогочинський О.М. Соціалізація і розвиток особистості як частина заходів щодо запобігання злочинам серед молоді

Автором надається короткий огляд актуальності проблеми молодіжної злочинності. Підкреслюється, що застосування запобіжних заходів неможливе без ґрунтовного вивчення особи злочинця. Особливо це стосується молоді, яка все частіше потрапляє в коло певних девіацій. Метою статті є висвітлення визначної ролі соціалізації особи та розвитку особистості як частини заходів щодо запобігання злочинам серед молоді.

Ключові слова: *молодь, молодіжна злочинність, соціалізація, розвиток, запобігання злочинам.*

Тогочинский А.М. Социализация и развитие личности как часть мер по предупреждению преступлений молодежи

Автор акцентирует внимание на актуальности проблемы молодежной преступности. Подчеркивается, что применение предупредительных мер невозможно без всестороннего изучения личности преступника. Особенно это касается молодежи, которая все чаще попадает в круг определенных девиаций. Целью статьи является освещение роли социализации личности и ее развития как части мер по предупреждению преступлений среди молодежи.

Ключевые слова: *молодежь, молодежная преступность, социализация, развитие, предупреждение преступлений.*

Togochynskiy O. Socialization and Personal Development as Part of Measures for Youth Crime Prevention

The author focuses on the significance of the problem of youth crime. It is emphasized that the use of preventive measures is impossible without a comprehensive study of the identity of the offender. This is especially true of young people, who are increasingly falling into the circle of certain deviations. The purpose of the article is to highlight the role of socialization of the individual and his development, as part of measures to prevent crime among young people.

Keywords: *Youth; Youth Crime; Socialization; Development; Crime Prevention*

Стаття надійшла до редакції 13.03.2017.

УДК 343.85

О. Sheremet

INVOLVEMENT OF LOCAL COMMUNITIES AND THEIR COOPERATION WITH LAW ENFORCEMENT AGENCIES IN CRIME PREVENTION

О.С. Шеремет

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
Класичний приватний університет
м. Запоріжжя*

ЗАЛУЧЕННЯ МІСЦЕВИХ ГРОМАД ТА ЇХ ВЗАЄМО- ДІЯ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі основними напрямками становлення України як демократичної, соціальної, правової держави з ринковою економікою є покращення кількісно-якісних показників її економічного розвитку, ефективне функціонування державного механізму та владних інститутів — його складових, утвердження курсу, спрямованого на забезпечення достатніх матеріальних і духовно-культурних можливостей наших громадян. Безумовно, що вирішення такого роду великомасштабних суспільних проектів неможливе без інтенсивного використання методів і засобів соціального контролю за процесами дестабілізуючого, руйнівного змісту, які, на жаль, супроводжують процес появи нових державних утворень на політичній карті світу.

Ще на ранніх етапах існування суспільства кращі його представники зрозуміли, що стримувати злочинність тільки за допомогою покарання неможливо. Виникло розуміння, що раціональніше запобігти злочину, щоб не бути вимушеним карати за його вчинення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ХХІ ст. створення надійної системи запобігання злочинності має бути одним із пріоритетних напрямків державної політики із забезпечення безпеки суспільства. Вітчизняні й зарубіжні науковці приділяють найбільшу увагу саме питанням запобігання злочинам. Зокрема, окреслені питання знайшли відображення у працях Г. Аванесова, О. Бандурки, В. Батиргарєєвої, В. Голіни, В. Грищука, І. Даньшина, С. Денисова, О. Джужи, А. Долгової, В. Ємельянова, В.Емінова, А. Закалюка, О. Кальмана, Н. Крісті, М. Корнієнка, О. Костенка, В. Кудрявцева, Х. Курі, О. Литвака, О. Литвинова, В. Лунєєва, О. Мартиненка, М. Мельника, А. Музики, Дж. Ньюмана, Дж. Рейман, П. Фріса, В. Шакуна та інших дослідників. Так, найбільш раціональним є підхід, за яким виокремлюється роль суспільства у запобіганні злочи-

нам і його відповідальність [1; 2]. Проте, як слушно зазначають Н. Крісті [3], Дж. Ньюман [4] та Дж. Рейман [1], у певних випадках суспільство прагне зняти з себе відповідальність за існування злочинності. Г.А. Аванесов термін «запобігання злочинів» трактує двояко. В широкому розумінні цього слова, на думку вченого, запобігання означає «недопущення конкретних злочинів, охорона окремих членів суспільства від вчинення ними правопорушень, винних проти-правних діянь, що являють собою злочини». У вузькому розумінні «діяльність з виявлення причин злочинів, умов та обставин, які сприяють їх вчиненню, і осіб, які можуть вчинити злочин (в силу їх антигромадського спрямування), діяльність з проведення з ними необхідних запобіжних заходів» [5, с. 12–13].

Незважаючи на значну кількість праць, вивчення злочинності та її запобігання залишається актуальним завданням сьогодення. Задля забезпечення належної організації діяльності із запобігання злочинам, на нашу думку, необхідним є залучення місцевих громад та їх взаємодія з правоохоронними органами.

Метою статті є висвітлення ролі органів місцевого самоврядування в частині взаємодії з правоохоронними органами, надання пропозицій щодо залучення місцевих громад для забезпечення безпеки й громадського порядку.

Основні результати дослідження. Давньогрецький філософ Платон вважав, що у суспільстві повинно діяти ідеальне законодавство, яке мусить відвертати людей від злочинів. Інший видатний філософ Аристотель стверджував, що суспільство необхідно влаштувати таким чином, щоб воно боролось із негативними звичками й традиціями, які суперечать розумові.

У відомому трактаті «Про дух законів» Ш. Монтеск'є обґрунтував положення про розподіл влади у суспільстві, де панує право, та сформулював вимогу, що «хороший законодавець піклується не стільки про покарання за злочин, скільки про його запобігання» [6, с. 103]. Про те, що краще запобігти злочину, ніж карати за його вчинення, писали і засновник теорії кримінального права Ч. Беккарія [7] та один із найвідоміших кримінологів Р. Гарофало [8].

В українській літературі XVIII–XIX ст. ідеї про переваги профілактики злочинів над покараннями за їх вчинення, про те, що головне у боротьбі із злочинністю не покарання, а її запобігання, яке ґрунтувалося б на прогресивних перетвореннях у суспільстві, ідеї загальної превенції розвивали Л. Белогриць-Котляревський, С. Десницький, О. Кістяківський, І. Франко та ін. Одночасно в літературних і наукових джерелах виділялась неабияка роль місцевої громади у запобіганні злочинам. До сьогодення цей напрям не тільки не втратив свого значення, а й постійно трансформується у громадський рух.

Як відомо, однією з пріоритетних функцій органів місцевого самоврядування, відповідно до ст. 38, є забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [9]. Однак злочинам і особам, які їх вчинили, можливо протистояти лише при тісній співпраці органів місцевого самоврядування з правоохоронними структурами.

Нами було вивчено досвід зарубіжних країн та окремих місцевих органів самоврядування щодо співпраці з правоохоронними органами та запропоновано переглянути взаємодію з позиції створення місцевої поліції. На 01.10.2016 муніципальна поліція функціонує у більш ніж десяти містах

України, зокрема таких, як Вінниця, Дніпро, Львів, Луцьк, Одеса, Житомир, Рівне та ін.

На сьогодні в Чернігові, як і в інших містах України, склалася ситуація, яка потребує негайного вирішення проблем, а саме: відсутності дієвого контролю за екологічним станом, благоустроєм міста, розміщенням тимчасових споруд, демонтажем незаконно розміщених споруд, нецільового використання земельних ділянок, стихійної торгівлі, виконанням робіт, пов'язаних з порушенням благоустрою міста (розкопки).

Ситуація, яка склалася, перетворює місто на непривабливе та не дає змоги отримувати додаткові кошти, які мали б надходити до міського бюджету (земельний податок, орендна плата, штрафи). Постає реальна необхідність утворення єдиного підприємства, яке здійснювало б контроль за недопущенням даної ситуації, що склалася на сьогодні. Вирішити вищезазначену проблему можливо шляхом створення комунального підприємства Чернігівської міської ради «Муніципальна поліція». Для запровадження нового дієвого підходу своєчасного виявлення та запобігання порушенням, норм законодавства у сфері благоустрою й торгівлі доцільним є об'єднання функцій, які здійснюються працівниками Екологічної інспекції КП «АТП-2528» ЧМР та відділу благоустрою КП «Зеленбуд» ЧМР.

Слід зазначити, що відповідно до п. 30 ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до виключної компетенції міської ради належить створення, ліквідація, реорганізація та репрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади [9].

На нашу думку, до виконання діяльності із запобігання злочинам та правопорушенням у сфері благоустрою й торгівлі тощо можуть залучатися активісти та волонтери, які мають відповідний досвід роботи, зможуть організувати й нести патрулювання, впливати на громадськість та окремих осіб, які порушують громадський порядок.

Основними функціями комунального підприємства «Муніципальна поліція» можуть бути такі:

- проведення заходів щодо протидії торгівлі у невстановлених місцях;
- контроль за дотриманням рішень міської ради та виконавчого комітету у сфері торгівлі;
- взаємодія з правоохоронними органами з питань запобігання та припинення правопорушень у сфері благоустрою;
- здійснення контролю за станом об'єктів благоустрою відповідно до вимог чинного законодавства;
- здійснення контролю за утримання суб'єктами господарювання прилеглої території;
- здійснення контролю за утримання в належному санітарному та технічному стані прибудинкових територій;
- здійснення контролю за станом благоустрою присадибних ділянок у приватному секторі забудови;
- контроль за станом фасадів будівель і споруд згідно з правилами благоустрою;

- проведення заходів щодо протидії спалювання опалого листя та сміття на території міста;
- забезпечення контролю за санітарним станом прибережно-захисних смуг водних об'єктів міста;
- виявлення та демонтаж незаконних тимчасових споруд на території міста відповідно до вимог чинного законодавства;
- здійснення підготовки рішень виконавчого комітету про демонтаж самовільно встановлених або з порушенням розташованих об'єктів, тимчасових споруд згідно з чинним законодавством на території міста;
- контроль за паркуванням автотранспорту центральної частини міста (тротуари, зелена зона).

Ці та інші функції зможуть покращити загальний соціальний місцевий клімат. На підтвердження такої тези доцільно пригадати кримінологічну працю «Теорія розбитих вікон». Це кримінологічна теорія, яка розглядає дрібні правопорушення не тільки як індикатор криміногенної обстановки, а й як активний чинник, що впливає на рівень злочинності в цілому. Сформульована в 1982 р. американськими соціологами Джеймсом Вілсоном і Джорджем Келлінгом, теорія розбитих вікон вказує, що потурання суспільства дрібним правопорушенням, таким як викидання сміття в недозволені місцях, вандалізм, публічне пияцтво, стрибки через турнікети в метро тощо, безпосередньо провокує людей на вчинення аналогічних або більш тяжких кримінальних злочинів. Навпаки, активна протидія громади щодо запобігання дрібним порушенням і покарання порушників навіть за малозначні протиправні дії, створює атмосферу нетерпимості до порушень в цілому, а сама діяльність з припинення дрібних правопорушень дає змогу стримувати або істотно обмежувати в можливостях порушників закону, які зазвичай нехтують правилами поведінки у громадських місцях [10]. Аналогічні висновки були підтверджені російськими [11] та канадськими науковцями [12]. Зокрема, Малкольм Гладуелл зазначив, що особа здатна знехтувати думкою більшості не тому, що має погану спадковість. Безліч правопорушень і злочинів вчиняються в результаті того, що люди довгий час спостерігали поруч з собою прояви насильства чи жорстокості, а можливо, і самі ставали жертвами інших діянь [12].

Посилення соціальної спрямованості запобігання злочинам продиктовано й законами України, зокрема «Про співробітництво територіальних громад».

Висновки. На нашу думку, подібна співпраця між органами місцевого самоврядування та новоствореними правоохоронними структурами призведе до забезпечення громадської безпеки й правопорядку на певних територіях, Саме тому одним із основних завдань органів місцевого самоврядування є впровадження системного підходу, спрямованого на досягнення гармонійної взаємодії суспільства й оточуючого середовища, забезпечення чіткого нормативного регулювання прав та обов'язків суб'єктів господарювання у сфері благоустрою, формування у мешканців міста активної громадянської позиції щодо збереження довкілля, природних ресурсів, об'єктів та елементів благоустрою.

Загальна історія людства демонструє, що найбільш прийнятним шляхом розвитку є еволюційний шлях. Будь-які революційні рішення, що приймалися в різних сферах людської діяльності, рано чи пізно призводили до негативних наслідків. Повертаючись до питання забезпечення запобігання злочинам органами місцевого самоврядування, слід ще раз зазначити, що сам факт прийняття рішення щодо муніципальної поліції як органу, що безумовно покращить співпрацю громади й правоохоронців, на практиці призведе до покращення криміногенної ситуації в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Reiman G.* Rich Get Richer and The Poor Get in Prison. — N.-Y., 1979. — P. VII. — P. 22–27.
2. *Нопт К.І., Стефк Ф.* Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. — Tübingen : Mohr Siebeck, 2008. — P. 483–566.
3. *Christie N.* Conflicts as Property. — Br.j. Crim., 1977. — P. 1–19.
4. *Newman G.* Rhomeini and Criminal Justice : Notes on Crime and Culture // The Journal Law and Criminology, 1982. — V. 73, № 2. — P. 580.
5. *Аванесов Г.А.* Криминология / Г.А. Аванесов. — М. : Академия МВД СССР, 1984. — 498 с.
6. *Монтескье Ш.* Избранные произведения / Ш. Монтескье. — М. : Госполитиздат, 1955. — 799 с.
7. *Беккариа Ч.* О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа. — М. : Госюриздат, 1939. — 289 с.
8. *Garofalo R.* Criminologia / R. Garofalo. — Torino : Moriani, 1891. — 270 p.
9. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР (Редакція від 08.10.2016) // Відомості Верховної Ради України. — 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
10. Теория разбитых окон. Психологические теории [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://fb.ru/article/197633/teoriya-razbityih-okon-psiologicheskie-teorii>.
11. *Титаев К.* Российский следователь: призвание, профессия, повседневность : монография / К. Титаев, М. Шклярук. — Москва : Норма, 2016. — 192 с.
12. *Малкольм Гладуэлл* Переломный момент / Малкольм Гладуэлл. — Москва : Изд-во «Альпина-Паблишерс», 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://fb.ru/article/197633/teoriya-razbityih-okon-psiologicheskie-teorii>.
13. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 34. — Ст.1167.

REFERENCES

1. *Reiman G.* Rich Get Richer and The Poor Get in Prison. — N.-Y., 1979. — P. VII. — P. 22–27.
2. *Нопт К.І., Стефк Ф.* Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. — Tübingen : Mohr Siebeck, 2008. — P. 483–566.
3. *Christie N.* Conflicts as Property. — Br.j. Crim., 1977. — P. 1–19.
4. *Newman G.* Rhomeini and Criminal Justice : Notes on Crime and Culture // The Journal Law and Criminology, 1982. — V. 73, № 2. — P. 580.

5. *Avanesov G.A.* Kriminologija / G.A. Avanesov. — M. : Akademija MVD SSSR, 1984. — 498 s.
6. *Montesk'e Sh.* Izbrannye proizvedenija / Sh. Montesk'e. — M. : Gospolitizdat, 1955. — 799 s.
7. *Bekkaria Ch.* O prestuplenijah i nakazanih / Ch. Bekkaria. — M. : Gosjurizdat, 1939. — 289 s.
8. *Garofalo R.* Criminologia / R. Garofalo. — Torino : Moriani, 1891. — 270 p.
9. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 № 280/97-VR (Redaktsiia vid 08.10.2016) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2016 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
10. Teorija razbityh okon. Psihologicheskie teorii [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://fb.ru/article/197633/teoriya-razbityh-okon-psihologicheskie-teorii>.
11. *Titaev K.* Rossijskij sledovatel': prizvanie, professija, povsednevnost' : monografija / K. Titaev, M. Shkljaruk. — Moskva : Norma, 2016. — 192 s
12. *Malkol'm Gladujell* Perelomnyj moment / Malkol'm Gladujell. — Moskva : Izdvo «Al'pina-Publishers», 2011 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://fb.ru/article/197633/teoriya-razbityh-okon-psihologicheskie-teorii>.
13. Pro spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad : Zakon Ukrainy vid 17.06.2014 № 1508-VII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2014. — № 34. — St.1167.

Шермет О.С. Залучення місцевих громад та їх взаємодія з правоохоронними органами щодо запобігання злочинам

Автором надається короткий огляд однієї з важливих функцій органів місцевого самоврядування — забезпечення заходів щодо запобігання злочинам. Акцентується увага на тісній співпраці органів місцевого самоврядування з правоохоронними структурами. Відмічається необхідність залучення місцевих громад до заходів щодо запобігання злочинам.

Ключові слова: громада, органи місцевого самоврядування, запобігання злочинам, правоохоронні органи, регіональні програми.

Шермет О.С. Привлечение местных общин и их взаимодействие с правоохранительными органами по предупреждению преступлений

Автор акцентирует внимание на взаимодействии органов местного самоуправления и правоохранительных органов, особенно отмечая роль местных общин и отдельных граждан. На примере опыта областных центров Украины и, в частности, г. Чернигов, предлагается опыт взаимодействия органов местного самоуправления и правоохранительных органов в предупреждении преступлений. Указаны пути обеспечения общественной безопасности и правопорядка в городе.

Ключевые слова: община, органы местного самоуправления, предупреждение преступности, правоохранительные органы, региональные программы.

Sheremet O. Involvement of Local Communities and Their Cooperation with Law Enforcement Agencies in Crime Prevention

The author focuses on the cooperation of local authorities and law enforcement bodies, especially noting the role of local communities and individual citizens. Revealing the urgency of the researched topic, the author emphasizes that at the current stage of development, the main directions of Ukraine's emergence as a democratic, social, rule of law state is to improve the quantitative and qualitative indicators of its economic development,

the effective functioning of the state mechanism and power institutions, the adoption of a course aimed at securing sufficient material and the spiritual and cultural capabilities of our citizens. Undoubtedly, the solution of such large-scale public projects is not possible without the intensive use of civil society. Otherwise, the country will not escape all-around destruction, which, unfortunately, accompanies the process of the emergence of new state formations on the political map of the world.

Keywords: *Community; Local Authorities; Crime Prevention; Law Enforcement Agencies; Regional Programs*

Стаття надійшла до редакції 10.03.2017.

УДК: 343.98

Р. Кубрак

PRETRIAL INVESTIGATION DURING FLEDGING CENTURIES OF THE UKRAINIAN STATEHOOD

П.М. Кубрак

*кандидат юридичних наук,
доцент,
адвокат Ради адвокатів Київської області
м. Київ*

ДОСУДОВЕ СЛІДСТВО У ПЕРШІ СТОЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Постановка проблеми. Дослідження історичних витоків формування досудового слідства є важливим для теорії та практики сучасного кримінального провадження України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясування зазначених проблем у різні періоди розвитку кримінального процесу України займалися такі вчені, як Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, М.І. Бажанов, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, В.С. Кузьмічов, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, Б.В. Романюк, О.Ю. Татаров, М.Є. Шумило та ін. Проте до цього часу зазначена проблема не знайшла свого належного вирішення.

Мета статті полягає у дослідженні історико-правових передумов становлення та розвитку досудового провадження в Україні.

Основні результати дослідження. Внаслідок об'єднання в 882 р. двох слов'янських політичних утворень східних слов'ян (Київського і Новгородського) утворилася держава Русь [1, с. 45]. На період виникнення та становлення цієї держави з центром у Києві припадає активний процес становлення і розвитку кримінального процесуального права та першого етапу формування інституту досудового слідства. Вагома частина норм усного звичаєвого права знайшла закріплення у збірниках права. Інша ж частина норм продовжувала існувати у формі усного звичаєвого права.

І.В. Петров та С.В. Юшков, аналізуючи русько-візантійські договори від 907, 911, 945 і 972 рр., твори іноземних, переважно арабських авторів, прийшли до переконливого висновку, що в період 882—980 рр. діяв найдавніший з відо-

мих збірників давньоруського права «Закон Руський» — система руського звичаєвого права, яке, у свою чергу, стало основним джерелом «Руської Правди» [2, с. 289].

М.О. Чельцов-Бебутов, здійснюючи історико-правовий порівняльний аналіз норм договорів Русі з Візантією та літописних джерел, прийшов до висновку, що в X, а можливо і в IX столітті існував суд як державний орган. Він не був відокремлений від адміністративних органів [3, с. 627]. Суд здійснювався великим князем Русі або поставлених ним суддів — княжих мужів, тіунів або намісників. Порядок провадження справ регулювався нормами «Закону Руського» [4, с. 2] та усного звичаєвого права.

Більш повно провадження справ про злочини регулювалося нормами «Руської Правди». Її змістом стали збірники норм звичаєвого права, законів і судових рішень, прийнятих у дофеодальний період Давньоукраїнської держави [5, с. 100].

Оригінал «Руської Правди» не зберігся. Її відтворено за 106 списками, що збереглися у Кормчих книгах та інших юридичних збірниках. Вони були складені в період XI—XIII ст. За змістом дослідники поділяють вказані списки на основні редакції: Коротка Правда, Просторова (широка) Правда і Скорочена (середня, скорочена з Просторової) Правди. Коротка Правда, яка збереглася у двох списках, включає: «Правду Ярослава» — «Найдавнішу Правду», складену в період правління великого князя Ярослава Мудрого 1016 р.; «Правду Ярославовичів» або «Статут Ярославовичів», складених при правлінні синів Ярослава Мудрого 1072 р. Просторова Правда складається з двох частин: Короткої Правди та «Статуту Володимира Мономаха», складеного під час його правління в період 1113—1125 рр. Просторова Правда — це звід норм цивільного, кримінального права і процесу, який відображає відносно розвинуте феодальне право. Скорочена Правда збереглася лише у двох списках. Переважна більшість дослідників розглядає її як найпізнішу, створену шляхом вилучення застарілих норм із Просторової Правди у XIV—XV ст. Окремі автори датують цю пам'ятку XVI ст. або XVII ст. [6, с. 407].

За «Руською Правдою», суд як учасник кримінального провадження не був відокремлений від державної адміністрації [7, с. 68]. Судові функції здійснювались князем, князівською адміністрацією (посадниками, волостеліями, тіунами), вічем, вотчиною, громадським судом — судом общини (верви). Відповідно до прийнятого великим князем Ярославом Мудрим та митрополитом Іларіоном церковного статуту в 1051—1054 рр. та розвитком формального підходу до поняття злочину, церква мала право суду проти церковних людей, релігії, порушення моралі, розпусту, двоєженства, чаклунства, знахарства та віруючих про злочини у сфері шлюбно-сімейних відносин [8, с. 130]. Функції суддів виконували архімандрити, архієпископи, єпископи, митрополит.

Слід зазначити, що науковці, починаючи з дорадянського періоду та сучасного вітчизняного періоду, одноставно прийшли до висновку, що в Давньоукраїнській державі діяв обвинувально-змагальний процес [9, с. 8].

М.Ф. Володимирський-Буданов писав, що в Давньоруському процесі суд характеризувався боротьбою сторін перед судом [10, с. 590], також зма-

гальну сутність кримінального процесу Давньоукраїнської держави обґрунтував і професор В.М. Тертишник [18, с.73].

Функції суду покладалися на князя як голову судової влади. За «Руською Правдою», суд виконував функції посередника при вирішенні спору між потерпілим-позивачем (челобитчі) та відповідачем. Право судового переслідування покладалося не на державу, а на потерпілого (позивача).

Правовою підставою для кримінального переслідування слугував позов потерпілого. Відсутність позову не породжувало кримінальних правових відносин, але це не стосувалося вбивства. Вбивство переслідувалося судом незалежно від наявності позову (ст. 19 «Просторова редакція»). Потерпілий міг вбити крадія на місці злочину, здійснював розшук винуватого за своєю ініціативою, використовував допомогу сторонніх людей, а знайденого винуватця передавав до суду та витребував матеріальну винагороду.

М.О. Чельцов-Бебутов стверджує, що сама «змагальна (обвинувальна)» форма боротьби сторін за «Руською Правдою» природно виросла з тих методів розв'язання конфліктів, які існували ще в епоху родоплемінних відносин [11, с. 634]. Так, за статтями 21, 22, 85, 87 Просторової Правди, до змагальних форм вирішення судового спору відносились ордалії у вигляді судового поєдинку, випробування залізом або водою. З іншого боку, на думку Р.Л. Хачатурова, закріплені в «Руській Правді» такі докази, як присяга («рота»), ордалії, показання свідків відносились до звичаєвих форм судових доказів, які ще існували у ранній період розвитку Русі [12, с. 151].

Під час судового провадження для обґрунтування судового рішення використовувались такі докази, як особисте зізнання, свідчення «послухів» і «видоків» — очевидців злочину, сліди побоїв (синці на обличчі й тілі потерпілого), речові докази, знайдені у підозрюваного вкрадені речі, «суди божі» тощо. Так поширено проявлялися елементи формального доказування. В окремих випадках «Руська Правда» для обґрунтування певного факту вимагала виставити визначену кількість «видоків» (ст. 38 Просторової Правди).

«Руська Правда» не передбачала обов'язкового проведення досудового слідства та уповноважених на це відповідних державних органів. Прикладом цього є існування в кримінальному судочинстві інституту «умовляння» злочинців облишити негідні справи і повернутися до чесного життя. Потерпілому належала процесуальна ініціатива повідомляти про «обіду», тобто кривду (злочин) громадськості — «обволання». «Руська Правда» покладала на позивача-потерпілого весь тягар досудового розслідування. Потерпілий як позивач наділявся повноваженнями щодо провадження досудового слідства. Воно здійснювалося шляхом наділення потерпілого правом здійснення процесуальних дій, спрямованих на розшук злочинця, його переслідування, затримання, тримання до суду, а в деяких випадках при затриманні і вбивстві злочинця — виявлення, фіксація та вилучення слідів злочину і приєднання їх до справи як речових доказів — «личкування».

До основних розшукових дій відносились: «заклич», «звід» і «гоніння по сліду» [13, с. 70]. До процесуальних дій належало також зведення, що здійснювалось у випадку, коли особа, у якої було знайдено чужу річ, заявляла себе

добросовісним набувачем. Набувач вказував на особу, в якій придбав розшукувану річ. Той, у свою чергу, міг вказати на третього (ст. 35 Просторової Правди).

За статтями 32 і 34 Просторової Правди процесуальний порядок проведення «закличу» (заклик) як одного із засобів розшуку особи, яка незаконно привласнила чуже майно, полягав у тому, що при наявності факту викрадення холопа, коня, зброї або одягу потерпілий оголошував про це привселюдно в базарний день. Якщо протягом трьох днів після цього речі знаходили в певної особи, вона вважалась відповідачем і повинна була повернути річ власникові та сплатити штраф.

Згідно зі стст. 35–39 Просторової Правди сутність проведення «зводу» полягала в розшуку особи, яка викрала чужу річ, та поверненні її позивачу.

Сутність «Гоніння по сліду», передбаченого ст. 77 Просторової Правди, полягала в розшуку злочинця по «гарячих слідах». На общину, де зникав слід злочинця, покладався обов'язок його відшукати і видати суду або відшкодувати шкоду і сплатити штраф. Правило «гоніння сліду» (розшук злочинця по «гарячих слідах») було характерним для родового, общинного устрою.

Під час провадження в суді потерпілий мав право свідчити, подавати докази, заявляти клопотання, брати участь в судовому розгляді. В більшості випадків він виступав як обвинувач. Поряд з князем, судочинство здійснювали так звані виділені мужі, які вирішували справу. Особа також могла визнати сама себе винною у вчиненні нею злочину.

Поряд зі спростуванням обвинувачення за допомогою виставлених не менш як семи послухів — свідків порядності обвинуваченого, застосовувалася і така форма відведення обвинувачення, як «поле — поєдинок». Переможець на цьому «полі» визнавався невинуватим (ст. 18 Просторової (Розширеної) Правди). Потерпілому надавалась можливість вибирати міру покарання для винуватого: тілесне покарання або грошове стягнення.

При провадженні справ про злочини проти князівської влади, на думку вчених, застосовувалися також і елементи слідчого (розшукового) процесу. Так, князі та уповноважені ними посадові особи — вірники (отроки — помічники вірників) розпочинали і самостійно здійснювали розслідування. Функції суду здійснював князь, який і судив злочинців.

Окремі риси слідчого (розшукового) процесу були також притаманні і церковному суду в справах про злочини проти релігії і церкви [14, с. 522]. У зв'язку з цим М. В. Чельцов-Бебутов звертає увагу на те, що у злочинах проти княжої влади застосовувалися більш активні форми провадження, ніж у справах про злочини проти релігії та церкви [15, с. 644].

Судочинство за «Руською Правдою» не поступалося і пам'яткам права Західної Європи в епоху Середньовіччя: Салічній, Ріпуарській, Алеманській, Саксонській, Англосаксонській правдам. «Руська Правда» об'єднувала, враховуючи динаміку розвитку Русі, як норми звичаєвого права, так і поточну законодавчу діяльність князів і судовий прецедент [16, с. 56]. Судочинство стародавньої Русі було пронизано гуманністю, милосердям і започаткуванням рис змагального процесу. Б.Д. Греков, досліджуючи судочинства Київської Русі та

середньовічні пам'ятки права Західної Європи, прийшов до переконливого висновку, що «Руській Правді» була притаманна лагідність: вона не знала смертної кари, кари через скалічення, як то було у Візантії [17, с. 25]. Метою покарання насамперед були відплата і відшкодування збитків, тому кримінальний штраф мав всеохоплюючий характер. В.М. Тертишник у зв'язку з цим пише, що «незважаючи на всі негаразди, загарбницькі напади ворогів, їх жорстокість та дикунства, наш народ ніколи не запроваджував рабства, наша правова система ніколи не запроваджувала у сфері судочинства методів інквізиції (не застосовувала інквізиційного процесу слідства) та не сприймала тих негативів «мракобісництва», що існували в інших країнах тих часів [18, с. 70].

У першій половині XI ст. давньоруська могутня держава з центром у Києві простягалася від Балтійського до Чорного моря, від Західного Бугу до Волги.

У другій половині XI століття починають збуватися пророчі слова заповіту великого князя Ярослава, який він залишив наприкінці свого життя у 1054 р. своїм синам: «...Якщо ж будете в ненависті жити у розбраті і міжусобицях, то загинете самі й загубите землю батьків своїх і дідів, яку вони здобували трудом своїм великим» [19, с. 308].

Починаючи з 30-х років XII ст. на землях Стародавньої Русі утворилося півтора десятка самостійних князівств-держав. Подальше державотворення Русі-України [20, с. 18] формувалося в кордонах Київського, Чернігівського, Переяславського, Волинського, Галицького (пізніше Галицько-Волинського) князівств. У ті часи Київ залишався церковно-релігійним центром стародавньої Русі. Тут сформувалася загальнодержавна ідеологія, яка знайшла відображення у літописах і літературних джерелах. Ця ідеологія була спрямована на подолання роздробленості та досягнення єдності і могутності держави [21, с. 87]. Таким чином, Київ, хоча і втратив політичне значення, продовжував залишатися одним із символів цілісності Русі-України, та до 1300 р. був церковним центром, через що жодне князівство не могло вважати себе повністю суверенним.

У період XII – та середини XIV ст. в українських князівствах продовжувала діяти та ж судова система, як і за доби Стародавньої Русі-України. Під час здійснення судочинства стародавні суди керувались процесуальними нормами «Руської Правди». Судові повноваження, окрім князів і ради бояр, мали воеводи, волостителі та посадники [22, с. 25]. Взагалі, питання розвитку та реформування світового кримінально-процесуального законодавства, а також вплив і взаємодія його з українським кримінально-процесуальним законодавством різних часів і сучасності широко обговорюються і в зарубіжній літературі [23; 24; 25; 26; 27; 28]. Але дана тема надто широка та потребує більш детального розгляду та подальшого вивчення.

Висновок. На підставі викладеного можна зробити висновок, що формування досудового слідства на території Стародавньої Русі розпочалося в кінці IX століття разом із становленням і розвитком давньоукраїнської держави з центром у Києві. Досудове провадження, як і все судочинство, базувалося на нормах звичаєвого права. Спочатку воно було закріплено в нормах «Закону

Руського». Пізніше норми звичаєвого права знайшли своє відображення та подальший розвиток в «Руській Правді». Суд як суб'єкт кримінального провадження був невід'ємною функцією адміністративної влади. Функції досудового слідства здійснювали потерпілі. Кримінальному процесу була притаманна змагальність. Змагальними процесом характеризувалось і досудове слідство. Стосовно злочинів (обіди) проти Великого князя та церкви (з прийняттям християнства 988 р.) процес судочинства характеризувався розшуковими рисами. Досудове слідство та судочинство за канонами Руської Правди тривало до кінця XV століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Тацій В.Я.* Історія держави і права України / В.Я. Тацій, А.Й. Рогожин // Академічний курс: У 2 т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. — К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. — Т. 1. — 479 с.
2. *Петров И.В.* Государство и право древней Руси / И.В. Петров. — СПб : Изд-во Михайлова В.А., 2003. — 389 с.
3. *Юшков С.В.* История государства и права СССР / С.В. Юшков. — М. : Юрид. издат. Минюста СССР, 1967. — Ч. 1. — 589 с.
4. *Чельцов-Бебутов М.А.* Курс Советского уголовно-процессуального права / М.А. Чельцов-Бебутов. — СПб. : Изд-во «Альфа», Изд-во «РАВЕНА», 1995. — 787 с.
5. *Свердлов М.Б.* От Закона Русского к Русской Правде / М.Б. Свердлов. — М. : Юрид. лит., 1988. — 120 с.
6. *Чубатий М.О.* Огляд історії українського права / М.О. Чубатий. — Мюнхен-Київ : Ноосфера // Укр. діловий журнал. — 1994. — № 2—4(4—6). — 100 с.
7. Українське державотворення: Невитребуваний потенціал: Словник — довідник / за ред. О.М. Мироненка. — К. : Либідь, 1997. — С. 407—408.
8. *Владимирский-Буданов М.Ф.* Обзор истории русского права / М.Ф. Владимирский-Буданов. — Ростов-на-Дону : Феникс, 1995. — 789 с.
9. *Щапов Я.Н.* Княжеские уставы и церковь в Древней Руси XI—XIV вв. / Я.Н. Щапов. — М. : Наука, 1972. — 587с.
10. *Будзилович І.* Особливості розвитку державності, права і функцій церкви у Київській Русі (аналітичний нарис) / І. Будзилович // Право України. — 1999. — 130 с.
11. *Линовский В.* Опыт исторических изысканий о следственном уголовном судопроизводстве в России / В. Линовский. — Одесса : В типографии Л. Нитче, 1849. — 487с.
12. *Чельцов-Бебутов М.А.* Курс Советского уголовно-процессуального права : [в 2 Т.] / М.А. Чельцов-Бебутов. — М., 1957. — Т. 1. — 684 с.
13. *Хачатуров Р.Л.* Некоторые методологические и теоретические вопросы становления древнерусского права / Р.Л. Хачатуров. — Иркутск : Иркутский гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1974. — 459 с.
14. *Янин В.Л.* Законодательство Древней Руси / В.Л. Янин : Отв. ред. В.Я. Янин // Российское законодательство X—XX веков : у 9 т. — М., 1984 — 1985. — Т.1. — 519 с.
15. *Юшков С.В.* Общественно-политический строй и право Киевского государства / С.В. Юшков. — М. : Госюриздат, 1949. — 584 с.
16. *Рогожин А.* Ярослав Мудрый — видатний державний діяч, великий князь Київської Русі / А. Рогожин, В. Сташис // Право України — 1996. — № 4. — 56 с.
17. *Греков Б.Д.* «Русская Правда» и ее славянское окружение / Б.Д. Греков. — М. : Юрид.лит., 1984. — Т. 1. : Законодательство Древней Руси. — 526 с.

18. *Тертишник В.М.* Кримінальне процесуальне право України / В.М. Тертишник // Загальна частина. Академічне видання. — К. : Алерта, 2014. — 440 с.
19. *Повесть временных лет (По Лаврентьевской летописи 1377 г.)* — Ч. I. — М., 1953. — 308 с.
20. *Шевченко О.О.* Історія держави і права України / О.О. Шевченко : навч. пос. — К. : Вентури, 1996. — 719 с.
21. *Лихачев Д.С.* «Слово о полку Игореве». Историко — литературный очерк / Д.С. Лихачев. — М., 1982. — 147 с.
22. *Российское законодательство X—XX веков* : В 9 т. М. : Юрид. лит., 1984. — Т. 1: Законодательство Древней Руси. — 749 с.
23. *Criminal procedure and the constitution, leading supreme court cases and introductory text* / By Jerold H. Israel, Yale Kamisar, Wayne R. LaFave. — West publishing co. st. paul, minn., 1989. — P. 26—28.
24. *Ali Safak Ceza hukuku (Genelve Ozel Hukumber)* / Prof. Ali Safak. — Ankara, 2005. — P. 418.
25. *Dubber M.D.* The German Jury and the Metaphysical Volk: From Romantic Realism to Nazi Ideologi / M. D. Dubber // American Journal of Comparative Law. — 1995. — № 43. — P. 227.
26. Recommendation PA CE 1402 (1999) / Control of internal security services in Council of Europe member [Електронний ресурс]. — Режим доступу : states //http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta99/EREC1402.htm.
27. *Kodeks karny. Kodeks postępowania karnego. Kodeks karny wykonawczy.* — Gdansk, 2003. — S. 171.
28. *Kramer B.* Crundbegriffe des straf verfahrensrechts. 4 Aufl. — Stuttgart. Verlagw. Kolihammer, 1999. — S. 29.

REFERENCES

1. *Tatsii V.Ya.* Istoriiia derzhavy i prava Ukrainy / V.Ya. Tatsii, A.I. Rohozhyn // Akademichnyi kurs : U 2 t. / Za red. V.Ya. Tatsiia, A.I. Rohozhyna. — К. : Vydavnychi Dim «In Yure», 2000. — Т. 1. — 479 с.
2. *Petrov I.V.* Gosudarstvo i pravo drevnej Rusi / I.V. Petrov. — SPb : Izd-vo Mihajlova V.A., 2003. — 389 с.
3. *Jushkov S.V.* Istorija gosudarstva i prava SSSR / S.V. Jushkov. — М. : Jurid. izdat. Minjusta SSSR, 1967. — Ch. 1. — 589 с.
4. *Chel'cov-Bebutov M.A.* Kurs Sovetskogo ugolovno-processual'nogo prava / M.A. Chel'cov-Bebutov. — SPb. : Izd-vo «Al'fa», Izd-vo «RAVENA», 1995. — 787 с.
5. *Sverdlov M.B.* Ot Zakona Russkogo k Russkoj Pravde / M.B. Sverdlov. — М. : Jurid. lit., 1988. — 120 с.
6. *Chubatyi M.O.* Ohliad istorii ukrainskoho prava / M.O. Chubatyi. — Miuukhen-Kyiv : Noosfera // Ukr. dilovyi zhurnal. — 1994. — № 2—4(4—6). — 100 с.
7. *Ukrainske derzhavotvorennia : Nevytrebuvanyi potentsial : Slovnyk — dovidnyk* / za red. O.M. Myronenka. — К. : Lybid, 1997. — S. 407 — 408.
8. *Vladimirskij-Budanov M.F.* Obzor istorii russkogo prava / M.F. Vladimirskij-Budanov. — Rostov- na-Donu : Feniks, 1995. — 789 с.
9. *Shhapov Ja.N.* Knjazheskie ustavy i cerkov' v Drevnej Rusi XI—XIV vv. / Ja.N. Shhapov. — М. : Nauka, 1972. — 587 с.
10. *Budzylevych I.* Osoblyvosti rozvytku derzhavnosti, prava i funktsii tserkvy u Kyivskii Rusi (analitychnyi narys) / I. Budzylevych // Pravo Ukrainy. — 1999. — 130 с.

11. *Linovskij V.* Opyt istoricheskikh izyskanij o sledstvennom ugolovnom sudoproizvodstve v Rossii / V. Linovskij. — Odessa : V tipografii L. Nitche, 1849. — 487 s.
12. *Chel'cov-Bebutov M.A.* Kurs Sovetskogo ugolovno-processual'nogo prava : [v 2 T.] / M.A. Chel'cov-Bebutov. — M., 1957. — T. 1. — 684 s.
13. *Hachaturov R.L.* Nekotorye metodologicheskie i teoreticheskie voprosy stanovlenija drevnerusskogo prava / R.L. Hachaturov. — Irkutsk : Irkutskij gos. un-t im. A.A. Zhdanova, 1974. — 459 s.
14. *Janin V.L.* Zakonodatel'stvo Drevnej Rusi / V.L. Janin : Otv. red. V.Ja. Janin // Rossijskoe zakonodatel'stvo X—XX vekav : u 9 t. — M., 1984—1985. — T. 1. — 519 s.
15. *Jushkov S.V.* Obshhestvenno-politicheskij stroj i pravo Kievskogo gosudarstva / S.V. Jushkov. — M. : Gosjurizdat, 1949. — 584 s.
16. *Rohozhyn A., Stashys V. Yaroslav Mudryi* — vydatnyi derzhavnyi diiach, velykyi kniaz Kyivskoi Rusi / A. Rohozhyn, V. Stashys // Pravo Ukrainy — 1996. — № 4. — 56 s.
17. *Grekov B.D.* «Russkaja Pravda» i ee slavjanskoe okruzhenie / B.D. Grekov. — M. : Jurid.lit., 1984. — T.1. : Zakonodatel'stvo Drevnj Rusi. — 526 s.
18. *Tertyshnyk V.M.* Kryminalne protsesualne pravo Ukrainy / V.M. Tertyshnyk // Zahalna chastyna. Akademichne vydannia. — K. : Alerta, 2014. — 440 s.
19. *Povest' vremennyh let (Po Lavrent'evskoj letopisi 1377 g.)* — Ch.I. — M., 1953. — 308 s.
20. *Shevchenko O.O.* Istoriia derzhavy i prava Ukrainy / O.O. Shevchenko : navch. pos. — K. : Venturi, 1996. — 719 s.
21. *Lihachev D. S.* «Slovo o polku Igore». Istoriko — literaturnyj ocherk / D.S. Lihachev. — M., 1982. — 147 s.
22. Rossijskoe zakonodatel'stvo X — XX vekov : V 9 t. M. : Jurid. lit., 1984. — T. 1: Zakonodatel'stvo Drevnej Rusi. — 749 s.
23. Criminal procedure and the constitution, leading supreme court cases and introductory text / By Jerold H. Israel, Yale Kamisar, Wayne R. LaFave. — West publishing co. st. paul, minn., 1989. — P. 26—28.
24. *Ali Safak.* Ceza hukuku (Genelvel Ozel Hukumber) / Prof. Ali Safak. — Ankara, 2005. — P. 418.
25. *Dubber M.D.* The German Jury and the Metaphysical Volk : From Romantic Realism to Nazi Ideologi / M.D. Dubber // American Journal of Comparative Law. — 1995. — № 43. — P. 227.
26. Recommendation PA CE 1402 (1999) / Control of internal security services in Council of Europe member [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : states // <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta99/EREC1402.htm>.
27. Kodeks karny. Kodeks postepowania karnego. Kodeks karny wykonawczy. — Gdansk, 2003. — S. 171.
28. *Kramer B.* Crundbegriffe des straf verfahrensrechts. 4 Aufl. — Stuttgart. Verlagw. Kolihammer, 199. — S. 29.

Кубрак П.М. Досудове слідство у перші століття української державності

Стаття присвячена дослідженню історичних витоків формування досудового слідства на теренах України у перші століття української державності (IX—XI ст.). Автор доводить, що дане дослідження є важливим для теорії та практики сучасного кримінального провадження України.

Ключові слова: кримінальне процесуальне право, досудове слідство, Київська Русь, «Руська Правда», Правда Ярославичів, Статут Володимира Мономаха.

Кубрак П.Н. Досудебное следствие в первые века украинской государственности

Статья посвящена исследованию исторических истоков формирования досудебного следствия на территории Украины в первые века украинской государственности (IX–XI вв.). Автор доказывает, что данное исследование является важным для теории и практики современного уголовного судопроизводства Украины.

Ключевые слова: уголовное процессуальное право, досудебное следствие, Киевская Русь, «Русская Правда», Правда Ярославичей, Устав Владимира Мономаха.

Kubrak P. Pretrial Investigation during Fledging Centuries of the Ukrainian Statehood

In this article, the historical origins of the development of the pretrial investigation on the territory of Ukraine in fledging centuries of the Ukrainian statehood in IX–XI centuries are researched. The author proves the importance of the research for the theory and practice of the criminal justice process in Ukraine.

Keywords: Law of Criminal Procedure; Pretrial Investigation; Kievan Rus; Russian Truth; Yaroslavychi's Truth; Statute of Volodymyr Monomakh

Стаття надійшла до редакції 01.03.2017.

ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління» видає з 2010 року періодичний науковий юридичний журнал «Юридична наука». Журнал внесено в оновлений перелік фахових видань з юридичних наук постановою Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України № 153 від 14.02.2014, крім того, журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre м. Парижі); журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних: Index Copernicus – з 1 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2016 року.

З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, юриспруденції, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку юридичної науки, європейськими інтеграційними прагненнями. Журнал має на меті пропагувати публікації авторів як всередині держави Україна, так і за кордоном, а тому в списку поданих джерел має бути не менше п'яти англомовних посилань. Активна участь у наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних і прикладних досліджень з усіх напрямків юридичних наук, посиленню впливу права на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних, організаційних та інших проблем розвитку суспільства, держави, входженню України в європейський і світовий простір.

Журнал є дуже цікавим для науковців, докторантів, аспірантів, здобувачів, студентів, національного господарства, працівників правоохоронних органів, суддів, державних службовців і всіх тих, хто цікавиться правом.

РУБРИКИ ЖУРНАЛУ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

- Загальні проблеми розвитку юридичної науки
- Методологія сучасної юридичної науки
- Питання теорії прав людини та правої держави
- Теорія та історія держави і права
- Філософія та соціологія права
- Міжнародне право. Право Європейського Союзу та порівняльне правознавство
- Конституційне право
- Адміністративне, фінансове, податкове право та адміністративне судочинство
- Цивільне, сімейне, міжнародне приватне право та цивільне процесуальне право
- Національна безпека та військове право
- Кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право; кримінальне процесуальне право та криміналістика
- Судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
- Господарське та господарське процесуальне право
- Земельне, аграрне та екологічне право
- Трудове право та право соціального захисту

Періодичність видання — 12 разів на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації — українською, російською й англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування членами редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15,

e-mail: tanya_saven@ukr.net

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

WELCOME TO COOPERATE

Higher education institution «National Academy of Management» issues since 2010 periodic research legal journal «Juridical science».

The journal is included in the updated list of professional publications on legal sciences Resolution Certifying Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine №153 from 02.14.2014.

Since its inception, the magazine has become a link between academics and practitioners who work in research institutions, higher education, jurisprudence, public institutions in Ukraine and abroad, between all those involved in the development of legal science, European integration aspirations. The magazine aims to promote the publication of authors both within the State of Ukraine and abroad, and so the list provided by the source must be at least five English-language references.

Active participation in scientific publications in the journal promotes the development of basic and applied research in all areas of juridical sciences, strengthening the influence of the right to address the legal, political, social, environmental, organizational and other problems of society, the state, the entry of Ukraine into the European and world space.

The magazine is very interesting for scientists, doctoral students, graduate students, applicants, law enforcement officials, judges, civil servants and all those who are interested in law.

JOURNAL HEADLINES:

- Common problems of development juridical science
- The methodology of modern juridical science
- Problems in the theory of human rights and law-governed state
- Theory and History of State and Law
- Philosophy and Sociology of Law
- International law. European Union Law and comparative jurisprudence
- Constitution Law
- Administrative, financial, tax law and administrative proceedings
- Civil, family, private international law and civil procedure law
- National security and military law
- Criminal law, Criminology, Criminal Executive Law, Criminal Procedural Law and Criminalistics
  - Forensic examination; operatively-search activity
  - Commercial law and Commercial procedure law
  - Statewide, agricultural and environmental law
  - Labor Law and Social Security Law

Periodicity – 12 times a year. The magazine is published in Ukrainian, Russian, English languages, annotations – Ukrainian, Russian and English.

Materials submitted for publication in the journal are reviewed by members of the editorial board, reviewed and recommended by the Academic Council of the University of «National Academy of Management».

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

УДК 34

Заснований 28.02.2011. Виходить щомісяця.

Свідоцтво про реєстрацію: серія КВ № 20692-10492 ПР від 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), також журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних: Index Copernicus – з 01 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2016 року; Social Science Research Network (SSRN) – з 17 жовтня 2016 року.

Наказом Міністерства освіти і науки № 153 від 14.02.2014 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 14 лютого 2014 року», відповідно до підпунктів 35 і 36 пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України від 25 квітня 2013 року № 240, Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, Положення про спеціалізовану вчену раду, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1170/19908, Положення про атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1169/19907, Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 02 листопада 2012 року за № 1850/22162, та на підставі рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України №153 від 14 лютого 2014 року науковий юридичний журнал «ЮРИДИЧНА НАУКА» включений до Переліку наукових фахових видань України згідно зі списком.

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ:

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»
Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Голова редакційно-видавничої ради С.А. Єрохін.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4714 від 23.04.2014.

Головний редактор: Матвійчук Валерій Костянтинович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України,
перший проректор ВНЗ «Національна академія управління».

Заступник головного редактора: Харь Інна Олексіївна,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

З приводу публікації статей авторам необхідно звертатися до секретаря журналу

Савенкової Тетяни Гаріївни

E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua.

ВИМОГИ ДО НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Відповідно до постанови президії Вищої атестаційної комісії України №7D05/1 від 15 січня 2003 року «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» наукова стаття повинна бути актуальною, з виразно окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

Стаття має включати такі необхідні елементи:

1. Визначення УДК (вказати назву галузі права).
2. Назва статті (англійською, українською та російською мовами).
3. Ініціали і прізвища авторів англійською, українською та російською мовами.
4. Анотацію англійською, українською та російською мовами.
5. Ключові слова (5–6 слів/ключових словосполучень англійською, українською та російською мовами).

6. Структура текстової частини:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями;
  - визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі;
  - аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор;
  - формулювання цілей статті;
  - виклад основних обґрунтованих результатів дослідження;
  - висновки з даного дослідження;
  - внутрішня структуризація (розділи з назвами або виділені частини).
- У статті повинно бути не менше 15 посилань. Посилання на ту чи іншу працю у тексті повинні позначатися в дужках за порядковим номером цієї праці в списку використаних джерел з вказівкою на відповідну сторінку (ІЗ, с. 12)).

• Список використаних джерел у кінці статті складається відповідно до вимог державного стандарту України ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Крім того, у списку джерел має бути не менше 5 англомовних посилань.

• Після списку використаних джерел подаються анотації та ключові слова трьома мовами (українська, російська, англійська).

• Анотації мають містити: прізвище та ім'я автора, назву статті відповідними мовами. Крім того, звертаємо увагу авторів на те, що обов'язково повинна бути анотація англійською мовою на півтори сторінки А-4 (окремим файлом).

• Англійський текст повинен бути оформлений на фаховому рівні володіння мовою. У разі подання тексту, перекладеного, наприклад, через Інтернет-перекладач (Google тощо), або нефахово, стаття не буде прийнята до публікації.

• Файл зі статтею та анотацією англійською мовою до статті надсилається у такому форматі:

- а) на початку імені ставиться номер журналу (11, 4, 7 тощо);
- б) через крапку після номера ставиться скорочення року (14, 15 тощо);
- в) нижнє підкреслення (_) потім тип документа **note** – анотація або **topic** – стаття;
- г) після цього нижнє підкреслення (яке розділяє шифр з ім'ям автора), потім прізвище автора та ініціали англійською мовою.

Приклад: **11.14_note_Olenenko A.doc** (де «note» – позначення анотації) або **11.14_topic_Olenenko A.doc**. (де topic – позначення статті).

• Загальний обсяг публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 20–30 тис. знаків, як виняток, не більше 40 тис. знаків.

До наукової статті необхідно додавати:

- електронний варіант статті у форматі MS Word (docx або doc);
- інформаційну довідку про автора українською та англійською мовами: прізвище, ім'я, по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи і посада, поштова адреса, контактний телефон;
- заява з підписами автора (-ів) про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до будь-яких інших видань;
- фото автора (-ів) у форматі jpg, tif;
- якісні ілюстративні матеріали з назвою та нумерацією, придатні для сканування;
- витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчений належним чином (до статей кандидатів наук, аспірантів, ад'юнктів і здобувачів наукового ступеня).
- Стаття, подана до редакції без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.
- До уваги авторів: при поданні статті обов'язково вказувати коротко відомості про автора, телефон та власний e-mail для зручності зв'язку.

Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей. За достовірність поданої інформації відповідальність несе автор.

Гонорар за публікацію не сплачується.

Передрук опублікованих матеріалів журналу здійснюється тільки з дозволу автора і редакції.

Надані матеріали не повертаються.

**ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»**

03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»

УДК 34

Основан 28.02.2011. Выходит ежемесячно.

Свидетельство о регистрации: серия КВ № 20692-10492 ПП от 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 апреля 2011 года зарегистрирован в Международном центре периодических изданий (ISSN International Centre, г. Париж), также журнал зарегистрирован и проиндексирован в таких международных наукометрических каталогах и базах данных:

Index Copernicus – с 01 января 2014 года; Safetylit – з 17 августа 2016 года;

Social Science Research Network (SSRN) – с 17 октября 2016 года.

Приказом Министерства образования и науки № 153 от 14.02.2014 «Об утверждении решений Аттестационной коллегии Министерства образования и науки относительно деятельности специализированных ученых советов от 14 февраля 2014 года», в соответствии с подпунктами 35 и 36 пункта 4 Положения о Министерстве образования и науки Украины, утвержденного Указом Президента Украины от 25 апреля 2013 года № 240, Порядку присуждения научных степеней и присвоения ученого звания старшего научного сотрудника, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 24 июля 2013 года № 567, Положения о специализированном ученом совете, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 года № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1170/19908, Положения об аттестационной коллегии Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 года № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1169/19907, Порядком формирования Перечня научных профессиональных изданий Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 17 октября 2012 года № 1111, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 2 ноября 2012 года под № 1850/22162, и на основании решения Аттестационной коллегии Министерства образования и науки Украины № 153 от 14 февраля 2014 года научный юридический журнал «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА» включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины согласно списку.

УЧРЕДИТЕЛЬ И ИЗДАТЕЛЬ:

Высшее учебное заведение «Национальная академия управления»
Украина, 03151, г. Киев, ул. Ушинского, 15.

Председатель редакционно-издательского совета С.А. Ерохин.

Свидетельство субъекта издательского дела ДК № 4714 от 23.04.2014.

Главный редактор: Матвейчук Валерий Константинович,

доктор юридических наук, профессор, заслуженный работник народного образования Украины, первый проректор ВНЗ «Национальная академия управления».

Заместитель главного редактора: Харь Инна Алексеевна,

кандидат юридических наук, доцент, заместитель заведующего кафедрой уголовного права, криминологии, гражданского и хозяйственного права ВУЗ «Национальная академия управления».

АДРЕС РЕДАКЦИИ:

Украина, 03151, г. Киев, ул. Ушинского, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

**По поводу публикации статей авторам необходимо связываться
с секретарем журнала**

Савенковой Татьяной Гариевной

E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНЫМ ПУБЛИКАЦИЯМ

В соответствии с постановлением президиума Высшей аттестационной комиссии Украины № 7D05/1 от 15 января 2003 года «О повышении требований к профессиональным изданиям, внесенных в перечень ВАК Украины» научная статья должна быть актуальной, с отчетливо очерченной проблематикой, содержать научные положения, разработанные лично автором, выводы о научном и практическом значении научной разработки.

Статья должна включать следующие необходимые элементы:

1. Определение УДК (указать название отрасли права).
2. Название статьи (на английском, украинском и русском языках).
3. Инициалы и фамилии авторов на английском, украинском и русском языках.
4. Аннотация на английском, украинском и русском языках.
5. Ключевые слова (5–6 слов / ключевых словосочетаний на английском, украинском и русском языках).

6. Структура текстовой части:

- постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными практическими задачами;
  - определение отдельных вопросов, не решенных в выбранной для исследования проблеме;
  - анализ последних исследований и публикаций по рассматриваемой проблеме;
  - формулировка целей статьи;
  - изложение основных обоснованных результатов исследования;
  - выводы из данного исследования;
  - внутренняя структуризация (разделы с названиями или выделенные части).
- В статье должно быть не менее 15 ссылок. Ссылки на ту или иную работу в тексте должны обозначаться в скобках за порядковым номером этой работы в списке литературы с указанием на соответствующую страницу ([3, с. 12]).

• Список использованных источников в конце статьи составляется в соответствии с требованиями государственного стандарта Украины ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». Кроме того, в списке источников должно быть не менее пяти англоязычных ссылок.

• После списка литературы подаются аннотации и ключевые слова на трех языках (украинский, русский, английский).

• Аннотации должны содержать: фамилию и имя автора, название статьи на соответствующих языках. Кроме того, обращаем внимание авторов на то, что обязательно должна быть аннотация на английском языке на полторы страницы А-4 (отдельным файлом).

• Английский текст должен быть оформлен на профессиональном уровне владения языком. В случае подачи текста, переведенного, например, через Интернет-переводчик (Google и т.п.), либо непрофессионально, статья не будет принята к публикации.

• Файл статьи и аннотации на английском языке со статьей пересылать в таком формате:

- а) в начале имени ставится номер журнала (11, 4, 7 и т.д.);
- б) через точку после номера ставится сокращение года (14, 15 и т.д.);
- в) нижнее подчеркивание ( ) затем тип документа note – аннотация или topic – статья;
- г) после нижнее подчеркивание (которое разделяет шифр с именем автора), затем фамилия автора и инициалы на английском языке.

Пример: 11.14_note_Olenenko A.doc (где «note» – обозначение аннотации) или 11.14_topic_Olenenko A.doc. (где topic – обозначение статьи).

• Общий объем публикации (название статьи, сведения об авторе, текст статьи, использованные материалы, аннотации, ключевые слова) не должен превышать 20–30 тыс. знаков, в порядке исключения, не более 40 тыс. знаков.

К научной статье необходимо предоставить:

- электронный вариант статьи в формате MS Word (docx или doc);
  - информационную справку об авторе на украинском и английском языках;
  - фамилия, имя, отчество (полностью), научная степень, ученое звание, место работы и должность, почтовый адрес, контактный телефон;
  - заявление с подписями автора (ов) о том, что присланная статья не публиковалась и не подана в любые другие издания;
  - фото автора (ов) в формате jpg, tif;
  - качественные иллюстративные материалы с названием и нумерацией, пригодные для сканирования;
  - выписку из протокола заседания кафедры о рекомендации статьи к печати, заверенную надлежащим образом (со статьями кандидатов наук, аспирантов, адъюнктов и соискателей ученой степени).
- Статья, представленная в редакцию без соблюдения указанных требований, опубликована не будет.
- При подаче статьи обязательно указывать кратко сведения об авторе, телефон и собственный e-mail для удобства связи.

Редакция оставляет за собой право на рецензирование, редактирование, сокращение и отклонение статей.

За достоверность представленной информации ответственность несет автор.

Гонорар за публикацию не оплачивается.

Перепечатка публикуемых материалов журнала осуществляется только с разрешения автора и редакции.

Предоставленные материалы не возвращаются.

**ВУЗ «НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ УПРАВЛЕНИЯ»
НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»**

03151, м. Киев, ул. Ушинского, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

**SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW
«JURIDICAL SCIENCE»****UDC 34****Founded in 28.02.2011. Goes out every month.****Certificate of Registration: KB № 20692-10492 series of PR 28.04.2014.****ISSN 2222-5374****Journal April 20, 2011 recorded in the International Center of Periodicals (ISSN International Centre, m. Paris), the magazine recorded and indexed in such international scientometric directories and databases:****Index Copernicus – from 1 January 2014; Safetylit – from 17 August 2016;****Social Science Research Network (SSRN) – 17 October 2016.**

Ministry of Education and Science № 153 from 02.14.2014. «On approval of Attestation Collegium of the Ministry of Education decisions on the activities of specialized academic councils on February 14, 2014», according to points 35 and 36, paragraph 4 of the Ministry of Education and Science of Ukraine approved by the Decree of the President of Ukraine on April 25, 2013 № 240 Procedure for awarding academic degrees and awarding academic ranks of Senior Scientist, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of 24 July 2013 № 567, Regulations on specialized academic council, approved by the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine on September 14, 2011 № 1059, registered in the Attestation Collegium of the Ministry of Justice of Ukraine October 10, 2011 by № 1170/19908, Regulation of the Certifying Board of the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine from September 14, 2011 № 1059, registered with the decree of the Ministry of Justice of Ukraine on October 10, 2011 by № 1169/19907, procedure for formation of the list of scientific professional editions of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine on October 17, 2012 year number 1111, registered with the Ministry of Justice of Ukraine November 2, 2012 by № 1850/22162, and based on the decision of the Attestation Collegium of the Ministry of Education on February 14, 2014 – № 153.

Scientific Law Journal «Juridical science» is included into the list of scientific professional editions of Ukraine according to the list.

Founder and Publisher:

Higher Educational Institution «National Academy of Management»
03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15

Chairman of the Editorial and Publishing Council of SA Erokhin
subject of publishing certificate № 4714 of 23/04/2014.

Editor: Valery K., Matviychuk

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Vice-Chancellor of the University «National Academy of Management»

Deputy Editor: Inna A., Khar

Doctor of Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of Criminal Law, Criminology, Civil and Commercial Law of the National Academy of Management»

EDITORIAL OFFICE ADDRESS:

03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15

Tel.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

Regarding the publication of their article, the authors need to communicate with the secretary of the journal

Savenkova Tatiana

E-mail: tanya_saven@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

INSTRUCTIONS TO AUTHORS OF THE «JURIDICAL SCIENCE» JOURNAL NEW REQUIREMENTS FOR ARTICLES

Articles sent to the Editor of «Juridical science», according to the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine decree №7D05/1 dated January 15, 2003 «On increasing demands for specialized issues listed in HAC of Ukraine» should include the following:

- A scientific article should be relevant, with clearly defined problematic issues, include scientific positions developed by the author, the conclusions of scientific and practical importance of scientific work; including determination of UDC.

- The paper should include the following elements:
  - a problem and its relation to important scientific and practical tasks;
  - analysis of recent researches and publications on the issue to be considered;
  - definition of specific issues that are not solved in the problem for research chosen;
  - formulation of the objectives of the article;
  - summary of the main conclusions of the study;
  - conclusions of this study;
  - in the article should be no less than 15 references;
  - internal structure – sections with names or selected parts.
- Name, surname and title of the article in addition to the Ukrainian language should be also in English.

- References to this or that research should be placed in brackets according to the number of mentioning in the list of references with indication of appropriate page ([3, p. 12]).

A list of sources at the end of the article are compiled in accordance with International Standard of Ukraine DSTU GOST 7.1:2006 «A System of Standards on Information, Librarianship and publishing. A Bibliographic Notation. A Bibliographic Description. General Requirements and Rules of Composition». Also in the source list has to be at least 5 English language references.

- After he references are added abstracts and keywords in three languages (Ukrainian, Russian and English).

- Abstracts should include: an author's name, a title of the article in (Ukrainian, Russian and English) languages. The authors should pay attention that there should be an abstract in English and half a page A-4 (in a separate file).

- The English text should be executed at the professional level of language proficiency. In the case of a text translated, for example, through the Internet Translator (Google, etc.), or unprofessional, the article will not be accepted for publication.

The article and the abstract should be named:

1. issue number should be placed before the name (11, 4, 7, etc.);
2. dot after the number of issue you should place 2 last figures of the year (14, 15, etc.);
3. underscores (_), then the type of document note – abstract topic – Article;
4. after the title of the articles, underscores (which separate code with the author's name) you should place the author's last name, name in English and initials.

Example: 11.14_note_Olenenko A.doc (where «note» – markS annotations) or 11.14_ topic _ Olenenko A.doc. (Where the topic – refer to the article).

- Publication (title, information about author, text, references, abstract, and keywords) should not exceed 20-30 000 signs.

Additions to the scientific article:

- An electronic version of the article in a format MS Word (docx or doc);
- Information about the author in Ukrainian and English (surname, first name, middle name (in full), academic degree, academic status, place of work and position, mailing address, telephone number);
- A statement signed by the author (s) that sent the article is had been not printed and have not given to any other editions;

- a photo of the author (s) in the format jpg, tif;

- Qualitative illustrative materials supplied by a name and number suitable for scanning;
- Extract from the minutes of the Department with recommendation of the article for publication, duly certified (for the Articles of Ph.D., graduate students and adjunct academic degree).

- An article submitted to the editor without complying with these requirements shall not be published.

- All the authors to note: when supplying article necessarily indicate a brief information about the author, telephone and your own e-mail to ease communication with authors.

Editors reserve the right to review, edit, and reduce decline articles.

For authenticity of the article the author is responsible for.

The royalties are not paid for the publication.

Reprints of published materials in the journal are made only with the permission of the author and the publisher.

Available materials are not returned.

**Higher education institution «National Academy of Management»
SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW
«Juridical science»**

**03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15
Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74**